

Ensi-OPS 2002

Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelma

ISBN 951-849-531-9
Lahden kaupungin painatuskeskus 2001

Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelma

1.	Johdanto	5	4.1.2.	Sisällöt esi- ja alkuopetuksessa	22
1.1	Kasvatuksen ja opetuksen arvoperusta	6	4.1.3.	Työ- ja toimintatavat	23
1.2	Taustaa	8		<i>Taulu 1: Kieli ja vuorovaikutus</i>	24
1.3.	Esi- ja alkuopetuksen työryhmä	11	4.1.4.	Kirjallisuutta	25
1.4.	Esiopetuksen järjestämistä koskevat säädökset ja sopimukset ..	12	4.2.	Matematiikka	26
1.5.	Esiopetuksen järjestämisen toiminta-ajatus	13	4.2.1.	Opetuksen tavoitteet esi- ja alkuopetuksessa	26
2.	Käsitteet	14	4.2.2.	Sisällöt esi- ja alkuopetuksessa	27
2.1.	Oppimisen ja tiedon käsitys	14	4.2.3.	Työ- ja toimintatavat	27
2.2.	Leikki	15	4.2.4.	Muutamia materiaalien käyttötapoja	28
2.3.	Esi- ja alkuopetuksen kasvu- ja oppimisympäristö	15	4.2.5.	Kirjallisuutta	29
	* Fyysinen oppimisympäristö	16		<i>Taulu 2 : Matematiikan opetussuunnitelma</i>	30
	* Psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö	16	4.3.	Luonto- ja ympäristökasvatus	31
2.4.	Joustava koulunaloitus	16	4.3.1.	Opetuksen tavoitteet esi- ja alkuopetuksessa	31
3.	Esi- ja alkuopetuksen tavoitteet ja painoalueet	18	4.3.2.	Sisällöt esi- ja alkuopetuksessa	31
3.1.	Esi- ja alkuopetuksen työ - ja toimintatavat	20	4.3.3.	Työ- ja toimintatavat	31
3.1.1	Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työtavat	20	4.3.4	Lahtelaisuus	32
3.1.2	Alkuopetuksen työtavat	20	4.3.5	Kirjallisuutta	33
3.1.3	Kokonaisopetus ja eheyttäminen	20	4.3.6.	Tärkeitä osoitteita ja yhteystietoja	35
3.1.4	Kirjallisuutta	21		<i>Taulu 3: Ympäristö- ja luonnontiedon opetussuunnitelma</i> ...	36
4.	Esi- ja alkuopetuksen keskeiset sisällöt	22	4.4.	Taidekasvatus	37
4.1.	Kieli ja vuorovaikutus	22		Yleistä	37
4.1.1.	Opetuksen tavoitteet esi- ja alkuopetuksessa	22	4.4.1.	Kuvataide ja käsityö	37
			4.4.2.	Kirjallisuutta	39
			4.4.3.	Musiikki	40
				<i>Taulu 4: Musiikin kokonaissuunnitelma</i>	45

4.4.4.	Liikunta	46
	<i>Taulu 5: Liikunnan vuosisuunnitelma .....</i>	<i>49</i>
4.5.	Katsomuskasvatus esiopetuksessa	50
4.5.1.	Kulttuurinen katsomuskasvatus	50
4.5.2.	Uskontokasvatuksen tavoitteet ja keskeiset toimintatavat ..	50
4.5.3	Elämäkatsomustietokasvatus	50
4.5.4	Muu opetus	50
4.6.	Alkuopetuksen uskonnon opetus	51
4.6.1.	Uskonnon opetus ja käsitys lapsesta	51
4.6.2.	Uskonnon opetuksen tavoitteet	51
4.6.3.	Oppisisältöjä 1-2 luokilla	54
4.6.4.	Vieraat uskonnot alkuopetuksen uskonnon opetuksessa ...	54
4.7.	Keskeiset työ- ja toimintatavat	54
	<i>Taulu 6: Eettisen ja uskontokasvatuksen vuosisuunnitelma ...</i>	<i>55</i>
4.8.	Eettinen kasvatus ja käsitys lapsesta	56
4.8.1.	Eettisen kasvatuksen tavoitteet	56
4.8.2.	Eettisen kasvatuksen sisällöt	56
4.8.3.	Eettisen kasvatuksen työ- ja toimintatavat	57
4.8.4	Kirjallisuutta	57
4.9.	Kansainvälisyys	58
5.	Maahanmuuttajalasten opetus	59
6.	Varhaiskasvatuksen-, esiopetuksen- ja alkuopetuksen erityisopetus	62

7.	Arviointi	66
	<i>Taulu 7: Esi- ja alkuopetuksen toiminnan toteutumisen jatkuvan arvioinnin kaavio .....</i>	<i>69</i>
8.	Organisaatiomuodot ja yhteistyö	70
8.1.	Päiväkodin ja koulun yhteistyö	70
	<i>Taulu 8: Vuosiympyrä .....</i>	<i>71</i>
8.2.	Yhteistyö vanhempien kanssa	72
8.3.	Muut yhteistyötahot	72
8.4.	Henkilöstön koulutus	72
8.5.	Tukipalvelut	73
	Liitteet	74

1. JOHDANTO

Esiopetusuudistus

Alle kouluikäisten lasten hoito-, ja kasvatusjärjestelmää on Suomessa kehitetty jo usean vuosikymmenen ajan. Kehitystyön tavoitteena on ollut antaa lapsen kasvulle ja oppimiselle riittävä ja tarvittava tuki. Lapsen kehitys on erityisesti koulun alun kynnyksellä monessa mielessä herkässä vaiheessa. Esiopetusuudistus kohdistuu erityisesti tähän lapsen kehitysvaiheeseen.

Esiopetuksen käsitettä ei ole aiemmin yhtenäisesti määritelty sosiaali- eikä koululainsäädännössä, mutta pääasiallisesti oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna annettua opetusta on kutsuttu esiopetukseksi. Tilanne on ollut esiopetuksen tarjonnan suhteen eri puolilla maamme erilainen ja noin 76 % kuusivuotiaiden ikäluokasta on osallistunut toimintaan.

Esiopetuksen lainsäädännöllinen perusta on ollut erilainen riippuen siitä, onko toiminta järjestetty osana varhaiskasvatusta päivähoidon yhteydessä tai koulujärjestelmän puitteissa. Myös opetuksen ja siihen liittyvien opintososiaalisten etuuksien maksuttomuus on riippunut järjestämispaikasta. Esiopetuksen määrä on myös vaihdellut suuresti 1 tunnista aina 40 tuntiin viikossa, mikä myös kertoo määrittelyn kirjavuudesta.

Esiopetusuudistuksen tavoitteena on jatkossa varmistaa, että **mahdollisimman suuri osa kuusivuotiaiden ikäluokasta tulee järjestelmällisen esiopetuksen piiriin. Uudistuksen tavoitteena on myös yhdenmukaistaa esiopetuksen sisältöä ja laajuutta. Esiopetuksen tavoitteena on parantaa lasten oppimisen edellytyksiä sekä edesauttaa lasten joustavaa siirtymistä varhaiskasvatuksesta alkuopetukseen. Opetuksessa noudatetaan paikallisia opetussuunnitelmia, jotka laaditaan valtakunnallisten esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Esiopetus on laajuudeltaan vähintään 700 tuntia vuodessa. Se on osa perusopetusta.**

Esiopetusta ja päivähoitoa Lahdessa vuoden 1999 aikana selvitettiin työryhmän esityksen mukaan: **esiovetusta annetaan Lahdessa 1.8.2000 alkaen 760 tuntia eli 4 tuntia päivässä.** Uudistuksen tavoitteena on kantaa vastuu lapsen kasvun ja oppimisen kokonaisuudesta sosiaali- ja koulutoimessa sekä tarvittaessa laajasti kunnan sisällä, jolloin myös muut yhteistyötahot ovat mukana. **Aikuisten moniammatillinen vuorovaikutus ja jatkuva yhteys lasten huoltajiin ovat uudistuksen 'kulmakiviä'.**

Esiopetus on maksutonta. Uudistus turvaa myös esiopetuksen opintososiaaliset edut yhtäläisinä järjestäjätahosta riippumatta. Lapsella säilyy myös edelleen päivähoitolain mukainen subjek-

tiivinen oikeus päivähoitopaikkaan siihen saakka, kunnes hän siirtyy oppivelvollisena perusopetukseen.

Uudistus tulee voimaan vaiheittain 1.8.2000 alkaen. Ensimmäisenä toimintavuonna esiopetuksen järjestäminen on kunnille vapaaehtoista lukuunottamatta pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia oppilaita. Lahti on valittu mukaan kokeilemaan uusia esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelmia lukuvuosina 2000 - 2002.

Lahdessa on ollut jo toista vuotta käynnissä kaupungin oman esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelman Ensi-OPS 95:n uudistustyö. Tavoitteena on uudistaa opetussuunnitelma vastaamaan uusia valtakunnallisia vaatimuksia ja saada aikaan aivan **uusi** esi- ja alkuopetuksen **yhteinen** oman kaupunkimme opetussuunnitelma.

Kunnan on osoitettava vuoden 2001 elokuun alusta jokaiselle esiopetukseen oikeutetulle lapselle esiopetuspaikka huoltajan niin halutessa.

Esiopetusuudistus on tärkeä laajan kehittämisprosessin alku. Tavoitteena on luoda yhtenäinen varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja muun perusopetuksen jatkumo. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen parhaiksi koetuista aineksista tehdään suomalainen ja sitä kautta lahtelainen esiopetus.

Työtä jatketaan laatimalla perusopetuksen kahden ensimmäisen vuosiluokan (1 - 2 lk) opetussuunnitelman uudet perusteet ja vähin erin uudistetaan koko perusopetus (1 - 9 lk).

Esiopetuksen toteutuksessa tulee myös huomioida erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevien lasten asema.

Esiopetuksen ja peruskoulun opetussuunnitelmajärjestelmästä

Nyt opetushallinnossa voimassa olevat esiopetuksen ops-perusteet ovat vuodelta 2000. Uudet opetussuunnitelman perusteet peruskoulua varten on hyväksytty alkuvuonna 1994 ja astuneet voimaan 1995. Kuntien ja kunnan päätöksestä riippuen yksittäisten koulujen päätösvaltaa opetussuunnitelman laadinnassa on lisätty.

Perusopetuslain 14 §:n mukaan valtioneuvosto päättää laissa tarkoitetun opetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista. Opetushallitus päättää esiopetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä antamalla opetussuunnitelman perusteet.

Esiopetus järjestetään lapsen tarpeen mukaan yleisopetuksena tai erityisopetuksena. Esiopetusta varten opetushallitus hyväksyy valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden valmisteluun osallistuivat Opetushallituksen lisäksi opetusmi-

nisteriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes. Käynnissä oleva valmistelu tapahtui laajassa sidosryhmäyhteistyössä. Erityisen tiivistä vuorovaikutus on ollut kehittämishankkeen kuntien kanssa.

Esiopetuksessa ei ole oppiainejakoa vaan esiopetusta varten on määritelty sisältöalueet.

Sisältöalueet ovat kieli ja vuorovaikutus, matematiikka, etiikka ja katsomus, ympäristö- ja luonnontieto, terveys, fyysinen ja motorinen kehitys sekä taide ja kulttuuri.

Perusopetuslain 15 §:n mukaan esiopetuksen järjestäjän tulee laatia opetusta varten opetussuunnitelma.

Esi- ja alkuopetuksen kehittämiseksi on perustettu vuosiksi 1999 - 2003 hanke, jossa on tällä hetkellä mukana 100 kuntaa. Ne osallistuvat kansallisten opetussuunnitelmien perusteiden laadintaan ja opetuksen kehittämiseen.

Lahti on mukana tässä työssä yhtenä osana esi- ja alkuopetuksen kehittämisverkkoa. Lahti kuuluu mukaan Uudenmaan verkkoon, jonka yhteistyökuntana (linkkinä) Opetushallitukseen on Järvenpään kaupunki. Muita kuntia siinä ovat Hattula, Hämeenlinna, Kerava, Kirkkonummi, Lohja, Porvoo, Riihimäki, Ruotsinpyhtää ja Vihti.

Hankkeen aikana verkoston kunnissa laaditaan omat paikalliset opetussuunnitelmat ja yhteistyössä koulu- ja sosiaalitoimen kesken kokeillaan uutta suomalaista esiopetusta ja myöhemmin alkuopetusta, jonka opetussuunnitelman perusteet ovat myös uudistuneet.

Uudet esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet annettiin vuoden 2000 lopussa. Niiden pohjalta laaditut paikalliset esiopetussuunnitelmat tulee ottaa käyttöön 1.8.2001 lukien.

1.1. Kasvatuksen ja opetuksen arvoperusta

Esi- ja alkuopetuksen lähtökohta ja opetuksen arvoperusta on löydettävissä Yhdistyneiden Kansakuntien Lasten oikeuksien sopimuksesta, yleismaailmallisesta Ihmisoikeuksien julistuksesta, maailmanjärjestön esittämistä kestävästä kehityksen periaatteista ja valtakunnallisista esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelman perusteista..

Moniarvoisen yhteiskunnan arvoperustaan kuuluu avara, eri näkökulmista lähtevä asioiden punnitseminen tukemalla eettistä kasvua, ohjaamalla esteettiseen kokemiseen, vahvistamalla kulttuuri-identiteettiä ja kansainvälisyyttä, luomalla mahdollisuuksia terveellisten elämäntapojen omaksumiseen sekä edistämällä kestävästä kehitystä.

Esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelma tulee suunnitella kunkin kunnan tai toimintayksikön

omista lähtökohdista ja omin painotuksin. Opetussuunnitelman pohjana on oltava yhdessä erisidosryhmien kanssa keskusteltu kasvatusnäkemys ja arvopohja. Näin toimien yhteistyö koulu- ja sosiaalitoimen, erityisesti yksittäisten koulujen ja päiväkotien kesken on arvokeskustelussa välttämätöntä.

Ymmärtääksemme miksi ja miten lapset oppivat on syytä arvioida uudelleen jo vakiintuneita malleja. Kuuntelemalla ja kunnioittamalla lasten kokemuksia luodaan tasa-arvoinen perusta aikuisen ja lapsen vuorovaikutukselle. Toimintayksiköissä käytävälle arvokeskustelulle ja sitä seuraavalle käytännön toimintatapojen arvioinnille antaa pohjaa ja kysymyksenasetteluja Lahden kaupungin uusi toiminta-ajatus keväältä 2001 ja siihen sisältyvät suuntaviivat tulevaisuuden hahmotteluun Lahden kaupungissa.

1. Lahden kaupungin toiminta-ajatus

Lahden kaupungin tarkoituksena on yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistäen kehittää ja ylläpitää sellaista elinympäristöä, jossa halutaan asua, tehdä työtä ja yrittää.

2. Lahden kaupungin visio 2010

Lahti on taloudeltaan vahva alueellinen kasvukeskus, joka tarjoaa turvallisen ja luonnonlaadun korkeatasoisen elinympäristön sekä hyvät edel-

lytykset monipuoliselle elinkeinotoiminnalle.

3. Lahden kaupungin visiotasoiset strategiset päämäärät

1. *Kaupungin tasapainoon saatettu ja vahva talous luo hyvät edellytykset tulevaisuuteen tärkeille kehittämistoimenpiteille.*

2. *Kaupunki on pääkaupunkiseutuun verkottunut alueellinen kasvukeskus.*

3. *Kaupunki huolehtii asukkaidensa lakisääteisten peruspalvelujen tuottamisesta sekä perusturvasta ja vaikuttamismahdollisuuksista.*

4. *Vahvan perinteisen yritystoiminnan lisäksi kaupungissa on runsaasti uutta, korkeatasoisen osaamiseen perustuvaa yritystoimintaa.*

5. *Kaupunkiseudun luonto tarjoaa Etelä-Suomessa ainutlaatuiset virkistymahdollisuudet.*

Opetushallituksen tavoiteohjelmista 2000-luvun koulun kehittämisen suuntaviivoiksi löydetään lisää aineksia yksiköissä käytävälle keskustelulle ja pohdinnalle :

“ Opetuksen ja kasvatuksen tulee perustua elämää edistäviin ja ihmisyyden turvaaviin arvoihin. Opetuksen pohjana on myönteinen ihmis käsitys, jonka lähtökohtana on utelias, oppimis-

haluinen ja aktiivinen lapsi ja nuori. Hänen kasvunsa tukeminen ja opiskelunsa kannustaminen ovat tärkeitä terveen itsetunnon kehittymiseksi ja tasapainoisen persoonallisuuden rakentumiseksi.”

“ Moniarvoisessa yhteiskunnassa kasvatusyhteisön tulee kiinteässä yhteistyössä lähiympäristönsä kanssa selkeyttää omaa arvoperustaansa ottamalla huomioon ihmisen suhde omaan itseensä, toisiin ihmisiin, työhön, yhteiskuntaan, uskontoon, kulttuuriin ja luontoon. Irrallisen asiantiedon ja säilyttävän oppimisen tilalle tulee aktiivisen etsinnän avulla löytyvä tieto ja luova oppiminen sekä erilaisten tiedonkäsittelytaitojen oppiminen ja osaaminen. Tässä voidaan puhua yleissivistyksestä, jolle on ominaista laaja-alaisuus ja monipuolisuus sekä kyky tarkastella asioita eri näkökulmista. Sivistyminen edellyttää monipuolista tietojen hankintaa ja niiden kriittistä arviointia. Keskeistä on ajattelun, älyn, sosiaalisten ja viestinnällisen taitojen sekä itseilmäisen kehittäminen. Samalla kun pohditaan mitä ja miten opetetaan, on kysyttävä myös miksi jokin asia on opiskelemisen arvoinen.”

(Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 ja Perusopetuksen oppilaan arvioinnin perusteet 1999).

Lapsi yksilönä

Laadittaessa toimintayksikkökohtaisia opetus-suunnitelmia tulee valmistelussa huomioida opetus-suunnitelmien valtakunnallisissa perusteissa esitetyt lapsen oikeuksiin ja toiminnan keskeisiin peruslähtökohtiin vaikuttavat näkökulmat:

1. Esi- ja alkuopetuksen lähtökohtana ovat lapsen omat tiedot, taidot ja kokemukset. Opetuksen tuleekin antaa lapselle mahdollisuus edetä kasvussaan yksilöllisesti ilman, että hänen kehittymistään kiirehditään tai jarrutetaan.
2. Esi- ja alkuopetuksessa tulee kunnioittaa lapsen yksilöllisyyttä ja persoonallisuutta. Lapsi on otettava huomioon tasa-arvoisena yksilönä.
3. Lapsen tasapainoisen kasvun perustana tulee olla turvallisuuden tunne ja positiivinen minäkuva. Näiden kehittymiselle on tärkeää lämmin huolenpito sekä lapsen myönteiset kokemukset osaamisestaan ja vahvuuksistaan.
4. Esi- ja alkuopetusta toteutettaessa on otettava joustavasti huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Lasta tulee auttaa oppimisessa ja kehityksessä ilmenevissä ongelmissa ja viivästymissä.
5. Eri tavoin lahjakkaille ja nopeammin kehittyville lapsille tulee pyrkiä luomaan edellytyksiä kehittää taitojaan monipuolisesti eriyttämällä

opetusta ja kasvatusta ryhmä- tai yksilökohtaisesti. Samalla on kuitenkin huolehdittava lapsen persoonallisuuden tasapainoisesta kehityksestä.

6. Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien lasten omaan äidinkieleen ja kulttuuriperintöön tulee kiinnittää erityistä huomiota.
7. Esi- ja alkuopetuksen tehtävänä on myös edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa korostamalla yksilön mahdollisuuksia kasvaa omien taipumustensa mukaisesti ilman sukupuoleen sidottuja tavoitteita ja odotuksia.

Lapsi yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä

Lapsen on tärkeää oppia arvioimaan tekojen motiiveja ja niiden vaikutuksia sekä yksilön vastuuta teoistaan. Tässä edistyäkseen lapsen on voitava osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskeviin päätöksiin. Lapselle annetaan vastuuta omasta ja yhteisön toiminnasta sekä sen jokapäiväisistä töistä. Tasa-arvoinen osallistuminen kehittää vastuuntuntoa sekä toisten mielipiteiden ja työn kunnioittamista. Näin lapsessa edistetään inhimillisyyden ja oikeudenmukaisuuden kasvua. Tavoitteena on itsenäisesti ajatteleva ja yhteistyökykyinen sekä yhteisvastuun kokeva ihminen.

Tämän perinteistä 'opetussuunnitelmallista kiel-

tä' sisältävän tavoite- ja arvolauseen keskeisen ytimen kuvaa kauniisti ja tiivistetysti kansalliskirjailijattaremme Maria Jotuni:

“Lasta ei kasvateta siksi, että hän olisi mahdollisimman mukava ja vaivaton meille, vaan siksi, että hän terveenä ja väkeväenä voisi täyttää paikkansa ja löytää itsensä”.

1.2. Taustaa

Esi- ja alkuopetuksen suhteet Suomessa ja Lahdessa

Ensimmäisiä suunnitelmia kuusivuotiaiden opetuksen järjestämiseksi on laadittu jo 1960-luvun lopulla. Lahden kaupunki oli tuolloin tämän alueen kehityksen ja kokeilujen keskeisiä toteuttajapaikkakuntia. Opetushallituksen entinen pääjohtaja Erkki Aho kuvailee ensimmäistä kosketustaan esiopetukseen käyttämällä juuri Lahtea esimerkkinä:

“Henkilökohtaisesti asia tuli minulle tutuksi Lahdessa 1960-luvun puolivälissä. Lahti oli tuolloin hyvin edistyksellinen koulukokeilua suorittava kaupunki. Toimiessani siellä koulupsykologina käynnistimme esikoulukokeilun ja laadimme todennäköisesti ensimmäisen esiopetukseen tarkoitetun suunnitelman maassamme.” (kirjasta Esiopetus, toim. Yrjö Yrjönsuuri et al., 1992, OPH-Hki)

Lahti oli siis ensimmäisten joukossa. Esiope-
tuksen kokeilut Lahdessa ja muualla maassa
osoittivat muun muassa, että esiopetuksella oli
vaikutusta lasten kouluvalmiuksiin ja esiope-
tuksen osallistuneilla oli valmiuksissaan merkit-
seviä eroja myönteiseen suuntaan verrattuna
esikoulua käymättömiin. Tulokset antoivat ai-
heen jatkaa kokeilu- ja kehittämistyötä. Vaikut-
ti siltä, että esiope- tuksen laaja toteutus koko
maassa oli vain ajan kysymys. Kehitys kuiten-
kin kulki hitaammin kuin kokeilijat ja tutkijat
arvasivat.

Vuonna 1970 asetettiin valtakunnallinen Esi-
koulukomitea, jonka tehtävänä oli laatia ope-
tussuunnitelma esikoulua varten. Komitea hyö-
dynsi käynnistettyä valtakunnallista esikoulu-
kokeilua, jota toteutettiin sekä koulu- että sosi-
aalitoimen alaisuudessa. Tähän kokeiluun liit-
tyi erilaisia seuranta- ja kehittämistutkimuksia.

Esikoulukomitean työn, kokeiluraporttien ja laa-
dittujen kokeiluopetussuunnitelmien pohjalta
laadittiin monessa kunnassa 1980-luvulla eri-
laisia 'epävirallisia' esiope- tuksen opetussuun-
nitelmia. Suunnitelmat oli useinkin laadittu pai-
kallisiin tarpeisiin ja jopa vain päiväkotikohtai-
siksi, joten kirjavuus tällä alueella oli ja on edel-
leen suuri. Tarve luoda yhtäläiset valtakunnal-
liset esiope- tuksen opetussuunnitelman perus-
teet ja siitä johdetut kunnalliset opetussuunni-
telmat oli ilmeinen.

1980-luvun puolivälissä uudistettiin myös perus-
koulun opetussuunnitelmia. Kuntakohtainen
opetussuunnitelmajärjestelmä toteutettiin vuo-
sina 1984-85. Kokemukset opetussuunnitelma-
työstä ja opetussuunnitelmien käytännön sovel-
lutuksista johtivat OPS:n jatkuvasta uudistami-
sista elävään opetussuunnitelmakulttuuriin siir-
tymiseen. Uudenlaiseen opetussuunnitelmajär-
jestelmään siirryttiinkin jo 1994 opetushallituk-
sen käynnistettyä ns. akvaariokoulukokeilun, jos-
sa ensi kertaa - kansakoulukauden alkuaikojen
jälkeen - laadittiin koulukohtaiset opetussuun-
nitelmat. Akvaariokoulujen tuli olla mallina muille
kouluille opetussuunnitelmatyön toteuttamises-
sa.

Uusi vapaus ja säännösten purku tuotti myös
koulukentällä uudenlaisen mahdollisuuden poh-
tia esi- ja alkuopetuksen suhteita: lupia koulu-
kokeiluihin, joissa kuusivuotiaita otettiin koulun
ja päiväkodin yhdessä järjestämään esiope-
tuksen - 'nollaluokille' - on haettu innokkaasti. Edel-
lä kuvatun kehityksen ohella 1990-luvun alussa
varhaiskasvatuksen problematiikka ja peruskou-
lun opetusmenetelmät nousivat myös kasvatus-
tieteen piirissä uudelleen pohdintojen kohteek-
si. Käsitteet lapsesta, oppimisesta, tiedosta,
ohjauksesta ja opetuksesta ovat kasvatustieteel-
lisen tutkimuksen myötä tarkentuneet ja muut-
tuneet.

Kouluhallituksen ja sosiaalishallituksen yhteinen

kehittämistyöryhmä totesikin muistiossaan
(28.2.1991), että

*... 'kuusivuotiaiden esiope- tu-
sta varten tulisi laa-
tia oma opetussuunnitelma, jota noudatetaan
sekä päivä- hoidon että peruskoulun esiope-
tuksessa, ja jossa esi- ja alkuopetus muodostavat
johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden.' ...*

Esiope- tuksen historiaa Lahden kaupungissa

Eipä uutta auringon alla, jos pohditaan sitä, kuu-
luvatko 6-vuotiaat päivä- hoidon vai koulun ope-
tuksen piiriin. Keskustelu 1990-luvulla kiehui
saman teeman parissa kuin yli 30 vuotta sitten
1960-luvulla, jolloin ajatus koulunaloittamisien
alentamisesta seitsemästä kuuteen vuoteen oli
ensimmäisen kerran ajankohtainen. 1960-luvul-
la mietittiin, miten tehdä lapsista koulukypsiä.
Nyt halutaan löytää "lapsikypsin" toimintamu-
to.

Aikanaan lahtelainen keskustelu asiasta kypsyi
siihen vaiheeseen, että haluttiin saada esiope-
tukselta kokemuksia. Koettiin tärkeäksi tutkia,
mikä kehitysvaihe tekee mahdolliseksi lapsen
irrottamisen kodin piiristä siihen sosiaaliseen
kenttään, jota koulu virallisesti edustaa.

Lahti toimi tässä tutkimuksessa ja kysymyksen-
asettelussa monin tavoin suomalaisen esiope-
tuksen edelläkävijänä.

Toiminnan ja tutkimuksen 'moottorina' Lahdessa voidaan pitää kansakouluntarkastaja Olavi Ketosta, jonka aloitteesta siirryttiin sanoista tekoihin.

Syyskuussa vuonna 1966 Lahteen perustettiin 25 lapsen kokeiluesikouluryhmä Kiveriön kansakoulun yhteyteen. Vertailun vuoksi Keski-Lahden lastentarhaan muodostettiin vastaavanlainen ryhmä, jotta saataisiin tietoa kumman tyyppisestä toiminnasta kuusivuotiaat hyötyvät eniten.

Kiveriön '0-luokan' opettajana toimi lastentarhanopettaja Sinikka Talonen ja Keski-Lahden lastentarhan esiluokan opettajana toimi lastentarhanopettaja Pirkko Villberg.

Esiopetuksen malli tuli Suomeen, Lahteenkin Ruotsista ja Saksasta, kuten myös aluksi huomattava osa materiaalista. Esiopetuksen kehittämiseksi ja tutkimiseksi Lahteen perustettiin kaupunginhallituksen asettama toimikunta, johon kuului sekä koulu- ja sosiaalitoimen että oppilashuollon edustajia. Kokeilu sai heti suurta julkisuutta ja herätti kiinnostusta valtakunnallisesti.

Pari vuotta myöhemmin, vuonna 1968, alkoi vastaava kokeilu Jyväskylässä ja vähitellen kokeilulupia anottiin kymmenillä paikkakunnilla eri puolilla Suomea. Eri puolilla Suomea toimineet kokeilukunnat tekivät tiivistä yhteistyötä alusta

pitäen ja opettajia koulutettiin ja kurssitettiin ahkerasti. Lopulta vuonna 1970 perustettiin valtakunnallinen Esikoulukomitea ja mittava esikoulukokeilu alkoi kestäen vuoden 1983 loppuun asti. Esiopetuksen yleiset, yhteiskunnalliset tavoitteet komitea määritteli seuraavasti:

- esiopetuksen on osaltaan tuettava pyrkimystä koko kansan koulutustason kohottamiseen

- esiopetusjärjestelmän on osaltaan tuettava koulutuksellisen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämisestä

- esiopetuksen tulee edistää lapsen itsenäistä arvostelukykyistä ja kriittistä asennoitumista ja ajattelutapaa sekä luoda edellytyksiä lasten sosiaaliselle kasvulle

- esiopetusjärjestelmän tulee osaltaan tukea naisten tasa-arvoisen aseman toteutumista yhteiskunnassa

Yleisinä kasvatuksellisinä tavoitteina pidettiin lasten kouluvalmiuksien kehittämistä ja kehitysviivästymien korjaamista. Tavoitteisiin nähtiin päästävän siten, että koko kuusivuotiaiden ikäluokalle luodaan pakollinen, maksuton esikoulu.

Kokeilu toteutettiin Koulu- ja Sosiaalihuollon yhteistyönä, jossa pedagoginen ja tutkimus-

linen vastuu oli kouluhallituksella sekä Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen tutkimuslaitoksella. Kokeilu käsitti mittavan opetussuunnitelmatyön kartoittaen kaikki tiedon eri osa-alueet ja kehittämisen menetelmällistä ja pedagogista osaamista.

Lahdessa haluttiin Kiveriöstä saatujen hyvien kokemusten vuoksi vakinaistaa esiopetuskäytäntö. Kun Mukkulan kansakoulu rakennettiin vuonna 1970, perustettiin sen yhteyteen samana vuonna kouluhallituksen poikkeusluvalla Mukkulan esikoulu, sittemmin Mukkulan päiväkoti. Toimenpide oli ensimmäinen laatuaan Suomessa. Tuolloin pidettiin tärkeänä koulun ja esiopetuksen fyysistä yhteyttä ja tiivistä yhteistyötä. Alun alkaen tarkoituksena oli siirtää lapset ensimmäiselle luokalle samana ryhmänä kuin missä he toimivat esikoulun puolella, mistä ratkaisusta saatiinkin paljon myönteisiä kokemuksia.

Esi- ja alkuopetuksen mittavien yhteistyökokeilujen jatkumoksi Lahteen perustettiin lastentarhanopettajista, alkuopettajista ja kouluhuoltohenkilöstöstä koostuva pysyvä 'Koulu- ja sosiaalitoimen yhteistyöryhmä (ns. SOSKO - ryhmä).

Useita erilaisia pienimuotoisia kokeiluja ja päiväkotien ja koulujen yhteistoimintahankkeita on esiintynyt vuosien varrella Lahdessa. Viimeisin virallistettu kokeilu oli Renkomäen koulun esiopetuskokeilu (1995), jossa 6-vuotiaiden ope-

tus tapahtui yhdysluokassa ns. 'normaalin' alkuopetusluokan kanssa yhdessä.

Esiopetus kaikille kuusivuotiaille ei toteutunut aikanaan lähinnä taloudellisista syistä. Suureksi esteeksi koitui hallinnollinen ja ammattipoliittinen ristiriita eli kysymys siitä, minkä hallintokunnan alaisuudessa kuusivuotiaat olisivat ja kuka heitä saisi opettaa.

1990-luvulla meillä oli tiedon ja kokemuksen lisäksi mahdollisuus tehdä yksilöllisiä ratkaisuja kuntien edellytysten ja perheiden tarpeiden mukaan. Esi- ja alkuopetukseen koulutettua väkeä löytyi niin koulun kuin sosiaalihuollonkin puolelta. Ensi-ops valmistui vuoden 1995 lopulla ja siitä odotettiin uudenlaisen yhteistyön alkua Lahdessa.

Toiminta ei kovin suurella määrällä lähtenyt liikkeelle, koska lainsäädännöllistä pakkoa ei ollut. Taloudellisen laman vuoksi resursseja pienennettiin ja uuden toimintamallin kehittäminen jäi kesken.

1.3. Esi- ja alkuopetuksen työryhmä

Apulaiskaupunginjohtaja Markku Porvari asetti keväällä 1999 työryhmän, jonka tehtävänä oli tarkistaa Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelma Ensi-ops 95 vastaamaan 1.8.2000 lukien mahdollisesti käynnistettävää

maksutonta esiopetusta. Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 30.11.1999 mennessä. Työryhmä luovutti 25.11.1999 apulaiskaupunginjohtaja Markku Porvarille raportin.

Tämän jälkeen hän jatkoi työryhmän työskentelyaikaa siten, että työryhmän tulee tehdä tarvittavat tarkennukset ja lisäykset sekä muutokset Ensi-ops 95 siten, että se vastaa uusia lakeja ja asetuksia sekä opetussuunnitelman perusteita.

Apulaiskaupunginjohtaja Markku Porvari jatkoi 20.12.2000 uudelleen työryhmän työskentelyaikaa vuoden 2001 loppuun asti, jotta uudet valtakunnalliset alkuopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja mahdolliset tulevat muutokset voidaan sisällyttää uuteen Ensi-ops 2002:een. Samoin lisäaika antaa kouluille ja päiväkodeille mahdollisuuden opetussuunnitelmaan tutustumiseen sekä palautteeseen jo sen valmisteluvaiheessa.

Työryhmän puheenjohtajana on toiminut opetuspäällikkö Martti Moisio ja jäsenenä päiväkodinjohtaja Aija Marola, lastentarhanopettaja Leena Piipponen, kasvatustieteiden maisteri Miia Hakala, luokanopettaja Karoliina Mäkelä (kevääseen 2000 asti), luokanopettaja Jaana Vanamo (keväästä 2000 lähtien) ja sihteerinä rehtori Risto Paulamäki.

Työryhmän työskentelyn rajaukset ja yleistavoitteet:

Valtakunnallinen työryhmä on laatinut hyvin selvät esi- ja alkuopetuksen kehittämisen linjat. Varsinaisen suunnittelun on valtakunnallinen työryhmä omassa tavoitteenasettelussaan ajatellut tapahtuvan kunnissa ja sitä kautta yksittäisissä päiväkodeissa ja kouluissa. Tältä pohjalta lähtien myös Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen *työryhmän laatiman opetussuunnitelman tarkoituksena on toimia perustana, jonka pohjalta niin päiväkodit kuin koulut voivat laatia oman yksikkökohtaisen opetussuunnitelman.*

Työryhmä on lähtenyt pohtimaan kunnan tason opetussuunnitelman sisältöjä ja toiminnallisia tavoitteita siten, että siinä otetaan huomioon *Lahden kaupungin omat kulttuuriset, taloudelliset, hallinnolliset, väestörakenteelliset ja toiminnalliset lähtökohdat.*

Päivähoidossa ja koulujen 1-2-luokilla on tähän asti ollut omat toisistaan riippumattomat opetussuunnitelmat ja tavoitteet. Työryhmän tavoitteena on ollut *päiväkotien ja 1-2-luokkien opetussuunnitelman perusteiden yhdistäminen. Työryhmä pyrkii myös esi- ja alkuopetuksen tavoitteiden yhdistämiseen. Tämä on tulevaisuudessa yksi esi- ja alkuopetuksen perusasia. Yhteiset tavoitteet, yhteiset näkemykset, yhteiset arvot ja perusteet sekä käytännön todellinen yhteistyö tulevat olemaan 2000-luvun esi- ja alkuopetusta parhaimmillaan.*

Näiden rajausten lisäksi on työryhmä huomionnut seuraavissa kohdissa (1.4. ja 1.5.) mainitut valtakunnalliset 'reunaehdot' opetussuunnitelmiensa laatimisessa

1.4. Esiopetuksen järjestämistä koskevat säädökset ja sopimukset

Seuraavissa laeissa ja asetuksissa on säädetty esi- ja alkuopetuksesta.

Esiopetusta koskevat toiminnalliset säännökset sisältyvät perusopetuslakiin (628 / 1998) ja -asetukseen (852 / 1998) sekä rahoitussäännökset opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettuun lakiin (635 / 1998) ja asetukseen (806 / 1998). Rehtorin ja opettajien kelpoisuusvaatimuksista säädetään opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetukses-

sa (986 / 1998). Päivähoitopaikassa järjestettävässä esiopetuksessa muun henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista on voimassa, mitä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetussa asetuksessa (804 / 1992) säädetään.

Esiopetukseen sovelletaan yleisesti kaikkia perusopetuslain ja sen nojalla annetun asetuksen säännöksiä, ellei säännöksessä erikseen todeta, että sitä sovelletaan vain perusopetukseen tai muuhun perusopetuslaissa tarkoitettuun opetukseen. Perusopetuslain säännöksistä esiopetukseen sovelletaan 1 - 4 , 6 - 11, 14 - 22 , 26 , 26a, 29 - 34 , 35 - 37 , 39 - 44 ja 50 - 54 §:ää. Perusopetusta koskevista säännöksistä esiopetukseen ei sovelleta esimerkiksi äidinkielen sekä uskonnon ja elämäntiedon oppiaineiden opetusta koskevaa 12 ja 13 §:ää eikä 6 luvun työaikaa koskevia säännöksiä.

Lasten päivähoidosta annettuun lakiin (36 / 1973) ja asetukseen, lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annettuun lakiin (1128 / 1996) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin (734 / 1992) uudistuksen yhteydessä tehdyt muutokset ovat luonteeltaan säädöksiä yhteensovittavia.

Lakeihin ja asetuksiin on tehty seuraavat muutokset:

Lait:

Laki perusopetuslain muuttamisesta (1288 / 1999)

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 17 §:n muuttamisesta (1289 / 1999)

Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta (1290 / 1999)

Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta (1291 / 1999)

Laki sosiaali- ja terveyden huollon asiakasmaksuista annetun lain 7 a §:n muuttamisesta (1292 / 1999)

Asetukset :

Valtioneuvoston asetus perusopetusasetuksen muuttamisesta (326 / 2000)

Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen muuttamisesta (327 / 2000)

Valtioneuvoston asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun asetuksen 3 §:n muuttamisesta (328 / 2000)

Valtioneuvoston asetus lasten päivähoidosta annetun asetuksen 8 §:n muuttamisesta (329 / 2000)

Kunnan järjestäessä esiopetuksen päivähoitopaikassa, sovelletaan esiopetukseen perusopetuslakia ja sen nojalla annettuja asetuksia täydentä-

en lasten päivähoidosta annettua lakia ja sen nojalla annettuja asetuksia. Päivähoitoa koskevia säännöksiä sovelletaan riippumatta siitä, onko kysymys kunnan itse järjestämästä toiminnasta tai esimerkiksi yksityiseltä päiväkodilta ostopalveluna hankituista palveluista. Sovellettaviksi tulevat päivähoitopaikassa hoidettavien lasten määrää sekä hoito- ja kasvatustehtävään osallistuvaa henkilöstöä koskevat lasten päivähoidosta annetun asetuksen 6 ja 8 §:t sekä edellä mainitut muuta henkilöstöä kuin rehtoria ja opettajia koskevat sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen säännökset.

Esiopetusta ja perusopetukseen valmistavaa opetusta voidaan antaa oppilaalle siten kuin lapsen kannalta on perusteltua. Järjestettäessä on pyrittävä ottamaan huomioon lapsen ja hänen perheensä erityiset tarpeet. Erityisesti sellaisten lasten kohdalla, joiden huoltajilla on poikkeukselliset työajat, kuten vuorotyöntekijöillä, on pyrittävä löytämään ratkaisuja, jotka eivät aiheuta kohtuuttomia esiopetuksessa - ja päivähoidossa oloaikoja.

Perusopetuslaissa on oppilaille säädetty oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tämä edellyttää, että tilat ja välineet ovat esiopetukseen soveliaat ja henkilökuntaa on riittävästi. Täten turvataan ja edesautetaan oppimista. Tällöin lapsen oppimisympäristö tukee parhaalla mahdoll-

lisella tavalla oppimista sekä lapsen kasvua ja kehittymistä.

Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja tervettä itsetuntoa tarjoamalla hänelle myönteisiä oppimiskokemuksia ja mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Esiopetuksessa edistetään, tuetaan ja seurataan lapsen fyysisten, kognitiivisten ja sosioemotionaalisten sekä muiden oppimisen valmiuksien kehittymistä ja ennalta ehkäistään näillä alueilla mahdollisesti olevia vaikeuksia. Esiopetuksen tehtävänä on myös edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti sovittujen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen.

Esiopetus osana varhaiskasvatusta ja perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta ja sisällöllisesti johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Esiopetuksen järjestämisessä tulee ottaa huomioon muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tavoitteet ja sisällöt.

Esiopetuksen ja kodin välisessä yhteistyössä esiopetuksen vastuu yhteisesti hyväksytyjen arvojen välittämisessä säilyy, kun taas uskonnollisen ja elämäntarkoituksellisen kasvatuksen lähtökohdana on kodin vakaumuksen kunnioittaminen.

Suomen ratifioiman lasten oikeuksien sopimuksen periaatteet muodostavat myös esiopetuksen perustan, koska ne velvoittavat takaamaan lasten aseman ja kuulemaan lapsia heitä koskevissa asioissa.

1.5. Esiopetuksen järjestämisen toiminta-ajatus

Esiopetusta ja päivähoitoa Lahdessa selvittänyt työryhmä esittää, että kuusi- vuotiaiden maksuton esiopetus aloitetaan 1.8.2000 lukien, siten että opetusta annetaan 760 tuntia/vuosi eli 4 tuntia/päivä.

Esiopetus toteutetaan hallinnollisesti sosiaalitoimen alaisuudessa englanninkielistä esiopetusta lukuunottamatta. Englanninkielinen esiopetus järjestetään koulutoimen alaisuudessa.

Samassa ryhmässä esiopetusikäisten kanssa voi olla myös 3 - 5 -vuotiaita lapsia, jotka eivät kuitenkaan osallistu varsinaiseen esiopetukseen.

Esiopetusta voidaan antaa myös yhdysluokkamaisesti perusopetuksen piirissä.

2. KÄSITTEET

2.1. Oppimisen ja tiedon käsitys

” Esiopetuksessa oppiminen on aktiivinen, aikaisempiin tiedonrakenteisiin pohjautuva päämääräsuuntautunut prosessi, joka usein sisältää ongelmanratkaisua. Näin tietoa ei voida suoraan opettamalla siirtää lapselle, vaan lapsen on itse aktiivisesti rakennettava aikaisemmin omaksumiensa käsitysten ja uuden tiedon pohjalta uudet käsityksensä. Olemassa oleva aiempi tieto on pohjana oppimisen prosessissa. Oppimista tapahtuu opittavan aineksen, aikaisemmin muodostuneiden tietorakenteiden sekä ajattelun vuorovaikutuksessa. Vertaisryhmän vuorovaikutustilanteissa lapset oppivat yhdessä toisten kanssa ja toisiltaan antamalla virikkeitä toistensa ajattelun ja mielikuvituksen kehittämiseen. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, OPETUSHALLITUS, 2000)

Vallitseva oppimiskäsitys sisältää näkemyksen yksilön aktiivisesta roolista oman tietoisuutensa rakentajana. Ihmisen käsitykset ja odotukset ohjaavat sitä, mihin hän havaintonsa kohdistaa, mitä informaatiota ottaa vastaan ja millaisen tulokinnan sille antaa. Koulussa on perinteisesti keskitytty tiedon jakamiseen. Asetelma on ollut se, että opettaja asiantuntijana on siirtänyt tietoa oppilaille. Tavoitteena on ollut etenkin ylemmillä kouluasteilla mahdollisimman suuren tietomää-

rän jakaminen oppilaille. Oppikirjat on laadittu tällä perusteella siten, että yhdenvertaisten tulosten saavuttaminen koko ikäluokalle mahdollistuisi. Tieto esitetään niissä yksinkertaisessa, pelkistetyssä ja mieleen painettavaksi tarkoitussa muodossa. Tiedon hankinta ja tarkoitus jäävät sivuseikaksi. Koulukirjojen tieto on saatanut jo kirjan ilmestymishetkellä olla vanhentunutta.

Johdonmukaisesti etenevä systemaattinen opetus opetussuunnitelmien ja oppikirjojen mukaisesti tuottaa hyviä tuloksia, kun niitä mitataan perinteisillä koulukokeilla. Tulokset voivat olla jopa parempia kuin vapaassa ja oppilaiden omaa aktiivisuutta korostavassa opiskelussa. Ongelmana on kuitenkin se, että yleisesti ottaen oppilaiden opiskelumotivaatio laskee. Koulu antaa sirpale tietoa, joka on lokeroitu oppiainekohtaiseksi kullekin oppiaineelle ominaisten tavoitteiden mukaisesti. Koulussa on kuitenkin tapahtunut viime vuosina suuria muutoksia; työtävät ovat monipuolistuneet, oppilaiden oma vastuu ja tavoitteellisuus omasta koulunkäynnistään on tullut osaksi oppilaiden koulupäivää, oppikirjat ovat muuttuneet ja tiedon etsiminen ja sen käsittelymentelmät ovat täysin uudistuneet. ” Sirpalemaisuudesta ” on tietoisesti pyritty pois ja tilalle on tullut kokonaisvaltaisuus, eheys ja aivan toisenlainen tavoitteellinen koulu. Tässä koulussa on oppijalla suurempi merkitys oppimisesta kuin ennen.

Nykyinen oppimis- ja tiedonkäsitys korostaa lapsen ja oppilaan aktiivista roolia oman tiedonrakenteensa jäsentäjänä. Käytäntöön sovellettu tämä merkitsee sitä, että jokaisen lapsen pitäisi saada mahdollisuus yksilöllisen opiskeluohjelman toteuttamiseen. Tällöin otetaan huomioon lapsen lahjakkuus, harrastuneisuus ja mahdolliset oppimisvaikeudet.

Opettajan rooli muuttuu aikaisemmasta tiedon jakajasta lasten opiskelun ohjaajaksi ja oppimisympäristöjen suunnittelijaksi. Kuitenkin opettajan tehtävä on myös opettaminen. Opettamisen ohella opettaja on myös kasvattaja. Opettajan asema kasvattajana on korostunut viime vuosina – kuitenkin kaiken kasvatuksen perusta on lapsen koti ja hänen omat vanhempansa. Vanhempien vastuu kasvatuksessa on ehdoton. Opettajan tehtävänä on pyrkiä luomaan luottamukselliset suhteet lasten vanhempiin ja yhteistyössä heidän kanssaan toimia ja tukea lapsen kasvua, kasvatusta ja kehitystä.

Tiedon määrä on nykyisin valtaisa ja kasvaa jatkuvasti. Tällöin joudutaan huolellisesti pohtimaan sitä, millä perusteilla sisällöt valitaan. Tavoitteena on, että opiskelu edistää jäsentyneen tietorakenteen kehittymistä. Oleellista on, että lasta totutetaan vähitellen eri tietolähteiden käyttöön. Hänelle kehittyy tällä tavoin kyky ja halu etsiä uutta tietoa sekä taito käsitellä tietoa. Samalla (syntyä) korostuu lapsen kyky suhtautua

tietoon kriittisesti – tässä on opettajalla suuri merkitys. **Tieto vanhenee nopeasti ja sen tilalle tulee jatkuvasti uutta tietoa, lasta ohjataan suhtautumaan tietoon kriittisesti ja kannustetaan soveltamaan tietojaan erilaisten ongelmien ratkaisemisessa.**

Tiedon jäsentäminen kokonaisuuksiksi merkitsee oppimista yli oppiainerajojen. Opetussuunnitelmassa tämä tulee ottaa huomioon siten, että luodaan mielekkäitä aihekokonaisuuksia, korostetaan eheyttämistä ja yhteissuunnittelua yli oppiainerajojen. Myös suunnittelua yli koulu-, päiväkotirajojen tulee kehittää ja pyrkiä moniammatilliseen yhteistyöhön.

Edellä esitetty oppimis- ja tiedonkäsitely edellyttää monipuolisten oppilaskeskeisten työtapojen käyttämistä. Koska oppiminen on pitkälti sosiaalista vuorovaikutusta, erilaisten ryhmätyömenetelmien merkitys korostuu. Lapsesta kehittyvä tiedon aktiivinen etsijä ja käyttäjä. Tieto ei ole enää valmiiksi annosteltu tuote, jota voidaan jakaa tai siirtää. Tietoa hankitaan eri lähteistä, tiedon pätevyys varmistetaan ja tiedon luotettavuutta koetellaan. Laajana tavoitteena on lasten itsenäinen tiedonhankinta, jolloin tieto lopulta muuttuu lasten toiminnaksi ja käytännöksi.

Oppimis- ja tietokäsitys voidaan määritellä esiopetuksessa ja koulutyössä myös siten, että toiminnan ja opetuksen tavoitteena on päästä

lapselle mielekkääseen ja tehokkaaseen työskentelyyn. Tämän mukaisia keskeisiä piirteitä ja edellytyksiä opetustilanteen järjestämisessä ja aiheen käsittelyssä ovat eheys, omatoimisuus tiedonhankinnassa, ongelman ratkaisu, sosiaalinen vuorovaikutus ja vastuullisuus. Myös elämänläheinen ja lapsen kokemuspäiriin perustuva toiminta on suotuisien oppimiskokemusten perusedellytys. Oppiminen on perehtymistä ympärillä olevaan maailmaan vuorovaikutuksessa sen kanssa.

2.2. Leikki

Esi- ja alkuopetuksen perustana on käsitys lapsesta aktiivisena toimijana. Lapsi rakentaa, luo, etsii ja valikoi tietoa omista lähtökohdistaan. Lapsen luonnollinen kehittävä toiminta on leikki.

Leikkiessään lapset opettelevat keskenään usein sitä, mitä aikuinen pyrkii heille opettamaan kasvatus- ja opetustilanteissa. Leikin opetuksellinen ja kasvattava merkitys on toiminnan omaehtoisuudessa. Leikki on lapsen omaa toimintaa hänen työstäessään uusia käsitteitä mielikuvituksen ja toimintansa avulla ajattelunsa välineeksi. Jotta leikin rakennelmat olisivat merkityksellisiä, niiden täytyy olla lapsen omia. Aikuisen osana voi olla vain antaa lapselle virikkeitä ja ideoita.

Lapselle leikki merkitsee sosiaalisten taitojen opiskelua, jolloin lapsi samalla harjaantuu monipuolisesti vuorovaikutus, kognitiivisten ja mo-

toristen taitojen käyttäjäksi. Leikissä lapsi oppii myös sinnikästä työskentelyä, opiskelusikeyttä, sekä sinnikkyuden ohella myös sen, että häviäminen kilpailuissa ja peleissä ei yrityksestä huolimatta merkitse 'maailmanloppua'. Leikin ehkä tärkeimpiä anteja on yleinen mielihyvä siitä, että pystyy toimimaan yksin ja ryhmän jäsenenä.

Leikin kautta lapsen on mahdollista ilmaista myös joskus sellaista, mitä hän muutoin ei osaisi; muutoinkin leikki aktivoi tunnemaailmaa ja auttaa sen tiedostamattomien osien purkamisessa ja käsittelemisessä. Lapsen leikkiin kuuluvat myös päiväunelmat ja erilaisten fantasioiden kehittäminen. Joskus kysytään, onko olemassa ns. 'tuhoavaa leikkiä' - vai onko sittenkin tästä fantasioiden ja tunteiden purkamisen näkökulmasta tarkasteltuna itseasiassa kaikki leikki lopuksiin rakentavaa?

2.3. Esi- ja alkuopetuksen kasvu- ja oppimisympäristö

Oppimisympäristön on tuettava monipuolisesti lapsen kasvua ja oppimista sekä annettava mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Sen tulee olla myös kieliympäristönä virikkeinen ja mahdollistaa lapsen kielellistä kehitystä tukevaa toimintaa. Sen on myös tarjottava keinoja ja ohjausta kunkin lapsen henkilökohtaisten tavoitteiden edellyttämälle oppimiselle ja kasvulle.

Esiopetuksen oppimisympäristö luodaan yhteistyössä kaikkien esiopetuksen järjestämiseen osallistuvien kanssa. Toiminnan lähtökohdina ovat lapsen tarpeet ja edellytykset sekä kiinnostuksen kohteet ja mahdollisuudet yhteistoimintaan.

Opettaja yhteistyössä muun henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa suunnittelee, toteuttaa ja arvioi toimintaa, joka johtaa lapsen tunteiden, taitojen ja tietojen kehittymiseen sekä laajentaa lapsen ja samalla koko ryhmän kiinnostuksen kohteita. Esiopetus vahvistaa lapsen henkilökohtaista hyvinvointia, toiset huomioon ottavia toimintatapoja ja elämässä selviytymistä.

Hyvässä oppimisympäristössä vallitsee positiivinen, iloinen, avoin, turvallinen ja rohkaiseva ilmapiiri. Se tarjoaa lapselle tilaisuuksia havaitsemiseen, elämyksiin ja pohdintaan sekä mahdollisuuksien mukaan tietotekniikkaan tutustumisen. Oppimisympäristön tulee olla myös esteettisesti miellyttävä ja sen tulee tarjota mahdollisuus sekä toiminnallisuuteen että omaan rauhaan.

Huomiota tulee kiinnittää *fyysisen oppimisympäristön* lisäksi, ja ehkä juuri erityisesti, *psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön* ja sen laatuun.

Fyysinen oppimisympäristö

Lapsen fyysinen oppimisympäristö kattaa paitsi oman luokan materiaalit ja välineet, myös tilan, jossa kasvatus- ja opetustilanteet tapahtuvat sekä samalla myös koko koulu- ja päiväkotirakennuksen muut tilat. Tähän fyysiseen ympäristöön voidaan vaikuttaa monin tavoin myös yhdessä.

Kodin ja kouluympäristön läheisyys muodostavat yhdessä laajemman kokonaisuuden. Lähialueiden palvelujen, kuten kaupan, postin, kirjaston ja neuvolan säännöllinen käyttö liittyy ne sujuvasti lapsen kokemusmaailmaan. Liikkuessaan ympäristössään lapsen on tunnettava liikenteen monimutkaisuus ja vaarallisuus, minkä vuoksi liikennejärjestelyt ovat lapsen oppimisympäristössä erityisen tärkeitä.

Psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö

Psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö muodostuu siitä vuorovaikutuksesta, johon lapsi syntyy tai osallistuu tullessaan päivähoiton, esi- tai koulun opetuksen piiriin. Tässä vuorovaikutuksessa lapsi kokoo omaa identiteettiään suhteessa muihin ihmisiin. Tähän oppimisympäristöön kuuluvat aikuisten ja lasten väliset suhteet, työyhteisön ja kodin aikuisten väliset suhteet. Näiden suhteiden laatu ja luonne ovat asioita, joihin erityisesti kasvatusyhteisöissä työskentelevät aikuiset voivat yhdessä vaikuttaa.

2.4. Joustava koulunaloitus - visio

Tällä hetkellä lapsi aloittaa koulun sinä vuonna, kun hän tulee säädettyyn oppi- velvollisuusikänsä. Lapsen on myös nykyjärjestelmässä ollut mahdollista anoa pääsyä 1. luokalle jo syyslukukauden alussa säädettyä ikää nuorempana, mutta tällöin lapsi tulee voida todeta perinteisellä koulukypsyydestillä kouluun soveltuvaksi. Lisäehtona on myös se, että vastaanottavassa koulussa on lapselle tilaa ilman erityisjärjestelyjä.

Joustava koulunaloitus on uusi käsite ja tarkoittaa sitä, että lapsi voisi siirtyä suorittamaan varsinaista oppivelvollisuuttaan ensimmäiselle luokalle, mikäli hänen kykynsä sitä edellyttäisivät. Joustavassa koulunaloitusjärjestelmässä siirron arvioinnin pohjana käytettäisiin kaupungin esiopetussuunnitelmaa. Mikäli oppivelvollisuusikäisellä lapsella olisi sellaisia alueita, jotka vaatisivat lisäharjoittelua, tulisi lapsella olla mahdollisuus kehittää itseään esikouluryhmässä. Kummassakin tapauksessa mahdollistettaisiin ajalla variointi.

Opetushallituksessa ja myös julkisuudessa on keskusteltu joustavan koulunaloituksen mahdollisuudesta. Nykyistä seitsemää vuotta nuorempien koulunaloitusta puoltavat mm. asutuksen rakenteen ja liikenneolojen muuttuminen, lasten fyysisten valmiuksien kehittyminen aiempaa nuorempana, oppimisen kannalta herkan ikävaiheen hyväksi käyttäminen ja mahdollisuus ta-

soittaa myöhempään koulumenestykseen vaikuttavia ympäristötekijöitä. Keskusteluun on tullut myös mukaan yhteiskunnallisen keskustelun esiintuoma pelko työntekijöiden vähenemisestä; ' suurten ikäluokkien ' eläköityminen ja nykyisten ikäluokkien pienuus. Unohtaa ei myöskään saa työelämän entistä suurempaa moniarvoisuutta; työn jatkuva muutos, pätkätyöt, työttömyys, työn keskittyminen kasvukeskuksiin ja keskustelu yhteiskunnan velvoitteista sen jäseniä kohtaan.

Keskustelunaihe on kuitenkin ollut hyvin herkkä ja monenlaista arvolatausta sisältävää; kuten erilaiset kasvatusnäkemykset, lapsuuden lyhentymisen pelko, yhteiskunnan taloudellinen tila ja koko koulujärjestelmän rakenteellinen muutos.

Vaihtoehtoiksi kuusivuotiaalle on esitetty: *Joustavaa koulunaloitusta*, jossa vanhemmat päättäisivät, aloittaako lapsi yhdeksänvuotisen peruskoulun kuusi- vai seitsemänvuotiaana.

Järjestelmällistä ja *koko ikäluokkaa kattavaa kuusivuotiaiden esiopetusta*, jonka jälkeen lapset siirtyisivät yhdeksänvuotiseen peruskouluun.

Oppivelvollisuuden alentamista kuuteen vuoteen ja peruskoulun säilyttämistä yhdeksänvuotisena, jolloin peruskoulusta lähdettäisiin vuotta nykyistä nuorempina. *Oppivelvollisuuden alentamista* on koko 1990-luvun lopulla pohdittu ja

se on myös 2000-luvun alussa ollut mm. hallitusohjelmassa.

Vaihtoehtojen ehdottomana reunaehtona on kuitenkin esitetty, että maamme taloudellinen tilanne ei mahdollista nopeita päätöksiä koko ikäluokan koulun- aloitustien alentamisesta eikä myöskään tämän rinnasteisena siirtymistä 10-vuotiseen peruskouluun.

Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelmatyöryhmän visio on sellainen joustavan koulunaloituksen malli, joka tekee mahdolliseksi opetussuunnitelmallisesti ehyen, pysyvästi järjestetyn ja resurssoidun esi- ja alkuopetuksen.

Tätä voitaisiin nimittää 5-9 vuotiaiden lahtelaisten lasten ensikouluksi.

Opetussuunnitelmaa laadittaessa on ollut keskeisesti esillä *koulunaloituksen joustomahdollisuus* yksilöllisesti kuudesta kahdeksaan vuoteen ja mahdollisuus *koulun vuosiluokkiin sitomattomaan opetukseen* (ns. luokaton koulu). Tämän periaatteen tuominen opetussuunnitelmaan suoraan mahdollisuuden myös yksilöllisten koulutussuunnitelmien laatimiseen.

Oppiaineissa tulee voida edetä kiireettömästi opetusryhmän sekä mahdollisuuksien mukaan myös yksilöllisten tieto/taitotasojen mukaisesti.

Joustavan koulunaloituksen avainsanoja ovat *yksilöllisyys, joustavuus, avoimuus ja muutosvalmius*.

Työryhmä pitää tärkeänä, että varaudutaan opetussuunnitelman keskeisiin toimintaperiaatteisiin liittyvän laajan ja samalla koko kaupungin esi- ja alkuopetusta kattavan koulutusohjelman toteuttamiseen.

3. ESI- JA ALKUOPETUKSEN TAVOITTEET JA TYÖTAVAT

Varhaiskasvatuksen yleistavoite on määritelty sekä perusopetuslaissa esiopetuksen osalta että päivähoitolaissa kaikkia alle kouluikäisiä koskevana. Perusopetuksen tavoite on perusopetuslain 628/1998, 2 § mukaan seuraava:

“ Perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyhteyden ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana.

Opetuksen tavoitteena on lisäksi turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella.”

Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 304/1983, 2 a § määrittää päivähoiton kasvatustavoitteen seuraavasti:

“ Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävissä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen

persoonallisuuden tasapainoista kehitystä”.

Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.

Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoiton tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvutusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai hoitoajan vakaumusta.

Edistäessään lapsen kehitystä päivähoiton tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus jakautuu seitsemään eri osa-alueeseen. Näitä ovat: fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen, esteettinen, älyllinen, eettinen ja uskonnollinen osa-alue. (Päivähoidon kasvatustavoitekomiteamietintö 1980 : 30)

1. Fyysisen kasvatuksen tavoitteet

Fyysinen kasvatus tähtää lapsen motoristen tai-

tojen kaikinpuoliseen kehittämiseen. Monipuolisella virikkeillä tarjoavalla toiminnalla, joka ottaa huomioon lapsen yksilölliset ominaisuudet, tarjotaan lapselle optimaalinen kehitysympäristö.

2. Sosiaalisen kasvatuksen tavoitteet

Leikki on keskeinen toimintamuoto pyrittäessä sosiaalisen kasvatuksen tavoitteisiin. Lapsi oppii toimimaan yhteisössä, oppii pelisäännöt ja oppii ottamaan toiset huomioon. Samalla hän oppii noudattamaan yhteisesti hyväksytyjä sääntöjä, joilla on tärkeä merkitys kouluvalmiuksien saavuttamisen kannalta.

3. Emotionaalisen kasvatuksen tavoitteet

Aikuisen ja lapsen luottamuksellinen suhde on tärkeä emotionaalisen kasvatuksen onnistumisen kannalta. Lapselle syntyy turvallisuuden tunne ja hän oppii luottamaan itseensä ja muihin ihmisiin. Yhteisössä syntyy keskinäisen kunnioituksen ja tukemisen ilmapiiri.

4. Esteettisen kasvatuksen tavoitteet

Lapsi oppii saamaan esteettistä nautintoa taiteesta ja musiikista. Syvälinen taiteen ja musiikin kokeminen kehittyä vähitellen varhaisesta lapsuudesta lähtien. Edellytyksenä on virikkeiden tarjoaminen päiväkodeissa ja kouluissa. Lasta tulee ohjata taiteen ja musiikin kokemiseen, jol-

loin hän huomaa sen suuren rikkauden, mikä tällä alueella on tarjottavana. Esteettinen kasvatus tarjoaa vastapainon kylmälle ja kovalle maailmalle. Se tarjoaa mahdollisuuden vapauden ja luovuuden kokemiselle.

5. Älyllisen kasvatuksen tavoitteet

Lapselle tulee tarjota virikkeellisiä, ajattelua ja ongelmanratkaisutaitoja tukevia tehtäviä. Nykyinen sähköinen media ei kehitä ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja. Kaikki tarjotaan liiaksi valmiina, jolloin omaehtoiselle mielikuvitukselle ja ajattelulle ei jää sijaa. Lukemisen taitoa ja harrastusta pitää kehittää ja siihen tulee lasta ohjata. Tutkimusten mukaan lasten ja nuorten luku-harrastus on huolestuttavasti vähentynyt.

6. Eettisen kasvatuksen tavoitteet

Lasta opetetaan ottamaan huomioon muut ihmiset. Hänelle opetetaan kestävät arvot, jotka ovat länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen perustana. Toisen ihmisen kunnioittaminen, rehellisyys, ahkeruus, positiivinen asenne (elämään luottamisen kyky) ja yritteliäisyys korostuu kaikessa toiminnassa.

7. Uskonnollisen kasvatuksen tavoitteet

Lasta ohjataan kunnioittamaan toisen ihmisen vakaumusta. Hänelle selitetään kristinuskon pe-

rusteet. Samalla häntä ohjataan tietoisuuteen siitä, että on myös muita uskontoja. Kristinuskon oleellinen merkitys länsimaisen yhteiskunnan kehityksessä selvitetään.

Esiopetus

Esiopetuksessa tavoitteet määräytyvät toisaalta kunkin lapsen yksilöllisistä kehittymistarpeista ja toisaalta yhteiskunnan tarpeista.

Esiopetuksen tavoitteet määritellään seuraavasti: Lapsen kieli- ja kulttuuri-identiteetti sekä myönteinen minä-kuva vahvistuvat. Lapsi kehittyy tasapainoiseksi sekä itsehallintataitojaan kehittäväksi yksilöksi. Lapsi kasvaa vastuuntuntoiseksi yhteisön jäseneksi, joka ottaa toiset huomioon ja on halukas auttamaan muita.

Hän oppii ymmärtämään tasavertaisuutta ja hyväksymään ihmisten erilaisuuden rikkautena. Hän oppii ymmärtämään yhteiselämän pelisääntöjä ja oppii sitoutumaan niihin. Lapsi saa tutustua paikallisen ja kansallisen kulttuurin lisäksi myös muihin kulttuureihin. Lapsi oppii pohdintaa oikeasta ja väärästä.

Lapsi oppii nauttimaan luonnosta, kunnioittamaan elämää, huolehtimaan lähiympäristötään ja ymmärtämään oman toimintansa vaikutukset.

Lapsen oppimaan oppimisen taidot kehittyvät.

Hän omaksuu perustietoja, -taitoja ja -valmiuksia oppimisen eri alueilta ikänsä ja edellytysten mukaisesti. Hän säilyttää oppimisen ilon ja innostuksen sekä uskaltaa rohkeasti ja luovasti kohdata uudet oppimishaasteet.

Lapsi sisäistää hyvät tavat ja ymmärtää niiden merkityksen osana jokapäiväistä elämäämme.

Perusajatus kiteytettynä: ***lapsi kasvaa ja oppii ennen kaikkea leikin ja toiminnan kautta.***

Alkuopetus

Alkuopetuksen uudet opetus suunnitelman perusteet valmistuivat elokuussa 2001. Ensimmäiset kouluvuodet ovat tärkeä elämänvaihe ihmisen elinikäisessä oppimisprosessissa. Niitä voisi verrata oppimisen alati 'nousevan kaaren' tukijalkaan. Tässä elämänvaiheessa luodaan pohja taidoille, tiedoille ja asenteille myöhempiä kouluvuosia ja usein varsinkin asenteiden ja tunteiden alueella koko elämää varten. Myönteisillä oppimiskokemuksilla on ratkaiseva merkitys lapsen käsitykselle koulusta, koulunkäynnistä sekä itsestään oppijana.

Alkuopetuksen tavoitteena on: Oppilaan myönteinen minäkuva vahvistuu. Hän kehittää uteliaisuuttaan ja haluaan oppia sekä uskoa omiin oppimiskykyihinsä. Hän säilyttää oppimisen ilon

ja innostuksen sekä uskaltaa rohkeasti ja luovasti kohdata uudet oppimishaasteet.

Oppilas kasvaa vastuuntuntoiseksi yhteisön jäseneksi, joka ottaa toiset huomioon, arvostaa omaa ja toisten työtä ja on halukas auttamaan muita. Hän osallistuu aktiivisesti koulun sosiaalisen ympäristön ylläpitämiseen. Hän sisäistää yhteiskuntamme hyviä tapoja ja toteuttaa niitä arkipäiväisissä toiminnoissaan.

Oppilas ymmärtää oman riippuvuutensa ja vastuunsa sekä luonnosta että rakennetusta ympäristöstä. Hän tulee tietoiseksi oman toimintansa vaikutuksesta ja toimii sen mukaisesti arkipäivän tilanteissa. Hän opettelee perustelemaan eettisiä ratkaisujaan ja kantamaan vastuuta niistä tietojen ja henkilökohtaisten kokemuksien pohjalta. Hän oppii ymmärtämään, miten terveyttä ja hyvinvointia ylläpidetään.

Oppilaan kieli- ja kulttuuri-identiteetti sekä hänen kykynsä ilmaista itseään monipuolisesti vahvistuvat ja kehittyvät. Hän tutustuu eri taidemuotoihin, paikalliseen ja kansalliseen kulttuuriin sekä muihin kulttuureihin. Hän oppii kunnioittamaan toisia ihmisiä ja hyväksymään ihmisten erilaisuuden.

Oppilas omaksuu tietoja eri sisältöalueista ja aineryhmistä sivistyäkseen sekä saadakseen valmiuksia elämäänsä ja jatkuvaan oppimiseensa.

Hän kehittää omaa tapaansa oppia ja ottaa vähitellen yhä suurempaa vastuuta omasta oppimisestaan. Hän oppii tutkimaan, oppimaan ja työskentelemään yksin, pareittain ja ryhmässä. Hän oppii kriittistä ajattelua, kertomaan miten on ajatellut ja ymmärtämään vertaisryhmän merkityksen oppimisessa.

1-2 luokkien koulunkäynnin perusajatus kiteytettynä on samalla myös alkuopetuksen perinteinen tunnuslause: ***kiireettömyys ja perustaitojen opiskelu.***

3.1. Esi- ja alkuopetuksen työ- ja toimintatavat

3.1.1. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työtavat

Toiminnan lähtökohtana on lapsi, eivät esimerkiksi oppiaineet tai tiedonalat. Opettaja ohjaa lapsen oppimista, kokeilemista, tutkimista ja aktiivista osallistumista. Lapsen omien tutkimusten lähtökohtana ovat hänen elinympäristöönsä läheisesti liittyvät arkiset tapahtumat, ilmiöt ja niistä saadut kokemukset. Lapsi oppii kaikissa päivittäisissä toiminnoissa vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Työskentely perustuu suurelta osalta leikkiin, joka on tärkein lapsen oppimista edistävä toiminta. Leikissä lapsi käsittelee asioita, joita hän on vasta oppimassa. Esiopetuksen

työtavoissa yhdistyvät eri taideaineet, lasten kokemukset ja tietoa, joita työskentellessä yhdessä ajankohtaisen aiheen, teeman, sadun tai tarinan pohjalta (esimerkiksi draamallinen työtapa).

3.1.2. Alkuopetuksen työtavat

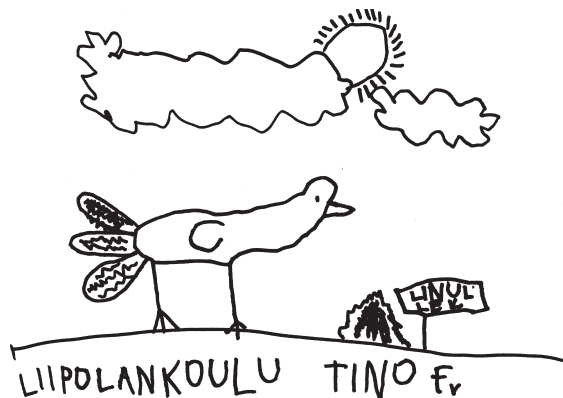
Opetuksen eheyttäminen on periaate, joka läpäisee kaikkea opetusta ja oppimista. Oppilaan tulee opetella erilaisia oppimis- ja työskentelytapoja opiskelua ja oppimista varten. Tämän lisäksi oppiaineille ominaisia menetelmiä ja oppimistrategioita harjoitellaan monipuolisesti. Oppimis- ja työskentelytaidot kehittyvät ikäkaudelle ominaisella tavalla opetuksen tavoitteiden suunnassa. Myös leikki on osa oppimisprosessia. Yksilölliset erot oppilaiden kehityksessä ja heidän erilaiset oppimistyylinsä edellyttävät opetuslta eriyttämistä. Opettajan työssä menetelmällinen vapaus tarkoittaa erilaisten työtapojen käyttöä ja niiden aktiivista kehittämistä oppimiskäsityksen mukaan.

3.1.3. Kokonaisopetus ja eheyttäminen

Esi- ja alkuopetuksessa oppimisen ja kasvami- sen ilmapiirin luomiseen ja jatkuvaan huoltamiseen on aina kiinnitetty runsaasti huomiota; kokonaisvaltaisena ratkaisuna ovat varhaiskasvat- tajat jo vuosisatojen ajan toteuttaneet kokonais- opetusta ja usein sirpaleista tietoa sisältävän oppittavan aineksen eheyttämistä lapselle sopi-

vampaan - opittavampaan - muotoon. Pyrkimys ei sisällä vain arkipäivän pedagogiikkaa ja didaktisia temppejuja. Ehyttämislle on nähtävissä periaatteet ja toteutumisen ehdot seuraavanlaisessa kehyksessä ja henkisessä ilmapiirissä:

- * Ihmisen kasvu ja tietoisuuden lisääminen ovat eheyttämisen ehto ja edellytys
- * Koulu kasvattaa opettamalla oppiainesta ja elämästä tulevia sisältöjä
- * Koulun toiminta joko tukee tai ehkäisee kasvatuspäämäärien toteutumista
- * Eheytyminen tapahtuu oppilaassa hänen elämäntilanteensa ehdoilla

Opetuksen ehyttämisen tavoitteena on siis löytää keinoja, joilla tuetaan jokaisen oppilaan kasvua yksilönä ja yhteisön jäsenenä. Lisäksi tavoitteena on auttaa oppilasta pääsemään parhaisiin mahdollisiin oppimistuloksiin. Alkuopetuksessa yleisimmin käytettyjä ehyttämisen malleja ovat kokonaisopetus, opetuksen jaksottaminen, oppilasarvioinnin monipuolistaminen ja koulun ja lähiympäristön vuorovaikutuksen syventäminen. Lasten erilaisuus, erilaiset kokemukset ja kiinnostukset oppimista kohtaan vaikuttavat oleellisesti eri opetusmenetelmien käyttöön.

Lasten kotiseudun eri mahdollisuudet ja tavat monipuolistavat esi- ja alkuopetusta. Koulun ja päiväkodin ulkopuolisen toiminnan hyödyntäminen ja liittäminen opetustilanteisiin vaikuttaa merkittävästi lapsen omaan kokemuspiiriin. Lasten kokemuksia rikastuttavat myös kasvatus- ja opetustuokioissa käytettävät fyysiset tilat, välineet, kasvattajat, vuorovaikutus kotien kanssa, sekä lapsilta toisille siirtyvät traditiot.

Tämän kaiken edellä esitetyn toteuttaminen on mahdollista vain jäsenytyneen ja ehyen opetussuunnitelman avulla. Työryhmä toteaa, että **yksikkökohtaiset opetussuunnitelmat** tulisi tehdä eläviksi ja elämänmyönteisiksi kasvatustoiminnan **'yleisohjenuoriksi'**, mutta myös siten, että niitä on mahdollista jatkuvasti uudistaa yhteis-

työssä ja yhteisymmärryksessä eri kasvatuksen oheisryhmien kanssa. Yksikkökohtaisten opetussuunnitelmien tulee olla niin omaleimaisia ja niin **konkreettisia, että ne toimivat työvälineenä jokaiselle työntekijälle**. Se antaa tietoa myös vanhemmille. Keskeistä on kuitenkin nähdä lapsi kaiken toiminnan subjektina - tekijänä, joka tietojensa ja taitojensa karttuessa voi ottaa yhä lisääntyvää vastuuta omasta oppimisestaan ja ryhtyä itse suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan toimintaansa.

3.1.4. Kirjallisuutta

Eväitä esiopetuksen opetussuunnitelman laatijoille. 2001. Toimittajat Barbro Högström, Outi Saloranta. OPH.

Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. 2001. Toimittajat Barbro Högström, Outi Saloranta. OPH.

4. ESI- JA ALKUOPETUKSEN KESKEISET SISÄLLÖT

4.1. Kieli ja vuorovaikutus

Yleistä

Keskeiset teesit kielellisen ilmaisun ja äidinkielen opetuksessa voidaan kiteyttää seuraavasti:

- *kieli on ajattelun ja kommunikoinnin väline*
- *kielen käsitteiden ja kokemusten avulla muotoutuu maailmankuvamme*
- *kieli on itseilmaisun väline*
- *kieli on keskeinen väline suomalaisen kulttuurin välittämisessä tuleville sukupolville*
- *kielen hallinta on perusta muiden kielten ja kulttuurien oppimiselle*

Äidinkieli on keskeisessä asemassa kaikessa oppimisessa. Se on erikoisasemassa esi- ja alkuopetuksessa myös siksi, että se on samalla oppimisen **kohde**, oppimisen ja opetuksen **väline** sekä kaikkien muiden oppiaineiden, kuten luonnontieteiden ja kulttuuri- ja taideaineiden olennainen **lähtökohta**.

Kielellisen ilmaisun kehittäminen on pitkäkestoinen kumulatiivinen tapahtuma, joka toimii läpäisevästi kaikilla kasvatuksen ja kasvamisen

alueilla ja opetussuunnitelman osa-alueilla. Eriksseen 'opetettavaksi' oppiaineeksi äidinkieli on perinteisesti eriytynyt vasta koulussa ja silloinkin se on toiminut integratiivisesti eri oppiaineita yhdistävänä elementtinä.

4.1.1. Opetuksen tavoitteet esi- ja alkuopetuksessa

Tavoitteena on auttaa lasta kasvamaan aktiiviseksi puhujaksi ja kuuntelijaksi monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa. Lapsi totuttautuu kertomaan ja keskustelemaan tunteistaan, toiveistaan, mielipiteistään ja ajatuksistaan. Tavoitteena on lapsen mielenkiinnon herääminen ja lisääminen suullisen ja kirjoitetun kielen havainnointiin ja tutkimiseen. Lapsi osaa ilmaista suullisesti havaintojaan ja päätelmiään. Lapsi harjaantuu sellaisiin kuuntelutottumuksiin, jotka edistävät hänen kasvuaan ja oppimistaan.

Esiopetuksen tavoitteena on myös luoda pohjaa luku- ja kirjoitustaidon oppimiselle. Alkavan luku- ja kirjoitustaidon perustana on, että lapsi on kuullut ja kuunnellut, tullut itse kuunnelluksi, hänen kanssaan on keskusteltu, hän on kysellyt ja hänelle on vastattu. Lapsen aikaisemmat kokemukset ja taidot ovat pohjana esiopetuksen lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen prosessissa.

Alkuopetuksessa on tavoitena lisäksi, että oppilas

- * hallitsee lukemisen ja kirjoittamisen perustekniikat sekä niiden oppimiseen liittyvät käsitteet, kuten äänne, kirjain, tavu, sana ja alustavasti myös lause ja teksti. Hän ymmärtää myös harjoittelun ja säännöllisen lukemisen merkityksen lukutaidon kehittämisessä
- * opettelee tarkkailemaan lukemistaan ja käyttämään lukemisstrategioita joustavasti luettavan tekstin edellyttämällä tavalla.
- * opettelee valitsemaan itseään kiinnostavaa luettavaa ja lukee lukutaitoaan vastaavia kirjoja
- * oppii vähitellen omaa tekstiä kirjoittaessaan ottamaan huomioon kirjoitetun kielen sopimuksia ja sääntöjä

4.1.2. Sisällöt esi- ja alkuopetuksessa

Kielellisen ilmaisun ja äidinkielen alueen sisällöt on opetussuunnitelmassa esitetty **kokonaisuunnitelmana**. Kielellisen kehityksen eri alueita tarkastellaan viidestä eri näkökulmasta: *puhe, kuuntelu, ilmaisu, lukeminen ja kirjoittaminen*. Niitä on tarkoitus toteuttaa integroiden eri oppiaineissa ja toiminnan sisällöissä.

Suunnitelmassa on esitetty lyhyesti ja viitteellisesti eri alueiden kehityksen avainkohdat ja niiden ilmeneminen lasten toiminnassa. Äidinkieli integroituu muihin sisältöalueisiin (ja oppiaineisiin) ja tässä suunnitelmassa annetaan avainsanoja

1. opetuksen järjestämisperiaatteista
2. sisällöistä ja
3. ikäkaudelle keskeisistä tavoiteasetteluista

Suunnitelma avautuu varsinaisesti 'toiminnan' kautta. Suunnitelman onkin tarkoitus palvella käyttäjänsä esim. seinätauluna, jolloin kunkin ikäkausitason kohdalta voidaan hahmottaa suunnilleen ne taito- ja tietoalueet, joihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota kaikissa kasvatustilanteissa. Yksilölliset erot kielellisen kehityksen alueella ovat tunnetusti suuret, eikä suunnitelmaa pidä lukea rajoittuneesti kuvauksena eräänlaisesta keskimääräisestä edistymisestä eri kielen hallinnan taitoalueilla/ikätaaso.

4.1.3. Työ- ja toimintatavat

Kielen kehittyminen edellyttää lapsen kasvu- ja oppimisympäristössä mahdollisuutta *toiminnallisuuteen, yksilöllisyyteen, yhdessä oppimiseen, hyväksytyksi tulemiseen, tunteen kokemiseen ja sosiaalistumiseen*. Parhaiten kielellistä kehitystä tukee ympäristön salliva ja suotuista ilmapiiri, jossa lapselle on helppoa ja luonnollista pyrkiä

ilmaisemaan itseään kaikin keinoin. Kielellisen kehityksen tukeminen laajassa merkityksessä ei siksi ole muunneltavissa muodolliseksi harjoitukseksi.

Hyvin suunniteltu kielellinen ja vuorovaikutuksellinen ympäristö ennen koulua ehkäisee osaltaan mahdollisia oppimisvaikeuksia. Aikuisen tehtävänä on toimia lukemisen ja kirjoittamisen mallina, järjestää motivoiva ja haasteellinen oppimisympäristö, mallintaa sopivia strategioita sekä perehtyä kunkin lapsen oppimisprosessiin ja ohjata häntä etenemään oman kehityksensä mukaisesti.

Lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksien kehittyminen on prosessi, johon voidaan vaikuttaa lisäämällä suunnitelmallisesti lapsen kielellistä tietoisuutta. Kielellinen tietoisuus merkitsee ulkopuolista asennoitumista kieleen. Kieli otetaan pohdinnan kohteeksi. Lapsi kääntää huomion kielen merkityksestä kielen muotoon ja rakenteisiin. Hän huomaa, että puheen voi jakaa pienempiin osiin: asioihin eli lauseisiin, sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Hän oppii ymmärtämään myös niiden tehtäviä ja käsittämään, että painetut sanat voi puhua ja puhutut sanat kirjoittaa.

Kielellisen ilmaisun ja äidinkielen perinteisiä työtapoja ovat keskustelu lasten kanssa, loruttelu, sadut, näytteleminen, lastenkirjallisuuden lukeminen, laulaminen ja leikkiminen. Lasten kielel-

listä kehittymistä tuetaan tarjoamalla heille runsaasti mahdollisuuksia kuulla kieltä, käyttää kieltä ja ilmaista itseään monipuolisesti.

Myös muu kuin varsinainen opetushenkilökunta on usein tärkeä vaikuttaja ja oheisopettaja kielellisen ilmaisun alueella. Kotien informointi opetussuunnitelman tavoitteista ja yhteistyö kotien kanssa on tärkeää, jotta asetettuihin tavoitteisiin voitaisiin päästä.

Näiden lähtökohtien ja arvojen mukaisia toiminnan järjestämistä koskevia opetuksellisia periaatteita ovat *kokonaisopetus, tukiopetuksen mahdollisuus, erilaiset yhteistoiminnalliset työtavat ja yksilöllisen eriyttämisen mahdollisuus*.

“Äidinkieli jäsentää lapsen kokemusmaailmaa, siihen nojaa hänen ajattelunsa ja luovuutensa. Itseasiassa koko hänen persoonallisuutensa ja itsetuntonsa rakentuu sen varaan. Suomen kieli on suomalaisen lapsen ajattelun perusväline. Mielen pohjalla virtailevan vivahteikkaan kielen avulla lapsi vasta tavoittaa todellisen, syvän vuorovaikutuksen. Oma suomalainen puhe, omaleimainen ajattelu ja maailman haltuunotto tapahtuu oman kielen kautta.”

Hannele Huovi

Taulu 1: KIELI JA VUOROVAIKUTUS OPETUSSUUNNITELMA VARHAISKASVATUKSESTA ALKUOPETUKSEEN

alue/ikätaaso	0	1	2	3	4	5	6	7	8
PUHE								puheen hienomotoriikka	kielikuvat
läheisyys						mielipiteet	ajattelu,	käsitteet	lausunta
laulut		kysymykset-vastaukset	sanavaraston	kartuttaminen	puhemotoriikka		pohdiskelu		
lorut	VUOROVAIKUTUS	NIMEÄMINEN	ROHKEUS PUHUMISEEN			KESKUSTELU	puheella vaikuttaminen	“omat jutut”	
riimit						luokittelu	ristiriitojen selvittäminen	kerronta	esitelmät
jokeltelu	aistien kehittäminen	havainnot	yksikkö-monikko	kerronta:kuvat,		aikamuodot			
	minä-sinä-me	malli oikeasta kielestä		esineet, ympäristö					
						kokonaiset	järjestys	tosi vs. epätosi	
						lauseet			
KUUNTELU									
lorut	laulut			ohjeiden		eläytyvä kuuntelu	kuuntelu sosiaalisena taitona	mediakasvatus	
		kuuntelu ja keskittyminen	satuja, runoja, teatteria	ymmärtäminen		kuuntelu	luova kuuntelu	asiatekstit	
riimit				hiljaisuuden kokeminen		tiedonhankinnan välineenä			
	leikki	muistin harjoittaminen				kriittinen kuuntelu		kuuntelemalla oppiminen	
		kuulohavaintojen erottelu				integointi musiikkiin: kuuntelu, erottelu, rytmiikka			
ILMAISU								ilmaisuaineet harrastuksena	
	omat sanat					lorut	omat sadut ja tarinat	äänenkäyttö	
äänet		omat kertomukset				hokemat	kielellä leikkiminen	“kouluteatteri”	lausunta
rytmit	oma ilmaisu			nukketeatteri			(kielellinen tietoisuus)		
		satuilu		roolileikit		näytteleminen:	riimit	omat tekstit esitysten pohjana	
				esine- ja kuvakerronta		runot	vapaa luova ilmaisu		
						vitsit	ilmaisun arvostaminen	ilmaiskasvatus	
LUKEMINEN								lukeminen harrastuksena	
	muodot			leikkilukeminen		lukemisen ja	mekaaninen	sujuva	elävä
virikkeet: näkö, kuulo, tunto	oman kehon ja tilan hahmottaminen		näkö- ja	kuulodiskriminaatio		kirjoittamisen yhteys	lukeminen	lukeminen	lukeminen
			kuulodiskriminaatio			ÄÄNNE	TAVU	SANA	LAUSE
	kuvat		oma nimi	pikkusanat	suunnat	lukemiselle otollinen ympäristö	luova lukeminen		
KIRJOITTAMINEN						KIRJAIN	luetun ja kirjoitetun ymmärtäminen		
						kirjainten muodot: suunnat			
			leikkikirjoitus	omat viestit			omat sanat	omat jutut	ainekirjoittaminen
karkea motoriikka			riimustelu					ja kirjoitelmat	
			silmän ja käden koordinaatio	lateraalisuus		kynäote	SUURAAKKOSET	pienaakkoset	<i>kaunokirjoitus</i>
tasapaino			hienomotoriikan harjoitukset						

4.1.4. Kirjallisuutta

Ahonen, T., Aro, T. 1999. Oppimisvaikeudet: Kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena. Ateena kustannus.

Ahvenainen, O., Holopainen, E. 1999. Lasten lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet: Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Kirjapaino Oma Oy.

Alahuhta, E. 1990. Leikin ja puhun, liikun ja luen. Otava.

Ayres, A. J. 1987. Kun lapsi ei opi leikkimään: Aistitoimintojen yhdentymishäiriöt ja sensorisen integration terapia. Valtion painatuskeskus (Edita).

Doman, G. 1991. Miten opetan pienen lapseni lukemaan? Dysfasia 1993. Aivohalvaus- ja afasia-liitto.

Ikonen, O. Erilainen oppija 1-2 osat: Domanin lukemaanopettamismenetelmä, CID kielenopeusmenetelmä, KPL kielenopetusmenetelmä.

Julkunen, M-L. 1993. Lukijaksi kasvaminen.

Järvinen, H. 1993. Lukemaan puhumisen perusteella.

Karvonen, Rikkola. 1993. Lukuleikkejä lapsille.

Ladonlahti, T., Naukkarinen, A., Vehmas, S. Poik-

keava vai erityinen: Erityspedagogiikan monet ulottuvuudet. Ateena kustannus.

Lampi, I. 1980. Auta lasta puhumaan.

Larsen, P. 1984. Miten lapsi oppii lukemaan.

Leivo, M. 1985. Lapsen kielen kehitys.

Niemi, P. 1986. Lukemishäiriön kognitiivinen tutkimus ja diagnoosi. Turun yliopiston psykologian laitos.

Parkkonen, H. Auta minua tekemään itse.

Peltomaa, K. Korkman. 1995. Kieku: Lukemis- ja kirjoittamisvalmiuksien kielellinen kuntoutus ennen kouluikää.

Reppu: Opettajan materiaali 1995. Kirjayhtymä.

Ruoho, K. 1990. Kynnys kouluun matalammaksi.

Salainen maa 1998. Opettajan materiaali. WSOY.

Salminen, J. 1982. Lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen vaikeuksista.

Torneus, M. 1991. Löytöretki kieleen.

Breuer - Weuffen. Erottelukoe kuusivuotiaan esiopetuksen tueksi.

4.2 MATEMATIIKKA

Yleistä

Matematiikka on tapa ajatella sekä hahmottaa että jäsentää ympäröivää maailmaa. Matemaattiset kokemukset ovat olennaisia lapsen ajattelun kehittymiselle, avaruudelliselle hahmottamiselle ja ongelmien ratkaisulle.

Lapsen kiinnostus matematiikkaan herää varhain. Matemaattisen ajattelun tukemisen kannalta on tärkeää, että lapsi oppii tarkkailemaan omaa ajattelemistaan. Oppijaa on kannustettava kertomaan mitä hän ajattelee tai mitä hän ajatteli. Kertominen auttaa löytämään uuden, helpomman, selkeämmän, nopeamman, loogisemman tai älykkäämmän ratkaisutavan. Matemaattisia taitoja ja ajattelutapaa voidaan kehittää järjestämällä keksimiseen ja ongelmanratkaisuun innostavia oppimisympäristöjä sekä hyödyntämään leikeissä ja muussa toiminnassa syntyviä tilanteita ja lasten kokemuksia.

Hyvä opetusmetodi on sellainen, mikä mahdollistaa lapsen aktiivisen ajattelun ja toiminnan. On herätettävä lapsen kiinnostus määrällisiin käsitteisiin, opetettava vertailemaan ja luokittelemaan asioita ja ilmiöitä, tunnistamaan ja hahmottamaan perusmuotoja, tilaa ja aikaa.

4.2.1. Opetuksen tavoitteet esi- ja alkuopetuksessa

- * lapsen luontaisen uteliaisuuden, tutkijan säilyttäminen
- * myönteisen asenteen syntyminen matematiikan opiskelua kohtaan
- * luovan ajattelun ja ongelmaratkaisutaitojen kehittäminen
- * matemaattisten käsitteiden ymmärtäminen ja selittäminen

Opetukseen sisältyviä perustavoitteita ovat

Muodon ja koon käsitteet

- * esineiden havainnointi, vertailu ja luokittelu erilaisten ominaisuuksien perusteella (esim. muodon ja koon mukaan)
- geometriset peruskäsitteet (esim. piste, viiva, pinta)

Avaruudelliset käsitteet

- * sijaintia osoittavien käsitteiden ymmärtäminen
- * avaruudellinen hahmottaminen

Luvun ja määrän käsitteet

- * määrien vertailu, lukumäärät, numerot ja järjestys
- * kolikoiden, seteleiden tunnistaminen ja niiden arvo
- * ajan käsite ja kello

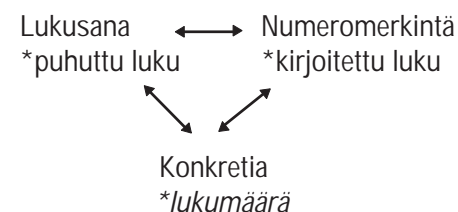
Mitat ja mittaamisen käsitteet

- * mittaaminen ja punnitseminen
- * yleisimmät pituus-, tilavuus- ja painomitat

Käsitteen muodostus

1. Käsite muodostetaan konkretian, havainnollistamismallin pohjalta
  - *välineet
  - *kuvat
2. Irti konkretiasta.
3. Käsitteen hallinta automatisoidaan.
4. Käsitteen hallintaa pidetään yllä.

Lukukäsite

Lapsi ymmärtää lukusanan ja määrän välisen yhteyden sekä lukujen järjestykseen liittyvän seuraajasuhteen. Lapsi käsittää yksi-yhteen vastaavuuden, ymmärtää lukumäärän säilyvyyden. Hän vertailee lukumääriä ja ymmärtää lukumäärän lisäämisen ja vähentämisen periaatteen ja osaa ryhmitellä lukumäärän.

4.2.2. Sisällöt esi- ja alkuopetuksessa

Matematiikan alueen sisällöt on opetussuunnitelmassa esitetty **kokonaissuunnitelmana** (ks. seuraavat sivut), jossa matematiikan kehityksen eri alueita tarkastellaan eri näkökulmista: *luku-käsite, yhteen- ja vähennyslasku, kerto- ja jakolasku, geometria-mittaaminen- tila, luokittelu-vertailu- ja järjestäminen ja aika*.

Yhteen- ja vähennyslasku

Kerto- ja jakolasku

Lapsi harjoittelee kahta edellistä aluetta käytännön erilaisissa tilanteissa.

Geometria, mittaaminen ja tila

Lapsi hahmottaa, tunnistaa ja vertailee geometrisia kappaleita ja kuvioita. Hän harjoittelee kuvioiden piirtämistä ja mallien rakentamista esim. palikoilla. Lasta tulisi johdattaa löytämään syy miksi tietyt kappaleet ja kuviot nimitetään tietyllä systemaattisella tavalla. Lapsi harjoittelee mittaamista ja punnitsemista (enemmän – vähemmän). Hän tutustuu mittaamisen perusyksiköihin: litra, kilo ja metri. Lapsi oppii käyttämään ilmaisuja, joista selviää esineen sijainti tilassa sekä myös kuvissa. Suuntien ilmaiseminen ja ymmärtäminen ovat lapselle tärkeitä oppimisen kohteita.

Luokittelu, vertailu ja järjestäminen

Lapsi luokittelee, vertailee ja järjestää lähiympäristön esineitä, eliöitä, kappaleita, kuvioita ja aineita, muotojen ja määrien sekä muiden ominaisuuksien perusteella. Lapsi perustelee oman tapansa toimia ja keskustelee samojen esineiden eri luokittelu-, vertailu- ja järjestämistavoista. Hän pystyy tekemään loogisia päätelmiä.

Aika

Lapsi oppii käyttämään aikaan liittyviä arkikäsitteitä, keskustelemaan lähiaikoina tapahtuneista asioista ja muistelemaan niiden tapahtumajärjestystä. Lapsi oppii päättämään tapahtumien loogista järjestystä.

4.2.3. Työ- ja toimintatavat

Matematiikassa kannattaa rohkeasti kokeilla erilaisia työ- ja toimintatapoja. Oppimistilanteet tulisi rakentaa siten, että lapsella on aktiivinen rooli. Leikkien, tarinoiden, laulujen, liikunnan, pienten työtehtävien, keskustelujen, pelien ym avulla johdattelu ja runsas havainnollisuus matematiikan käsitteiden oppimisessa ovat luonnollisia tapoja avartaa lapsen matematiikan kuvaa. Lasta ohjataan kiinnittämään huomiota luonnollisissa, arkipäivän tilanteissa ilmeneviin matemaattisiin asioihin. Perinteisen yksilötyöskentelyn rinnalle kannattaa ottaa pari- ja ryhmätyös-

kentely. Yhdessä työskenteleminen on erityisen kannustavaa ja opettavaista ongelmatehtävien ja sovellutusten ratkaisemisessa.

Havainnollistaminen korostuu kaikilla osaamisen tasoilla, koska vain sen kautta saavutetaan matematiikassa tarvittava abstraktion taso. **Eteneminen konkreetista abstraktiin** tapahtuu matematiikan opetuksessa seuraavien vaiheiden kautta:

1. Matemaattinen käsitteenmuodostus edellyttää perustakseen konkreettia toimintaa ja oma-kohtaisia kokemuksia matemaattisiin käsitteisiin liittyvistä käytännön tilanteista.

2. Kuva matemaattisten käsitteiden havainnollistajana.

3. Symbolein esitetyt matemaattiset käsitteet.

4. Matematiikkaa opetettaessa tulee matemaattisten termien selittämiseen kiinnittää erityistä huomiota, sillä suomennettua matemaattista sanastoa ei ole helppo mieltää. Heti, kun jotain termiä käytetään, on sen merkitys hyvä konkreettisten esimerkkien kautta selittää lapselle. Matemaattisten termien käytössä tulee olla tarkka ja johdonmukainen alusta pitäen.

4.2.4. Muutamia materiaalien käyttötapoja

Laskuhelmet

Laskuhelmet saadaan pujottajamalla tukevaan lankaan 20 helmeä, kahta eri väriä, kumpaakin 10 kappaletta. Laskuhelmillä helpotetaan kymmenlitystehtävien automatisointia.

Mallintamisvälineet

Esi- ja alkuopetuksessa oppijalla on hyvä olla mallintamisvälineensä, joita säilytetään esim. pienessä kangaspussissa, jossa voi olla numerokortit ja pari noppaa. Mallintamisvälineiksi sopivat pienet puu- tai muovipalikat, napit, kivet tms.

Lukukäsiteharjoitukset

Ota yksi palikka enemmän kuin sinulla on sormia yhdessä kädessä. Kuinka monta palikkaa otit? Jaa 10 palikkaa mahdollisimman monella eri tavalla kahteen ryhmään. Kirjoita vaihtoehdot paperille. Pulpetilla on 10 palikkaa. Toinen oppilas sulkee silmänsä ja toinen ottaa palikoita pois. Kuinka monta palikkaa otettiin?

Ongelmatyyppisten päässä-laskujen mallintaminen sormien asemasta

Ota 5 palikkaa. Kuinka monta tarvitaan lisää,

jotta olisi 9 palikkaa? Pihalla on 9 lasta. Heistä 5 on tyttöjä. Kuinka monta heistä on poikia?

Laskuhelmiä voi hyvin valmistaa itse ja oppilaiden kanssa sekä tilata kustantajilta.

Kuullun seuraamisharjoitukset

Opettaja kertoo tarinaa ja oppilaat mallintavat palikoilla tiettyjä tarinassa esiintyviä asioita, joiden lukumäärät vaihtelevat.

Tietokone-ohjelmat

Matematiikan opettamiseen on myös tehty monenmuotoisia ja -tasoisia pc-, mac- ja cd-oppimishjelmiä. Tärkeintä näiden kanssa toimimisessa on varmistaa niiden toimivuus ja soveltuvuus matematiikan opiskeluun.

Ongelmanratkaisut

Strategiapelit

Peleissä voidaan käyttää nappeja, tikkuja tai palikoita. Pulpetille laitetaan 20 nappia. Kaksi oppilasta saa vuorotellen nostaa pöydältä 1, 2 tai 3 nappia kerrallaan. Se, joka nostaa viimeisen napin, on voittaja.

Vaativammassa pelissä laitetaan tikkuja tai nappeja kuvan mukaisesti riveihin 5, 4, 3, 2 ja 1.

Kumpikin pelaaja saa vuorotellen nostaa nappeja yhdestä rivistä niin monta kuin haluaa. Pelin voittaja on se pelaaja, joka nostaa viimeisen napin.

Numerokortit

Pahvista tehdyt numerokortit 0 – 9 sopivat erilaisiin harjoituksiin ja peleihin. Esi- ja alkuopetuksessa oppilaat voivat vastata korteilla, jolloin kaikki pääsevät vastaamaan.

Näytä luku, joka on 2 suurempi kuin 5.

Näytä luku, joka on 3 pienempi kuin 8.

Näytä luvut, joista tulee yhteensä 7. Kuinka monta ratkaisua keksit?

Peleissä numerokortteja voidaan käyttää monella eri tavalla.

Nopat

Nopilla voidaan pelata erilaisia yhteen-, vähennys- ja kertolaskupelejä. Noppa sopii myös todennäköisyyden alkeiden tutkimiseen.

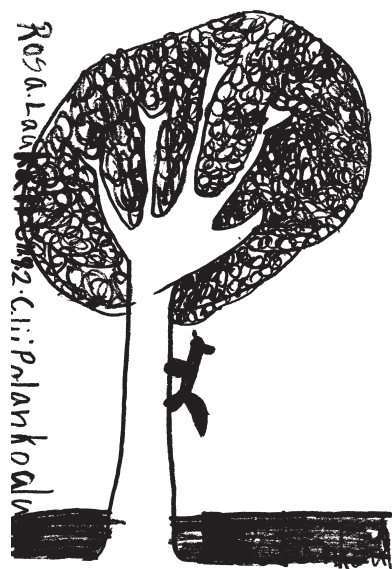
Heitetään yhtä tai kahta noppaa ja tehdään pylvasdiagrammi eri silmälukujen esiintymisestä. Tuloksia verrataan toisten parien tai ryhmien tu-

loksiin ja keskustellaan siitä, miksi tulokset eivät ole samanlaisia.

Toisiinsa liittyvät palikat

Rakentelutehtävillä kehitetään avaruudellista hahmottamiskykyä, keksivää oppimista sekä oppilaiden luovuutta.

Ota 18 palikkaa. Tee niistä rappuset, joissa on 3 porrasta. Parin kummallakin oppilaalla on 10 toisiinsa kiinnittyvää palikkaa. Oppilaat istuvat selät vastakkain, ja toinen antaa ohjeita samalla kun itse kokoaa rakennelmaansa. Lopuksi verrataan rakennelmia ja ohjeiden antaja vaihtuu.

Laskin

Laskin on myös oiva apuväline (ongelmanratkaisussa ja etsittäessä matemaattisia säännönmukaisuuksia). Laskin nopeuttaa erilaisten vaihtoehtojen tarkistamista ja vapauttaa ajattelun rutiinitoiminnoista. Laskimella voidaan pelata erilaisia pelejä, joissa päättely ja arviointi joudutaan tekemään päässä.

Muu toimintamateriaali

Erilaisia pakkauslaatikoita voidaan käyttää kolmiulotteisten muotojen tutkimiseen ja rakentamiseen. Projektityönä voidaan pakkauslaatikoista rakentaa pihapiiri, kylä tms. Arviointi- ja mittaustehtäviin sopivat tyhjien pakkausten ja erilaisten astioiden lisäksi narunpätkät, herneet, napit, sanomalehdet jne.

Lähdemateriaaleiksi omiin tehtäviin ja projekteihin sopivat sanoma- ja mainoslehdet, paikallislehdet ja eri tietokirjat. Niistä saatavia tietoja voidaan käyttää tehtävien, taulukoiden sekä erityisesti diagrammien tekemiseen. Oppilaat voivat kerätä tietoja myös kysymyslomakkeilla tai haastatteluilla. Kysymykset voivat koskea perheen lasten lukumäärää, harrastuksia, lempiruokia. Tulokset esitetään taulukolla tai diagrammilla. Johtopäätöksistä keskustellaan yhteisesti.

4.2.5. Kirjallisuutta

Dahl, 1999. Leikitään matikkaa. Tammi.

Lines, E. M. Jättiläisen harteilla. Art House.

Pikarainen, T-R., Pitkä, O., Uus-Leponiemi, T. Esilaskutaito. WSOY.

Rikala, S., Sieppi, H., Uus-Leponiemi, T., Ilmavirta, R. .1998. Laskutaito 1 ja 2. WSOY.

Vähäpassi, A., Hartikainen, S., Vaahtokari, A. 1998. Mieti ja laske 1 ja 2. Kirjayhtymä.

Taulu 2: MATEMATIIKAN OPETUSSUUNNITELMA VARHAISKASVATUKSESTA ALKUOPETUKSEEN

alue/ikätaaso	2	3	4	5	6	7	8
LUKU-KÄSITE	laulut oma keho -nimeäminen -laskeminen	muistipelit lorut dominot		käytännön tilanteet	lukusana — numeromerkintä konkretia lukualue 0-12 didaktiset pelit	lukumäärän, lukusanan ja numeromerkinnän yhteys lukualue 0-100; 0-20 keskeisin kymmenjärjestelmän periaate lukujen yhteys lapsen jokapäiväiseen elämään	lukumäärän ja numeron yhteys lukualue 0-1000; 0-100 keskeisin kymmenjärjestelmä puuttuva luku/tekijä (yhtälön perusteet)
YHTEEN- JA VÄHENNYSLASKU		yksi-monta-ei yhtään		enemmän-vähemmän-yhtäsuuri lisääminen-vähentäminen noppapelit käytännön tilanteet	yhteen- ja vähennyslaskun periaate kauppa- ja pankkileikit päässä laskuja käytännön tilanteet	vaihdannaisuus yhteenlaskussa 0-10 alue hyvin, kymmenen ylitys	allekkain lasku, kolminumeroisia lukuja muistinumero ja lainaaminen liitännäisyys sanalliset tehtävät
KERTO- JA JAKOLASKU	tavaroiden jakaminen	käytännön tilanteet rakentelu	roolileikit kokonainen-puolikas-osa		palikoitten, korttien ym. jakamista peleissä pelit ja leikit	lukumäärän yhdistelyä ja erottelua eri tavoin (joukot) ongelmien ratkaisuja pelit ja leikit	kertotaulut 1-10 kerto- ja jakolaskun käsite ja periaate nolla kertolaskussa vaihdannaisuus kertolaskussa kerto- ja jakolaskun yhteys
GEOMETRIA, TILA JA MITTAA-MINEN	pala-pelit	käytännön tilanteet oma keho rakentelu	edessä-takana yläpuolella- alapuolella ison/pienen tilan kokeminen	muotojen tutkiminen -ympyrä, neliö ja kolmio mittaaminen -isompi-pienempi kevyempi-painavampi	lisää perusmuotoja; nimeämistä ja piirtämistä piste, viiva, kuluva palikoilla rakentelu ja laskeminen suuri - pieni askartelua, arviointia, leikkejä	erilaisten muotojen piirtäminen apuvälineillä viivottimen käyttö lyhyiden esineiden mittaaminen	pyöreä, kulmikas, kuutio, palikat kuvioita piiri ja kehä kolmiulotteisuus vertailu, yhdistely ja erottelu mittayksiköt
LUOKITTELU, VERTAAMINEN JA JÄRJESTÄMINEN		käytännön tilanteet pieni-iso esineiden luokittelu	pienempi-isompi enemmän-vähemmän		nuorempi/vanhempi lyhempi/pitempi kylmä/lämmin arviointia askartelua	saman- ja erimuotoisten kappaleiden ja kuvioiden erottelu ja yhdistäminen: pallot, suorakulm. lieriöt, soikiot, särmiöt, kartiot, kolmiot, ympyrät loogisia päätelmiä leikkejä ja pelejä	erilaisten mittojen ja määrien vertailu suorat ja käyrät viivat ja pinnat; kokeilua >, =, < palikat ja mitta-astiat, apuvälineet leikkejä ja pelejä
AIKA		arkisten asioiden tapahtumajärjestys uusi/vanha	kalenteri päivä-yö oma ikä	kellonajat - tasat ja puolet vuosi, kuukausi, päivä eilen/tänään/huomenna aikaisemmin/myöhemmin	digitaalinen kello viikonpäivät, kuukaudet ajan arvaamista	kellonajat, ajan ottaminen kellolla vuorokaudenajat, vuodenajat ikä, syntymäpäivät historia, nykyaika, tulevaisuus	

4.3. LUONTO- JA YMPÄRISTÖKASVATUS

Kasvatuksen ja opetuksen yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on auttaa lasta löytämään ja hyväksymään itsensä ja kunnioittamaan omaa ja ympäristönsä ainutlaatuisuutta. Voidaan puhua lapselle tarjottavasta luonto- ja ympäristötiedon kokonaisuudesta, joka liittyy lapsen oman elämän yhteyteen ja siihen liittyviin oloihin ja olosuhteisiin.

Kasvattajan tulisi toimia ohjaajana ja yhdessä lapsen kanssa tutustua ja tutkia lasta ympäröivää luontoa. Hän auttaa lasta ymmärtämään oman asemansa ja merkityksensä - aluksi lähiympäristöä ja vähitellen laajentaen koko maapallon luontoa säästävänä vastuullisena kuluttajana.

4.3.1. Opetuksen tavoitteet esi - ja alkuopetuksessa

Lapsi oppii...

- arvostamaan ja kunnioittamaan luonnonvaraisista ja rakennettua ympäristöä sekä erilaisia ihmisiä ja kulttuureja
- liikkumaan luonnossa, havainnoimaan luonnon tapahtumia ja nauttimaan luonnosta sekä oppii käyttämään hyödyksi luonnon antimia ja
- etsimään perustietoa.

ja omaksuu...

- kokemuksia ja elämyksiä liikkeessaan luonnossa.
- luontoa ja ympäristöä koskevia peruskäsitteitä.
- kunnioittavan ja säästävän asenteen.
- "lahtelaisen identiteetin".

4.3.2. Sisällöt esi - ja alkuopetuksessa

Luonto- ja ympäristökasvatuksessa tutkitaan lapsen kanssa elollista ja elotonta luontoa. Sisältöalueet voidaan jakaa esim. neljään ryhmään: aine ja energia, eliöt ja elinympäristö, maapallo ja sen asukkaat sekä ihminen ja ympäristö.

Terveys ja turvallisuus

- Oman kehon kasvuun ja kehitykseen tutustuminen mm. itsemääräämisoikeus ja ruumiillinen koskemattomuus, tyttöjen ja poikien luonteva kanssakäyminen, itsetuntemukseen kasvaminen.
- Terveystottumukset ja omasta terveydestä huolehtiminen: ravitsemus, puhtaus, koulunkäynnin, harrastusten ja levon välinen tasapaino, ulkoilu ja pukeutuminen, ryhti, rentoutuminen.
- Mielenterveyden edistäminen: erilaisuuden ymmärtäminen, kyky ilmaista ja tulkita tunteita, kyky toimia ahdistavissa tilanteissa, kyky vas-

tuunottoon ja toisten huomioonottamiseen, kiusaamisen ja väkivallan ehkäisy.

- Liikunta ja terveys, turvallisuutta ja terveyttä edistävä liikkuminen.
- Sairastaminen ja sairauksien hoito.
- Omat kokemukset ja havainnot ympäristöstä turvallisuuden ja terveyden näkökulmasta, vaaratilanteiden ehkäisy ja toimiminen vaaratilanteissa, turvallinen liikennekäyttäytyminen, tapaturmien ja muiden riskien havainnointi ja välttäminen.

4.3.3. Työ - ja toimintatavat

Toimintamuotona esi - ja alkuopetuksessa on asioiden ja ilmiöiden tutkiminen ja johtopäätösten tekeminen. - retket, omat istutukset, biologiset kokeet, eläinten ruokinta, kompostointi, kierrätys - luokittelun alkeet - havainnointi, havainnollistaminen, kysymysten tekeminen - valokuvat, kuvat, filmit - sadut, leikit, draama, musiikki - tutkimusvälineiden käyttö - muistiinmerkitseminen, raportointi - johtopäätösten tekeminen.

Opetuksen lähtökohtia

Lapset tarvitsevat enemmän tietoa ympärillään olevasta maailmasta. Opettajan tehtävänä on harjaannuttaa heitä taidoissa, jotka auttavat tulkitsemaan tätä tietoa. Opetukseen kuuluu kiinteästi kolme peruspiirrettä:

1. Välittömät kokemukset
2. Luonnontieteen työtavat
3. Raportointi

Lasten tulee kokeilla ja tutkia ilmiöitä mahdollisimman usein kokemuksellisesti, itse tehden. Vasta toisella sijalla tietolähteinä ovat kirjat ja opettajan kertominen. Toimintatilaan tulisi tuoda runsaasti välineitä ja havaintomateriaaleja. Ne voivat aivan hyvin, ainakin aluksi, olla edullisia, jokapäiväiseen elämään kiinteästi liittyviä välineitä (livanrunko pesuainepullostasta, mihin voidaan lastata erilaisia kuormia, legopalikoita, leikkiautoja, muovisankoja, kuminauhaa, puisia palikoita...).

Lasten tulisi saada havainnoida, kokeilla, mitata, tutkia, tunnistaa, luokitella, merkitä muistiin sekä kysellä ja keskustella. Jokaisessa kokeilutilanteessa käytetään jotain systemaattista luonnontieteellistä menetelmää, joten työskentely on järjestelmällistä, ei sattumanvaraista.

Raportointi on oppilaan työskentelyn kuvailua. Yleensä se sisältää tekstiä ja kuvia, ja jos aikaa on, tuloksia esitellään kernaasti myös suullisesti. Ilmiöiden ja luonnon tutkimisessa pyritään johtopäätösten tekemiseen. Ala-asteella lapset eivät niinkään opettele tiedettä kuin olemaan tieteellisiä - samoin on asia myös päiväkodissa.

Yhdysvaltalainen sciencekouluttaja Sinclair Macleod on todennut, että 2000-luvun kansalaiset,

työntekijät ja päättäjät, ovat koulussa nyt. Annammeko heille sellaista koulusivistystä, joka auttaa heitä elämään täysipainoista, onnellista ja tuotteliasta elämää? Luonto -ja ympäristökasvatuksen tunnuslauseena ja kasvatustilafilosofina ideana voidaan pitää lausetta: **I touch the future - I teach.**

4.3.4 Lahtelaisuus

Lahtelaisen esi - ja alkuopetuksen tulee tarjota lapselle mahdollisuus tutustua kotikaupunkiinsa: omaan lähiympäristöönsä sekä kaupungin keskeisiin nähtävyyksiin.

Lapsi harjoittelee tekemään havaintojaan kaikilla aisteilla luonnonympäristöstä ja rakennetusta ympäristöstä. Havaintoherkyys auttaa lasta erittelemään ympäristön ilmiöitä. Suhde ympäröivään kulttuuriin ja sen perintöön alkaa suhteen luomisesta Lahteen ja Lahden tarjoamaan kulttuuriintiin.

Tätä kautta lapsi oppii arvostamaan omia juuriaan ja kokee lahtelaisuuden elämän voimavarana.

Lahtelaisen luonnon ja ympäristön ominaispiirteitä

- harjumaisema (Salpausselkä)
- vesistö (Vesijärvi)
- luonnonsuojelualueet ja luontopolut
- vuodenaikojen vaihtelun seuraaminen
- puutaloalueet (Anttilanmäki, Harjunalusta, Kiveriö, Laune, Paavola, Pirttiharju, Västerås)
- varuskunta-alue (Hennala)
- radiomastot
- näkymä Lahden hyppyrimäeltä ja vesitornilta

Kulttuuri

- Lahden kaupunginorkesteri
- Lahden kaupunginteatteri
- Mukkulan kirjailijakokous
- runomaraton
- lasten talvikarnevaalit
- urkuviikot, Jazz-tori
- museot, kirkot, näyttelytilat, arkkitehtonisesti merkittävät rakennukset, julkiset taideteokset
- kaupungintalo, radiomastot, Ristinkirkko, Sibeliustalo, Urheilukeskus
- Lanu-puisto
- Launeen perhepuisto
- Salpausselän kisat ja muut liikunnalliset tapahtumat

Ihmisen toiminta – ennen ja nyt

- käsityö- ja puusepänteollisuus
- teksitiili- ja vaatetusteollisuus

- elintarviketeollisuus
- metalliteollisuus
- Lahden markkinat ja kauppapalvelut

Historia – kylästä kaupungiksi

- Hollalan pitäjän historia
- hämäläinen perinne
- nimistö
- karjalaisuus ja savolaisuus
- sisävesiliikenne ja satama
- rautatie- ja maantieliikenne
- vanhat rakennukset
- patsaat ja muistomerkit
- Lahti sodassa
- radiotoiminta
- Lahden ja ympäristön kartanot

Esi- ja alkuopetuksessa pyritään vahvistamaan lasten kiinnostusta ja vastuuta kotikaupunkiaan

kohtaan ja herättämään kasvavassa sukupolvensa myönteinen kuva itsestään myös lahtelaisena. Viihtyisäksi ja eläväksi kotikaupungin tekevät ihmiset.

4.3.5. Kirjallisuutta

Aarrevaara, E. 1997. Rakennettu ympäristö Hämeessä: ympäristökasvatuksen virikeaineisto hämäläisten maaseutukuntien rakennetusta ympäristöstä. Edita.

Bellamy, D. 1991. Lasten vihreä kirja. Tammi.

eko-öpen tietolähteet. 1998. Suomen ympäristökasvatuksen seuran julkaisu. B; 1998, 1

Ekotiimi: ympäristöohjat omiin käsiin. 1998. GAP Finland, kestävän elämäntavan yhdistys

Esi- ja alkuopetuksen uusia tuulia. 1997. Gummerus / opetushallitus

Franssila, Karvinen, L. 1993. Tietäjän jalanjäljillä: luontopolku 6-9-vuotiaille. Suomen latu.

Honkonen, L. 1995. Halataan puuta: luonto- ja liikuntaleikkejä. Kirjayhtymä.

Honkonen, L. 1993. Liikettä ja linnunlaulua: ympäristökasvatus-, luonto- ja liikuntakokeilu

Kotalammen päiväkodissa 1.1.1991 – 31.5.1993. Jyväskylän kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisusarja.

Horelli, L. 1992. Lapset ympäristön tutkijoina. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Horelli, L. 1994. Lasten näköinen elinympäristö: kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalalan ala-asteella. Painatuskeskus. (Edita)

”Hovin ovi haisee toffeelle”: rakennettua ympäristöä lasten kokemana : ympäristöopas varhaiskasvatukseen. 1997. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus.

Isotalo, A. 1993. Jäljet jäällä : luontopolku 8-10 -vuotiaille : luontopolkutaulut, viitoitus- ja käyttöopas. Suomen latu.

Itkonen, H. 1991. Luonto-LETE : opas urheiluseurojen luontotoiminnoille. Työväen urheilu- liitto.

Kayser, R. 1992. Kevät ja kesä luonnossa : lasten oma löytöretki. Kolibri.

Kestävä kehitys ja koulutyö. 1999. Opetushallitus.

Kokko, L. 1992. Suomen eläimet: ohjeita opettajalle. Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus.

Koulutiellä; suojelen ympäristöäni. 1995. Kirjalito.

Kurttio, T. 1993. Kompostioapas varhaiskasvatukseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Kurttio, T. 1991. Varhaiskasvatuksen ympäristöopas. Työväen sivistysliitto.

Lasten ja nuorten mielikuvakartta: yhteenveto päiväkotien ja koulujen ympäristö- näkemyksistä Mukkulassa talvella 1998. Lahden kaupungin valvonta- ja ympäristö- keskuksen julkaisusarja. Sarja A 1998.

Leppälä, A. 1993. Sinä ja sininen planeetta. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Leppänen, P. 1999. Puuhapäiviä ja retkihetkiä. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Varsinais-Suomen piiri: Varsinais-Suomen Agenda 21.

Leppävirta, J. 1995. Ympäristökasvatus esiopetuksessa.

Lettenmeier, M. 1994. Roskapuhetta: jäteneuvonnan käsikirja. Ympäristöministeriö, vesi- ja ympäristöhallitus.

Maakasvatus (alkuteos: Earth education) . Suomen maakasvatussyhdistys.

Maan kuva: kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. 1995. Taide- teollinen korkeakoulu, taidekasvatuksen osasto.

Manning, M. 1998. Lasten luontokoulu. Kustannus-Mäkelä.

Mars matkaan : esiopetuksen ympäristö- ja luontotieto. 1995. Kirjayhtymä.

Mars matkaan : esiopetuksen ympäristö- ja luontotieto, 2. uud.p. 1997. Kirjayhtymä.

Mäkivaara M. 1999. Kivi, paperi ja sakset: ympäristö- ja taidekasvatusta yhteistoiminnallisoin keinoin. Kirjayhtymä.

Nummi, E. 1998. Täti vihreän ympäristöopas. Kirjayhtymä.

Nykänen, R. 1992. Taivaan merkit: pienten lasten ympäristökasvatus. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Opettaja ympäristökasvattajana. 1995. WSOY (Opetus 2000).

Parviainen, J. 1992. Ristinkirkon kaupunki, Lahden evankelis-luterilaiset seurakunnat

Pieni kertoo suuresta: ympäristöopiskelu lasten kanssa. 1994. Stakes / Gummerus.

Sinisiä arvoituksia. 1996. Luonto-liitto.

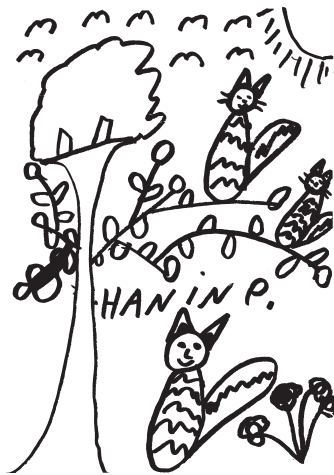
Sinisiä arvoituksia. Luonnonsuojeluoppaat, Luonto-liitto.

Suomela, L. 1999. Esi- ja alkuopetuksen ympäristö- ja luontotieto. Adva.

Tuulinen polku. 1995. Ympäristöministeriö /valtion painatuskeskus. Van Matre, S. 1998. Maa-kasvatus. Rakennusalan kustantajat: Kustannus Sarmala.

Ympäristö ja koulu: ympäristökasvatuksen viri-keaineisto. 1991. VAPK- kustannus.

Ympäristökasvatus. 1998. WSOY.

4.3.6. Tärkeitä osoitteita ja yhteystietoja

Hämeen ympäristökeskus
Kauppakatu 11 C PI 29
15140 Lahti p. 03 – 2420111 fax 03 – 2420300

Luonto-liitto ry
Perämiehenkatu 11 A 17 00150 Helsinki
p. 09 – 630300 fax 09 – 630414
E-mail: vesama@siili.sll.fi
Internet: <http://www.sll.fi/>

Maailman Luonnon Säätiö (WWF)
Lintulahdenkatu 10 00500 Helsinki
p. 09 – 7740100 fax 09 – 77402139
Internet: <http://www.wwf.fi>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto Lahden yhdistys
Vesijärvenkatu 21 A 15140 Lahti
p. 03 – 7880153 fax 03 – 7528719

Suomen Latu ry
Fabianinkatu 7 00130 Helsinki
p. 09 – 70101 fax 09 – 663376
E-mai: info@suomenlatu.fi
Internet: <http://www.suomenlatu.fi>

Suomen Luonnonsuojeluliitto ry
Kotkankatu 9 00510 Helsinki
p. 09 – 228081 fax 09 – 22808200
E-mail: toimisto@sll.fi
Internet: <http://www.sll.fi>

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry
(SYKSE) c/o Nuorten Luontotalo
Mechelininkatu 36 00260 Helsinki
p. 09 – 5870188
E-mail: sanna.koskinen@helsinki.fi
Internet: <http://www.tukk.fi/org/sykse>.

Suomen Ympäristökeskus
Kesäkatu 6 00250 Helsinki
p. 09 – 403300 fax 09 – 40300190
Internet: <http://www.vyh.fi/syke>

Tiedeopetusyhdistys ry
- puheenjohtaja Irene Hietala
E-mail: anhie@koulut.vantaa.fi
- jäsenasiat Riitta Lyyra p. 09 – 31082903
Roihuvuoren ala-aste fax 09 – 31082904

Patina – Kestävän kulutuksen keskus
Vesijärvenkatu 27 15140 Lahti
(Kierrätyskeskus)
p. 03 – 8283711 fax 03 – 8283731

- Ympäristöneuvonta / Lahden kaupungin Val-
vonta- ja Ympäristökeskus
p. 03 – 816500 fax 03 - 8165100
-Jäteneuvonta, Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy
p. 03 – 871710 fax 03 – 8711730

Päkerrys – päiväkotien kestävän kehityksen
ryhmä

Taulu 3: YMPÄRISTÖ- JA LUONNONTIEDON OPETUSSUUNNITELMA VARHAISKASVATUKSESTA ALKUOPETUKSEEN

alue/ikäta- so	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
AINE JA ENERGIA			hiekkä, vesi kivet			puu, muovi, metalli, nahka, keramiikka, villa, puuvilla, pellava				
		<ul style="list-style-type: none"> Metsän toiminta: sade, tuuli Aineiden ominaisuuksien tutkiminen ja nimeäminen: kova, pehmeä, märkä, kuiva ym. 		<ul style="list-style-type: none"> Aineiden kiertokulku luonnossa 			<ul style="list-style-type: none"> Energia elämää ja luontoa ylläpitävänä voimana Päivittäiset valo-, lämpö, sähkö- ja ääni-ilmiöt Maakamara, ilmakehä, vesikehä (tutkien) 			
ELIÖT JA ELINYMPÄRISTÖ		<ul style="list-style-type: none"> Eliökunnan monimuotoisuus: lajeihin tutustuminen, lajien nimeäminen Luonto eri vuodenaikoina 		<ul style="list-style-type: none"> Tuttujen lajien tunnistaminen ja tutkiminen Luonto vuodenajan mukaan: syntyminen, kasvaminen, lisääntyminen, kuoleminen 	<ul style="list-style-type: none"> Elämän edellytyksiä: valo, lämpö, ravinto, vesi, ilma 		<ul style="list-style-type: none"> Eriäisten elinympäristöjä 			
MAAPALLO JA SEN ASUKKAAT			Viikonpäivien nimitys tänään, huomenna, eilen	aamu, ilta, yö päivä					Maapallon liike: vuorokausi, vuosi, vuodenaajat	
					<ul style="list-style-type: none"> Viikonpäivät, kuukaudet Oma ikä, vanheneminen Maisema, kartta, pääilmansuunnat 	<ul style="list-style-type: none"> Kellonajat, tasatunnit, puoli, yli/vailla Aurinkokuntamme, planeetat Suomen kartta Päijät-Häme 	<ul style="list-style-type: none"> Naapurimaat Suomi-valtio 			
		<ul style="list-style-type: none"> Lähiympäristöön tutustuminen: koti, perhe, päiväkot 		<ul style="list-style-type: none"> Lähiympäristö ja kotiseutu, lahtelaisuus mummola, kauppa, neuvola, kirjasto, koulu, tori 				<ul style="list-style-type: none"> Maiseman muodot 		
IHMINEN JA YMPÄRISTÖ		<ul style="list-style-type: none"> Lapsen elämämaailma ja ihmissuhteet kehon pääosat leikki, ravinto, lepo työ Ihminen ja luonto retket, elämyksellisyys luontomateriaali: keräily, nimeäminen, askartelu 			<ul style="list-style-type: none"> Liikenne Ihminen: rakenne, elintoiminnot, erilaisuus, elämäntapa Terveellinen elämä 				<ul style="list-style-type: none"> kierrätys ja kompostointi luonnonsuojelu rakennettu ympäristö 	

4.4. TAIDEKASVATUS

Yleistä

Taidekasvatuksessa on asennemuutos tärkein lähtökohta päiväkotien ja alkuopetuksen perusteiden ja tavoitteiden yhdistämisessä. Kaiken perustana on se, että lapsi kokee olevansa hyväksytty ja rakastettu.

Taidekasvatus on kasvatusta taiteen avulla ja sen perimmäinen tavoite on aina inhimillinen kasvu. Taiteeseen tutustuminen ja taiteellinen toiminta auttavat tiedostamaan, hyväksymään ja hallitsemaan tunteita.

Kun havaintoihin liittyy voimakkaita elämyksiä (esteettisiä-aistillisia-kokemuksellisia), kasvaa ilmaisun tarve; tarve antaa symbolinen ilmaus omille kokemuksille. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä tärkeämpää on havaintoympäristön monipuolisuus ja siihen sisältyvä mahdollisuus esteettisiin kokemuksiin. Lapsi on osa ympäristöä: päiväkodin piha, leikkikenttä, oma puutarha ja metsikkö tarjoavat itsenäisille ja tarkka-aistisille loputtomasti mahdollisuuksia havainnointiin ja tiedonhankintaan. Kauneuden ja hyvän kokemukset lisäävät lapsessa kehittyvää ympäristövastuuta.

Taidekasvatuksen tulevaisuuden haasteita:

- *omaleimaisen kansallisen kulttuurin säilyminen on taattava*
- *käden työn taito on säilytettävä ja siirrettävä tuleville sukupolville*
- *ylpeys omasta kulttuurista*
- *taito vastaanottaa vieraita kulttuureita, kouluissa kerhotyön merkitys korostuu, koulusta muodostuu koko ympäristöä palveleva oppimiskeskus, jolla on kiinteät vuorovaikutussuhteet sidosryhmiin.*

4.4.1. Kuvataide ja käsityö

”Voisi väittää lapsen syntyvän maailmaan, jossa kaikki on ”taidetta”: valoja, muotoja, värejä ja rytmejä. Tila lapsen ympärillä on tilateos, esineet veistoksia, auringonläikkä seinällä kuvataidetta, ihmisen liikkeet tanssia, puhe rytmikästä musiikkia, laulua ja kasvonilmeet draamaa. Lapsi ei tee vielä eroa itsensä ja ulkomaailman välillä, vaan kaikki on yhtä suurta alati vaihtuvaa ”tunnesääilmastoa”. Lapsi on kiinnostunut lähinnä niistä tuntemuksista, joita erilaiset visuaaliset, akustiset ja sensoriset kokemukset siinä herättävät ja se on kiinnostunut tietenkin niistä tuntemuksista, jota sen omassa kehossa syntyy.”
(Putkonen, 1994)

Taidekasvatuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on antaa valmiuksia elämään. Jokainen tarvitsee mielikuvitusta, joustavuutta ja empatia-innovaatiokykyä selviytyäkseen elämänsä muutoksista. Taidekasvatuksen tehtävänä on vahvistaa näitä kykyjä lapsessa. Taiteellinen toiminta auttaa käsittelemään, hyväksymään ja hallitsemaan tunteita.

Taidekasvatuksen klassinen tavoite on lapsen aistihavainnollisen tajunnan kehittäminen: mitä hienojakoisemmat ja tarkemmat lapsen aistihavainnot ovat, sitä selkeämmän kuvan hän saa ympäristöstänsä. Havainnot tuottavat mielikuvia. Aktiivinen havainnointi lisää mielikuvan muodostusta, kykyä ajatella ja oppia.

Lapsi havainnoi ympäristöään yhtä aikaa eri aisteilla, joten taidekasvatuksen tulee olla moniaistillista ja kokonaisvaltaista.

Tavoitteet

- Persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittyminen taiteen keinoin
- Itseluottamuksen ja myönteisen minäkuvan vahvistuminen
- Esteettisen ja eettisen elämänsänteen kehittyminen
- Mahdollisuus konkretisoida omia käsityksiä, unelmia ja suunnitelmia kuvalliseen muotoon sekä käsin tehdyksi esteettiseksi tuotteeksi
- Rohkeus monipuoliseen ilmaisuun ilmapiiris-

sä, jossa uskaltaa tehdä ja tarttua materiaaleihin

- Oman ja toisen työn arvostaminen
- Itsearviointitaitojen harjoittelu
- Lapsen taidesuhteen vahvistuminen ja käsityön näkeminen osana kulttuuria
- Luovan mielikuvituksen kehittyminen
- Havainto- ja keskittymiskyvyn harjoittelu
- Hienomotorististen taitojen harjoittelu
- Liike-, tila-, muoto- ja väritajun sekä avaruudellisen ajattelun vahvistuminen
- Tuntuman saaminen erilaisiin materiaaleihin, työvälineisiin sekä työskentelyprosessiin
- Työvälineistä huolehtiminen ja työrauhan kunnioittaminen
- Yhteistyötaitojen harjoittelu
- Taiteen terapeuttinen merkitys

Työskentelytavat ja materiaalit

Käsityön ja kuvataiteen kielen alkeita käsitellään aloittamalla lapselle läheisistä asioista. Taiteeseen ja käsityöhön tutustutaan havainnoimisen, kokeilemisen ja leikin avulla.

Havainnointia ohjataan lähtökohtana lapsen luontainen uteliaisuus ja aktiivisuus ottaa selvää ympäristöstään ja jäsentää sitä. Työskentelyssä tutkittavaksi nouseva tieto on lasten kiinnostuksista, kokemuksista ja ympäristöstä lähtevää. Tämän tiedon äärelle pysähdytään, siitä keskustellaan ja toisen mielipiteitä kuunnellaan. Tällai-

nen tarkastelu opettaa lapselle monia asioita – ei vaan kohteesta vaan myös esteettisyydestä ja kulttuurista. Tärkeää on oivaltaa, ettei ole yhtä oikeaa tapaa nähdä tai tehdä.

Havainnoissa käytetään kaikkia aisteja, herkitetään niitä tutkimalla ympäristöä, luontoa, esineitä ja taideteoksia. Näin lasten elämys- ja kokemusmaailma jäsentyy ja laajenee. Havainnointi ja elämykset vaikuttavat mm. ilmaisun omaperäisyyteen ja aitouteen. Luovuuden kehitys tapahtuu konkreettisen toiminnan kautta useita taitteen eri lajeja yhdistellen.

Lapsi on osa ympäristöä. Esteettinen, innostava ja kannustava oppimisympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus kuvallisiin ja käsityön kekkiluihin, keksintöihin ja ongelmanratkaisuun, luo mahdollisuuden elämyksiin ja aisti-iloihin. Lopputulosta tai –tuotosta tärkeämpää on tekemisen ilo ja riemu.

Materiaaleja käytetään mahdollisimman monipuolisesti ja ne ovat lapsen ulottuvilla. Käytössä on mahdollisuuksien mukaan monipuolinen paperi- ja kartonkivalikoima. Muita materiaaleja ovat mm. savi, selluvilla ja erilaiset valmismassat (Das ym.) ja kipsi. Erilaiset värit ovat hyvin tärkeitä monipuolisen tekemisen kannalta: vesi, peite- ja valmisvärit sekä akryyli-, silkki-, kankaanpainanta-, marmorointivärit, sormivärit ja monenlaiset värikyynät ja –liidut ovat perusvälineistöä. Lyijy- ja gra-

fiittikynät, hiilet, huopakynät ja nestemäinen tus-si, villa, kankaat, langat, puu, rautalanka, erilaiset levymateriaalit (linolevy- ja solumuovigrafiikka), kierrätysmateriaalit ja luonnosta saatavat luonnonmateriaalit ovat muuta perusvälineistöä.

Kuvataiteen ja käsityön sisältöalueita ovat

- piirtäminen
- maalaaminen
- muotoilu ja arkkitehtuuri
- rakentelu
- grafiikka
- taidekuvan tarkastelu
- valokuva, elokuva ja video (myös uudet kuvan esitystekniikat DVD, Internet ym)
- tekstiilityö: lankatyöt, ompelu, kankaankoristelu ja erikoistekniikat
- tekninen työ: puutyöt, muiden erilaisten materiaalien työstäminen
- askartelu, jossa lapsi käyttää omaa luovuuttaan ja ideointikykyään.

Erityisesti esi- ja alkuopetuksessa monet sisältöalueet kietoutuvat toisiinsa niin saumattomasti ettei niitä voi selkeästi erotella.

4.4.2. Kirjallisuutta

Elämysten alkupolulla: lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Karppinen, Puurula, Ruokonen (toim.)

Eskelä-Tuomisto, 1982. Elävää viivaa etsimässä.

Eskelä-Tuomisto, 1988. Värejä ja valoa.

Hakkola, Laitinen, Ovaska-Airasmaa, 1999. Lasten taidekasvatus.

Hassi, M. 1996. Lasten kulttuuriprojektin lopuraportti ja opetussuunnitelma.

Heikkinen, R. 1985. Nyt minä piirrän.

Jurvelius, N. 1988. Taide kasvattaa.

Kuvien maailma. 1995. Grönholm, I (toim.)

Kuvitella vuosisata. 1996. Piironen, Salminen (toim.)

Levanto, M. 1983. Taide on totta.

Levanto, M. 1985. Tonttukuningas kuoleman puutarhassa.

Levanto, M. 1991. Tunnetko.

Levanto, M. 1994. Eero.

Levanto, M. 1998. Nykytaide suurinpiirtein.

Levanto, M. 2000. Unennäkijä tulee.

Maan kuva. 1995. Mantere M-H. (toim.)

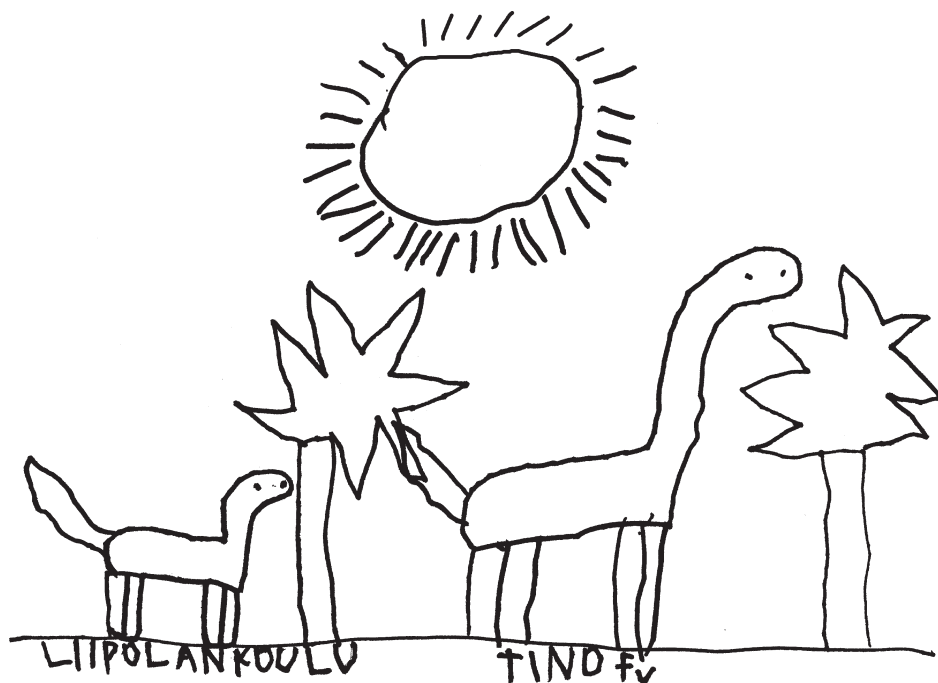
Moisander, Töyssy, Vartiainen, Viitanen. 1991. Kuvasilta kuvaamataitton 1-3.

Rantanen, L. 1979. Seitsensorminen omakuva.

Rantanen, L. 1991. Löytöretkellä.

Wallin, K. 1990. Lapsen rajaton luovuus.

Wallin, K. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä.

4.4.3. Musiikki

MUSIIKKI

1. Tavoitteet

Musiikkikasvatuksen tavoitteena on lapsen koko persoonallisuuden kehittyminen. Sen tehtävänä on herättää lapsessa kiinnostus musiikkia kohtaan ja antaa hänelle riittävät valmiudet elämäikäiseen musiikkiharrastukseen. Musiikin parissa toimiminen kehittää sosiaalisia taitoja. Musiikkikasvatuksella on tärkeä tehtävä luotaessa kanavia omien tunteiden ilmaisuun.

Edellä mainitut yleistavoitteet täsmentyvät varhaiskasvatuksessa ja alkuopetuksessa siten, että päiväkodin ja koulun musiikinopetuksen tavoitteena on:

- *lapsessa herää kiinnostus musiikkia kohtaan
- *lapsen laulu-, soitto-, musiikkiliikunta- ja kuuntelutaidot kehittyvät
- *lapsi tutustuu musiikin peruskäsitteisiin
- *rytmi- ja melodia-taju harjaantuu
- *keskittymiskyky, kuuntelutaito, muisti ja yhteistyökyky kehittyvät
- *luova ilmaisutaito ja ajattelu kehittyvät
- *lapsi tutustuu Suomen kansanmusiikkiperinteesen sekä muiden maiden musiikkiin
- *itseluottamus lujittuu ja tunne-elämä rikastuu

2. Oppimisympäristö

Opetuksessa on huomioitava lasten erilainen kokemustausta ja musiikilliset valmiudet tarjoamalla heille mahdollisimman monipuolista musiikinopetusta. Musiikin luonteeseen kuuluu elinikäinen oppiminen. Varhaiskasvatuksessa musiikki on mukana kokonaisvaltaisesti, jolloin aikuisen ja lapsen välinen sekä lasten keskinäinen aktiivinen vuorovaikutus korostuu. Musiikkikasvatus tukee monipuolisesti päiväkodin ja koulun kasvatustehtävää. Sitä voidaan käyttää useissa päivittäisissä tilanteissa. Sen vuoksi musiikkitoimintaa varten tulisi olla käytettävissä asianmukainen ympäristö ja tasokkaat välineet, jotka mahdollistavat tavoitteiden toteutumisen ja innostavat omaan tutkimiseen ja ilmaisuun. Musiikkikasvatuksessa ilmapiiriin tulisi olla turvallinen, innostava ja kannustava, jotta jokainen lapsi voisi estoitta osallistua musiikin tekemiseen.

3. Toimintatavat ja sisällöt

*MUSIIKIN KUUNTELU

- lapsille järjestetään tilaisuuksia äänten, erilaisen musiikin, toisten lasten ja aikuisten laulun ja soiton kuunteluun
- lapset viedään konsertteihin tai kutsutaan esiintyjä kouluihin ja päiväkotiin
- kuuntelutilanteissa lapsia ohjataan esiintyjää arvostamaan käyttäytymiseen

*LAULAMINEN

- opastetaan lasta oikeaan äänenkäyttöön
- innostetaan lapsia laulamaan ja rohkaistaan omien laulusäkeiden keksimiseen

*SOITTAMINEN

- musiikkikasvatukseen hankitaan oikeita, tasokkaita soittimia
- opetellaan oikea soittotapa ja soittimien kunnioittava käsittely
- soitetaan keho-, rytmi- ja melodiasoittimilla sekä rohkaistaan omien rytmikuvioiden keksimiseen ja soitinkokeiluihin

*MUSIIKKILIIKUNTA

- musiikin mukaan liikkumalla tuetaan oman kehon hallintaa ja rohkaistaan lasta ilmaistamaan erilaisia tunnetiloja

4. Musiikin kokonaissuunitelma

Varhaiskasvatus

*MUSIIKIN KUUNTELU

- hiljaisuus
- ympäristön - ja oman kehon äänet: taputus, tömistys jne.
- lorut, laulut, riimit, musiikkisadut

- elävän musiikin kuuntelu: aikuisen laulu ja soitto, toisten lasten laulu ja soitto
- voimakas - hiljainen , yksi - monta
- äänitteiden kuuntelu: monipuolista musiikkia, lyhyet näytteet

*LAULAMINEN

- laulut lapselle:
  - laulut ja lorut erilaisissa päivittäisissä tilanteissa,
  - keinuttelu, hyväily, hypittely ja taputtelu laulun tahdissa
  - laulut lapsen kanssa:
  - aloitetaan helpoista 2 - 3 sävelen lauluista
  - sormileikkejä ja laululeikkejä
  - yhdessä laulamista
- #### *SOITTAMINEN
- kehon kaavan selkiinnyttäminen silittellen, taputellen, leikein
  - kehosoitimet: taputukset, tömistykset, naputukset, äänet jne.
  - rytmisoittimet:
  - soitinkokeilut, äänipaja,
  - oikean soittotavan opettelu
  - soittaminen yksin / yhdessä, säestyksenä ja tehosteena
  - improvisointi
  - voimakas - hiljainen, nopea - hidas

*MUSIIKKILIIKUNTA

- perussykkeen vahvistaminen keinutellen, tapsutellen, hypitellen jne.
- perussykkeen tuottaminen taputtaen, tömistäen ja eri tavoin liikkuen
- lorujen mukaan liikkuminen
- laululeikit, roolileikit, tanssit
- eläytyvä liikkuminen musiikin mukaan

Esiopetus

*MUSIIKIN KUUNTELU

- hiljaisuus, ympäristön ja oman kehon äänet
- elävän musiikin kuuntelu: aikuisen ja toisen lapsen laulu ja soitto, vierailut, konsertit yms.
- äänitteiden kuuntelu, musiikkisadut
- eläytyvä kuuntelu: eläydytään teokseen liikunnan, kuvataiteen ja draaman keinoin
- analysoiva kuuntelu: tarkkaillaan teoksessa esiintyviä soittimia, tempoja, rytmejä, tunnelmia, melodiakulkuja, rakenteita ja teemoja

*LAULAMINEN

- äänenkäytön- ja hengitysharjoituksia päämääränä kevyt, jännittämätön laulutapa
- äänenvoimakkuuden vaihtelu: voimakas / hiljainen
- äänenkorkeuden vaihtelu: korkea / matala
- tempovaihtelu: nopea / hidas

- melodian kulun hahmottaminen käden ja kehon avulla
- lauluja vuodenaikojen, juhlien, tapahtumien ja aiheiden mukaan
- lasten omat sävellykset
- musiikkisadut, äänikokeilut
- lorut ja riimit
- käsimerkkien mukaan laulaminen (SO -MI...)
- rytmiharjoituksia: perussyke, sanarytmi, kaikurytmit,
- rytmikuviot (♩ ♪ ♫) tutustuminen kuviin ja lukeminen taululta ja rytmikorteilta
- tahti, tahtiviiva, tahtilajit: 2/4 marssi, 3/4 valssi
- muotorakenteet AB, ABA

*SOITTAMINEN

- kehosoitimet
- rytmisoittimet: oikea soittotapa, solo/ tutti, säestysostinatot, vapaa, improvisoiva soitto
- melodiasoitimet: oikea soittotapa, soitinkokeilut, säestysostinatot, improvisaatioharjoitukset
- lorut ja riimit
- rytmiharjoituksia: perussyke, sanarytmi, kaikurytmit, rytmikuviot (♩ ♪ ♫) tutustuminen kuviin ja lukeminen taululta ja rytmikorteilta
- äänenvoimakkuuden vaihtelu: voimakas / hiljainen
- äänenkorkeuden vaihtelu: korkea / matala
- tempovaihtelu: nopea / hidas
- äänien tuottaminen musiikkisatuihin

- tahti, tahtiviiva, tahtilajit: 2/4 marssi, 3/4 valssi
- muotorakenteet AB, ABA

* MUSIIKKILIIKUNTA

- laululeikit ja roolileikit
- erilaiset tanssit ja tanhut
- eläytyvä liikkuminen musiikin mukaan

Alkuopetus

1. – 2. Ikä

*MUSIIKIN KUUNTELU

- hiljaisuus, ympäristön ja oman kehon äänet
- elävän musiikin kuuntelu: aikuisen ja toisen lapsen laulu ja soitto, vierailut, konsertit yms.
- äänitteiden kuuntelu, musiikkisadut
- eläytyvä kuuntelu: eläydytään teokseen liikunnan, kuvataiteen ja draaman keinoin
- analysoiva kuuntelu: tarkkaillaan teoksessa esiintyviä soittimia, tempoja, rytmejä, tunnelmia, melodiakulkuja, rakenteita ja teemoja

*LAULAMINEN

- äänenkäytön- ja hengitysharjoituksia päämääränä kevyt, jännittämätön laulutapa
- äänenvoimakkuuden vaihtelu: voimakas(f) / hiljainen (p), voimistuva < / > hiljenevä

- lauluja vuodenaikojen, juhlien, tapahtumien ja aiheiden mukaan
- lasten omat sävellykset
- musiikkisadut, äänikokeilut
- äänenvoimakkuuden vaihtelu: voimakas / hiljainen
- äänenkorkeuden vaihtelu: korkea / matala
- tempovaihtelu: nopea / hidas
- rytmiharjoituksia: perussyke, sanarytmi, rytmikuvioiden (♩ ♪ ♫ ♮) kuunteleminen, lukeminen ja tuottaminen
- tahti, tahtiviiva, tahtilajit: 2/4 marssi, 3/4 valssi
- SO - LA - SO - MI käsimerkein
- muotorakenteet AB, ABA

* SOITTAMINEN

- kehosoitimet
- rytmisoitimet: oikea soittotapa, soolo - tutti, säestyssoitinatot, vapaa improvisoitu soitto
- melodiasoitimet: soittimen hallinnan harjoittaminen, yhteissoitto, improvisaatioharjoitukset
- äänenvoimakkuuden vaihtelu: voimakas (f) / hiljainen (p)
- voimistuva < / > hiljenevä
- äänenkorkeuden vaihtelu: korkea / matala
- tempovaihtelu: nopea / hidas
- rytmiharjoituksia: perussyke, sanarytmi, rytmikuvioiden (♩ ♪ ♫ ♮) kuunteleminen, lukeminen ja tuottaminen
- tahti, tahtiviiva, tahtilajit: 2/4 marssi, 3/4 valssi

- lasten omat rytmiostinatot
- muotorakenne AB, ABA
- päätavoitteena on lapsen tutustuttaminen eri soittimiin ja niiden soittotapoihin sekä antaa mahdollisuus kokeilujen kautta oppia käyttämään soittimia monipuolisesti

*MUSIIKKILIIKUNTA

- laululeikit ja roolileikit
- erilaiset tanssit ja tanhut
- eläytyvä liikkuminen musiikin mukaan

5. Vaikutukset

Aktiivinen musiikin harjoittaminen tukee lapsen kielellistä kehittymistä, melodiatajun kehittymistä, oman perussykkeen vahvistumista ja tunne-elämän hallintaa. Musiikin avulla vahvistetaan myös lapsen oman kehon tuntemusta ja hallintaa. Suunnitelmallisella, säännöllisellä musiikki-toiminnalla lapsi oppii uusia asioita kokonaisvaltaisesti sekä saa elämää rikastuttavia kokemuksia ja elämyksiä. Monipuolinen musiikkiin tutustuminen kannustaa lasta kokeiluihin ja mahdollisesti oman musiikin tekemiseen. Oppimistapahtuma ei saisi olla luonteeltaan pakonomainen. Aikuisen tulisi tukea ja auttaa lasta itse löytämään ja oivaltamaan opetettava asia. Aikuisen tulisi havainnoinnin kautta löytää lapsen oppimisen herkkyystaso, ja tarjota hänelle tähän vaiheeseen sopivaa oppimismateriaalia. Musii-

kin avulla oppimistapahtumat saadaan mielekkäiksi kokonaisuuksiksi.

6. Arviointi

Musiikkikasvatuksessa arviointi perustuu jatkuvaan havainnointiin ja vuorovaikutuksessa lapsilta ja vanhemmilta saatavaan palautteeseen. Niiden avulla kasvattaja arvioi tavoitteiden toteutumista ja kehittää toimintatapojaan. Samalla lasta ohjataan arvioimaan erilaisia musiikkiesityksiä sekä omaa osuuttaan musiikin tekemisessä. Arviointikeskusteluilla työyhteisön jäsenten kesken voidaan kehittää koko kasvuympäristöä.

7. Ehdotuksia kuunneltaviksi teoksiksi

KLASSINEN MUSIIKKI:

Chopin: Preludi (op.28) nro 15 Des

Debussy: Childrens' corner

Dukas: Noidan oppipoika

Faure: Perhonen

Grieg: Peer Gynt-sarja, Kääpiöitten marssi

Hatsaturian: Miekkatanssi

Honegger: Pacific 231 (juna)

Melartin: Musiikkia näytelmään Prinsessa Ruusunen, Perhosvalssi

Mendelssohn: Musiikkia näytelmään Kesäyön unelma

Musorgski: Näyttelykuvia

Prokofjev: Pekka ja susi

Ravel: Bolero

Rimski-Korsakov: Kimalaisen lento

Saint-Saens: Eläinten karnevaali

Stravinski: Satakielen laulu, Velho Kastchein alamaisten laulu, Sirkuspolkka elefanteille

Tsaikovski: Pähkinänsärkijä, Joutsenlampi

Waldteufel: Luistelijat

Vivaldi: Vuodenajat

Smetana: Moldau

Kabalevski: Ilveilijät

Mozart: Taikahuilu, Pieni yösoitto

Villa-Lobos: Caipiran pieni juna (sarjasta Bachianasa Brasilieras)

Sonninen: Pessi ja Illusia, Hiirten häävalssi

Händel: Ilotulitusmusiikkia, Vesimusiikkia

Haydn: Sinfonia 94 Rummuniskusinfonia, Lapsisinfonia

Strauss: Valseja

Sibelius: Satu, Karelia-sarja, Tuonelan joutsen, Kuusi, Finlandia

HILJAIISIIN HETKIIN JA RENTOUTUMISEEN SOPIVAA MUSIIKKIA:

Albinoni: Adagio

* Anthony Miles: Music for Children

Bach: Air

Beethoven: Kuutamonaatti

Debussy: Meri, Aaltojen leikkiä

* Goodall Medwyn: Medicine woman

Hatsaturian: Adagio baletista Spartacus

* Michel Chris: Dolphin Love, flute music and

real dolphin voices

* Karunesh: Sounds of the heart, Colours of light

Kenny G: Breathless (1992), The Moment (1996)

* Alpha Wave oy 014-445140

MUUTA MUSIIKKIA:

(Jazzia, afrikkal. ym.)

Art Porter: Straight to the point (1995)

Baron Paakkunainen & Karelia croup:

The Sound of Birchbark

The Best of Karelia

Kalevi Kiviniemi: Sabre Dance (1993)

Lenni-Kalle Taipale: Nothing to hide (1998)

Lotilan musiikkiluokat:

Meidän on pidettävä yhtä (1997)

Mikko Perkoila: Hyönteiselämää

Pentti Rasinkangas ja Ohilyöntiorkesteri:

Markan possu

Ankkapäällikkö Annaliisa

On karhut nousseet juhlimaan

Piirpauke: Laula sinäkin (1998)

Rinneradio: Rok (1996)

Risto Järvenpää: Tatsia ja janssia lapsille (1993)

Tatsin ja janssin poika (1995)

Sillanpää: Siljakudaa

Akustin polska

Lamen tarola

Steel pan lovers:(1994)

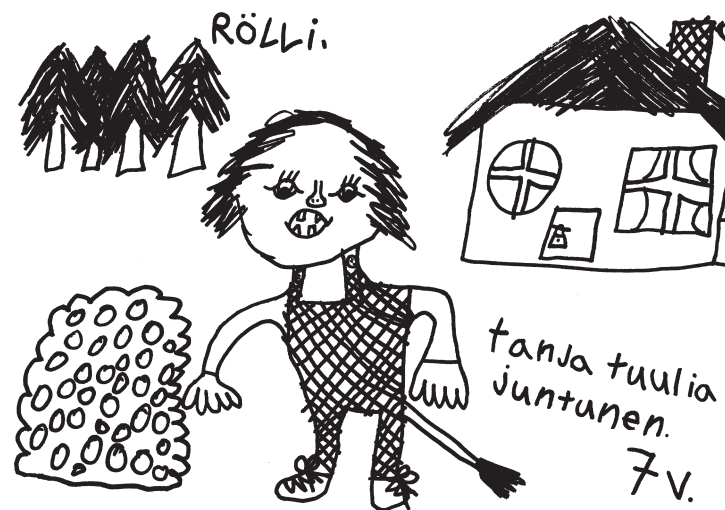
Traditional songs & dances from Africa (1999)

Trio Töykeät: Trio Töykeät - Päivää! (1990)
Jazzlantis (1995)
Sisu (1997)
Zap Mama: Sabsylma (1994)

8. Kirjallisuutta ym.:

Afrikan kaikuja. 1999. Sibelius-Akatemia, musiikkikasvatuksen osasto.
Alho, Perkiö. 1994.
Kuuntelun aika
Laulun aika
Musiikin aika
Vauvojen laulun aika
Harju. 1998. Kiiltomato laulupolulla.
Hongisto-Åberg. 1993. Musiikki varhaiskasvatuksessa
Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piiroinen, Mäkinen. 1991. Hip hoi musisoi
Huovi, Wäre, Louhi : Salaisen maan laulut ja leikit. WSOY.
Salaisen maan laulut CD. WSOY.
Keltti-Laine. Montessori-musiikkikasvatus. Yliopistopaino.
Kukkula. 1998. Musiikki, WSOY:n opetusmateriaalia
Kurkela. 1997. Mielen maisemat ja musiikki. Sibelius-Akatemia.
Linnankivi, Tenkku, Urho. 1998. Musiikin didaktiikka.
Löytöretki musiikkimaassa. 1997. Pohjoinen.
Meidän muksun laulut ja leikit. 1994. Otava.
Ollaranta, Simojoki: Muksut musiikkimaassa

Laulan lasten lailla
Pium, paum, paukkaa
Pikkuväen musiikki. 1994. Lasten Keskus
Setälä. 1995 Alussa oli rumpu
Simojoki. Vauvojen laulut
Szilvay 1996. Eläinten laulukilpailut ja muita musiikkiaiheisia satuja
Lauluviikarin ABC
Taikakynä
Taito- ja taideaineiden opetuksen integrointi
1998. Helsingin yliopisto,
Opettajankoulutuslaitos
Tassutellen ja tanssien. 1998. Helsingin konservatorio.

Taulu 4: MUSIIKIN KOKONAISUUNNITELMA

alue/ikätaaso	varhaiskasvatus	esiopetus	alkuopetus
MUSIIKIN KUUNTELU	<ul style="list-style-type: none"> * hiljaisuus * ympäristön ja oman kehon äänet * lorut, laulut, riimit, musiikkisadut * elävä musiikki * äänitteet 	<ul style="list-style-type: none"> * eläytyvä kuuntelu * analysoiva kuuntelu 	<ul style="list-style-type: none"> * aikaisempien sisältöjen syventelyä
LAULAMINEN	<ul style="list-style-type: none"> * lauletaan lapselle ja lapsen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> * erilaiset laulut * äänenkäyttö ja laulutapa * äänen voimakkuuden, korkeuden ja tempon vaihtelut * rytmi- ja melodiaharjoituksia * omat sävellykset ja äänikokeilut * tahtilajit ja muotorakenteet * SO - MI käsimerkein 	<ul style="list-style-type: none"> * aikaisempien sisältöjen syventelyä * DO - RE - MI - SO - LA käsimerkein * voimistuva < , hiljenevä >
SOITTAMINEN	<ul style="list-style-type: none"> * kehon kaavion selkiinnyttäminen * kehosoittimet * rytmisoittimet 	<ul style="list-style-type: none"> * mediasoittimet * improvisointi * rytmiharjoituksia * äänen voimakkuuden, korkeuden ja tempon vaihtelut * tahtilaji ja muotorakenteet 	<ul style="list-style-type: none"> * voimistuva < , hiljenevä > * rytmiostinatot * tutustumista erilaisiin soittimiin ja niiden soittotapoihin
MUSIIKKI-LIIKUNTA	<ul style="list-style-type: none"> * perussykkeen vahvistaminen ja tuottaminen * lorut, laululeikit, roolileikit, tanssit, tanhut * eläytyvä liikkuminen 		

Aikaisemmat sisällöt jatkuvat varhaiskasvatuksesta alkuopetukseen asti.

4.4.4. Liikunta

LIIKUNTA

1. Yleistavoitteet

Päätavoitteena on liikunnan ilon kokeminen ja terveen itsetunnon kehittäminen sekä elinikäisen harrastuksen luominen liikunnasta. Liikunnan opetuksen tavoitteena on tukea lapsen synnynäistä halua liikkua sekä opettaa lasta tuntemaan ja kehittämään omia kykyjään ja taitojaan. Tähän pyritään ohjaamalla lasta hallitsemaan liikkeitään ja käyttämään vartaloaan ja sen liikkeitä tarkoituksenmukaisesti, monipuolisesti ja taloudellisesti. Tavoitteiden kannalta on tärkeitä monipuolinen liikunta, jossa huomioidaan myös lasten omat kokemukset ja oivallukset.

Päivittäisessä liikunnassa tuetaan lasta toimimaan ryhmässä yhteistoiminnallisesti ja rohkeasti. Liikuntatuokioissa tai -tunneilla opitaan yhteisvastuullisesti huolehtimaan telineistä ja välineistä. Lapsen fyysisen kehityksen tavoitteena on estää ja korjata ryhtivikoja. Liikunta toimii omalta osaltaan apuvälineenä lapsen kokonaisvaltaisessa psykofyysisen kehityksen edistämisessä. Ohjatun liikunnan lisäksi lapselle annetaan mahdollisuuksia omaehtoiseen liikunnalliseen toimintaan. Liikunnan avulla totutetaan lasta terveellisiin elämäntapoihin; oman kunnon ylläpitäminen, oikea pukeutuminen ja omasta hy-

gieniasta huolehtiminen. Lasta opastetaan myös liikkumaan turvallisesti lähiympäristössä.

Liikuntakasvatuksen tavoitteena on auttaa käsitteiden oppimista ja ajattelun kehittymistä. Liikunnan välityksellä voidaan oppia myös avaruudellisia, matemaattisia ja muita abstrakteja käsitteitä. Liikunnan eri osa-alueet kasvattavat lasta ottamaan huomioon toisia; auttamaan, tukemaan ja odottamaan vuoroaan. Liikunnan esteettisenä ja eettisenä tavoitteena on harjaannuttaa lasta ymmärtämään liikkeen harmoniaa, kauneutta sekä arvostamaan toisen suorituksia ja iloitsemaan omista suorituksista. Liikunta antaa lapselle myös mahdollisuuksia tunteiden ilmaisemiseen ja kokemiseen sekä aggressioiden purkamiseen hyväksyttävällä tavalla.

2. LIIKUNTATUNNIN SUUNNITTELU JA TOIMINTATAVAT

2.1. Liikuntatunnin suunnittelu

Liikuntatunti/ tuokio koostuu vaihtelevista osioista ja harjoitteista. Liikuntatunnin/ tuokion suunnitelun apuna voi käyttää Lingin kaavaa tai Nuori Suomen Liikuntaleikkikoulun tuntirakennetta.

Lingin kaava:

- * Verrytely; verenkierto vilkastuu
- * Käsien liike, myös sormet
- * Jalkojen liike, myös varpaat

- * Vartalon liike; pää, selkä, vatsa ja kyljet (taivutukset, ojennukset, kierrot, koukistukset)
- * Hyppy / hyppely
- * Väliiliike; esim. rytmitys lorun mukaan tai leikki
- * Tasapainoliike
- * Rentoutus; hyvinolon- ja turvallisuuden tunne

Nuori Suomen Liikuntaleikkikoulun tuntirakenne:

1. Energian purku
- juoksua, menoa ja meinikiä
2. Kehontuntemus
- harjoitus, joka liittyy oman kehon tuntemiseen ja hallintaan
3. Perusliikkeet
- jos tunnin opeteltavana asiana on vaikka pallon potkaiseminen, se painottuu tässä vaiheessa
4. Suhde pariin/ ryhmään
- tekemistä parin tai ryhmän kanssa
5. Rentoutuminen

Liikuntatunnissa / tuokiossa huomioitavia asioita:

- * lasten ikä, lukumäärä
- * vaatetus
- * tila, välineet
- * kesto
- * liikkeiden riittävä toistaminen

- * lasten mielikuvien, kokemusten ja oivallusten hyväksikäyttö
- * jos käytät liikuntatermistöä, selitä niiden merkitys
- * oman äänen monipuolinen käyttö
- * musiikin monipuolinen käyttö (klassinenmus., kansanmus., kevytmus., rockmus., jazzmus.jne, erilaiset instrumentit sekä oman kehon käyttö soittimena)

2.2. Toimintatavat

Liikuntatuntia / tuokiota suunnitellessa mieti toimintatapoja

- Esim. * yksin, pareittain, ryhmässä
- * rivi, jono, piiri
  - * avorivistö, vapaa muodostelma

OTA HUOMIOON:

- * tila
- * aika näistä syntyy
- * voima MONIPUOLINEN LIIKUNTA
- * taso
- * suunta

Esimerkkejä musiikin käytöstä liikunnassa:

- * käynti, marssi; Torvisoittokuntamusiiikki, Liikuntamusiiikki SVOLI ry.
- * juoksu, hyppy, hyppely; J. Karjalainen (Apina-orkesteri ym.), Liikuntamus.SVOLI ry.,

Anssi Tikanmäki

- * tanssi; Strauss (valssit), Sibelius (Myrsky), Hazaturjan (Sapelitanssi)
- * rentoutus; Silk Road(Silkkitie), Ralf Lundsten (Winter sinfonie), Jean Michel Jarre

3. LIIKUNNAN SISÄLTÖALUEET JA TAVOITTEET

1. Kehon tuntemus

Oppia hahmottamaan/ tuntemaan oma kehon kaavio, kehon kuva sekä kehon osien nimet.

- katso lisää Sherborne

2. Perusliikunta

Perusliikkeiden harjoittaminen ja koordinaatiokyvyn kehittäminen.

- Konttaaminen, kävely, juoksu, hyppääminen
- * luonnollinen liike, erilaiset hyyt ja hyytelyt, joustava alastulo
- * suuntaa, tasoa, aikaa ja voimaa muunnellen

3. Välinevoimistelu

Tutustua erilaisiin välineisiin ja niiden monipuoliseen käyttöön. Heittäminen, kiinniottaminen, potku, kantaminen, vierittäminen

- * liikkeen tasoa ja välineitä vaihdellen ja yhdistellen
- * välineitä: hernepussit, keilat, vanteet, huivit,

narut, leikkivarjo, tyyny, nauhat, erikokoiset pallot, sanomalehti= keppi, peitto/ lakana, pehmolelu

4. Musiikkiliikunta

Luovuuden ja rytmitajun kehittäminen
Oma keho soittimena, laulun, lorun ja musiikin mukaan liikkuminen
Tanssit, tanhut ja laululeikit

5. Telinevoimistelu ja temppuilu

Kehittää tasapainoa ja liikehallintaa
Ylihyppy, alittaminen, ryömiminen, vetäminen, kiipeäminen, riippuminen, liukuminen, heiluminen, pyöriminen, kieriminen ja tasapaino-liikkeet
*Telineadoin, apuvälineinä: maalarinteippi, lauta, penkki, renkaat, trampoliini, verkot, puolapuut, hyppynarut, rekki, köydet ja vanteet

6. Luova liikunta

Rohkaista lasta liikkumaan omien mielikuvien, sadun tai musiikin mukaan.

- * Varjoliikuntaa valojen ja lakanan avulla

7. Hiihto

Hiihdon perustaitojen harjoittaminen sauvoilla/ sauvoilla, liuku, potku, käännös, laskuasento, kaatuminen, tasatyöntö ja nousu perinteisellä- ja luistelutyylillä

8. Luistelu

Luistelun perustaitojen harjoittaminen ja tasapainon kehittäminen. Luistimilla seisominen ja kävely, potkulauta potkut, liu'ut, kaatuminen, jarruttaminen ja luistelupotkut, leikit, pienpelit ja kilpailut

9. Suunnistus, retkeily ja seikkailu

Ympäristön hahmottaminen ja luontoon sekä omaan kaupunkiin tutustuminen.

- * Luokka/ sisäsuunnistus, valokuvasuunnistus ja aarteenetsintä
- * luontopolku
- * erilaisissa maastoissa roikkuminen, kiipeily, tasapainoilu, hyppiminen ja ryömiminen
- * esimerkkejä retkikohteista Lahdessa: Launeen perhepuisto, Salpausselän kisat, Lasten talvi- karnevaalit

10. Uinti

Veteen totuttautuminen, kastautuminen, hengityksen pidättäminen, veden polkeminen, myy-

rä/ koirauinnin alkeet, veteen hyppy, liukuminen ja kelluminen

11. Nassikkapaini, nyrkkeily ja voimailu

Voimanhallinnan, ketteryyden ja tasapainon harjoittaminen rehdissä urheiluhengessä

12. Yleisurheilu

Perusliikkeiden kehittäminen ja eri lajeihin tutustuminen Juoksu(pika-, aita- ja maastojuoksu), pallonheitto, kepinheitto, pituushyppy, korkeushyppy ja erilaiset viestit

13. Palloilu

Pallon käsittelyn harjoittaminen, koordinaatiokyvyn ja yhteispelitaitojen kehittäminen. Jalka-, käsi-, kori-, kaukalo- ja pesäpallo, sähly, keilailu Erilaiset ja erikokoiset pallot: esimerkiksi ilmapallot, perusjumbapallot, nystyräpallot, softpallot, tarra- ja häntäpallot (sanomalehti)

14. Liikuntaleikit

Elämäntaitojen oppimista ja sääntöjen noudattamista leikkien ja liikkuen

Kirjallisuutta:

Autio, T. 1995. Liiku ja leiki.
Haapalainen, S., Penttilä, M., Tarvainen, M.

1988. Pippurisäkki.

Hakala, L. 1999. Liikunta ja oppiminen.

Helsingin konservatorio. 1998. Tassutellen ja tanssien (sis. kirjan ja cd-levyn).

Hoikka, L. 1992. Satumaa.

Kainuun liitto. Julkaisu B:9. Päivittäisen liikuntakasvatuksen opetussuunnitelma 5- 6-vuotiaille esiopetukseen.

Kokljuschkin, M., Pulli, E. 1995. Liiku ja kehity. Kokljuschkin, M. 1999. Seikkailuun! Varhaiskasvatuksen seikkailukirja.

Laaksonen, L., Salo, M. 1985. Lystiä leikkiä, perinnettä ja perinneleikkejä.

Lehtinen, R-L. 1993. Laulaen, leikkien, tanssien. Numminen, P. 1996. Kuperkeikka, varhaiskasvatuksen liikunnan didaktiikka.

Sherborne, V. 1997. Lasten kokonaiskehitystä tukeva liikunta.

Simola-Isaksson, I., Jääskeläinen, L., Ruopila, I. 1980. Musiikkiliikunta.

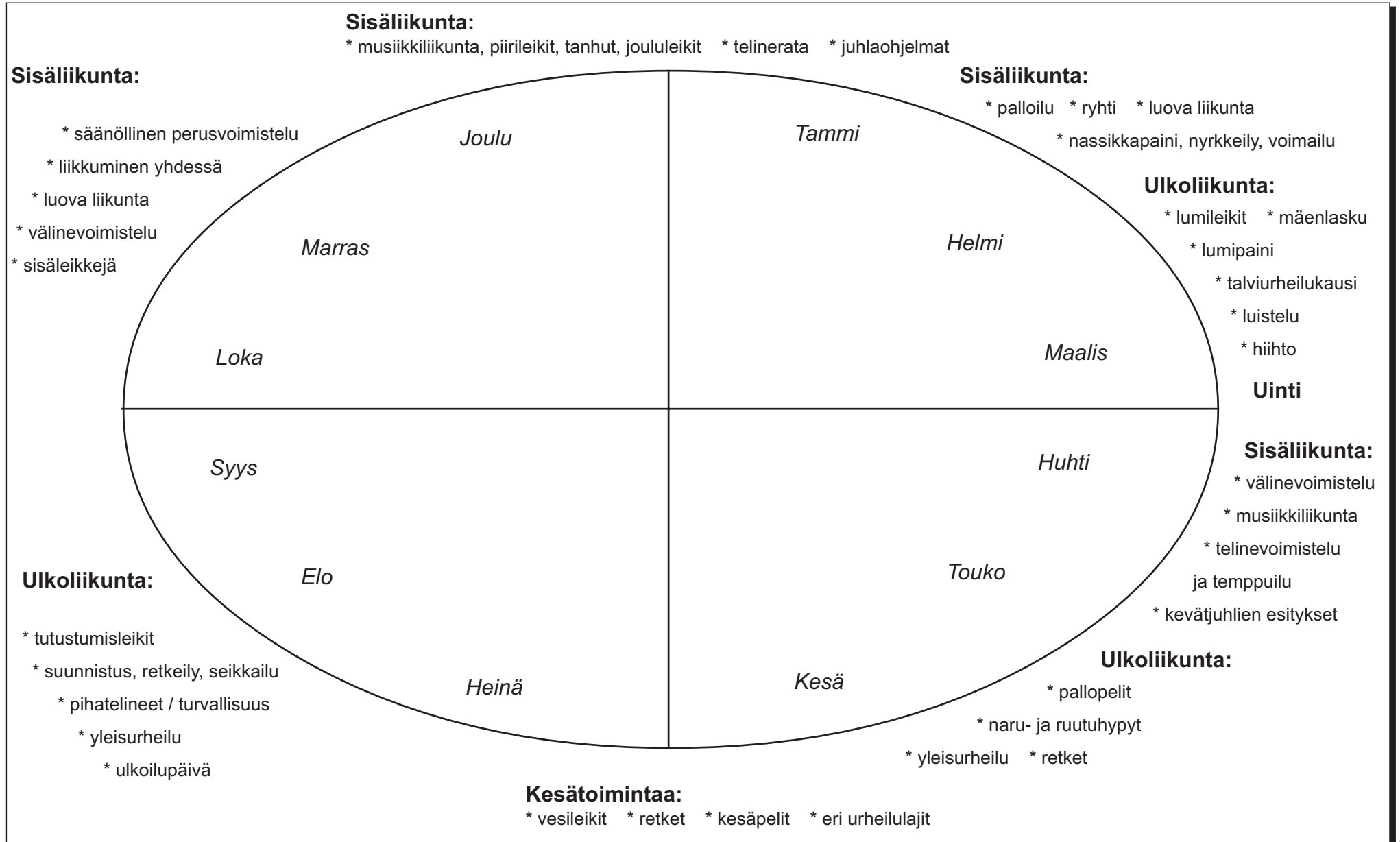
Soronen, S., Seeslahti, P. 1999. Kieputellen. Liikuntatuokioita varhaiskasvatukseen sekä esi- ja alkuopetukseen.

Wiertsema, H. 1997. Liikuntaleikkikirja.

Taulu 5: LIKUNNAN VUOSISUUNNITELMA ESI- JA ALKUOPETUKSESSA

-vuodenaikojen vaihtelu huomioiden

4.5. KATSOMUSKASVATUS ESIOPETUKSESSA

Katsomuskasvatus ja eettinen kasvatus, kuten muukin esiopetus, tapahtuu eheyttävän opetuksen periaatteella. Katsomus- ja eettinen kasvatus on nivottuna muuhun esiopetukseen. Kulttuurinen katsomuskasvatus on kaikille lapsille yhteistä. Katsomuskasvatuksen (uskontokasvatus / elämäkatsomustietokasvatus / muu opetus) toteutusmuodoista keskustellaan lasten vanhempien kanssa.

Huoltajan valinnan mukaan lapsi osallistuu esiopetuksen yhteydessä järjestettävään valtaväestön mukaiseen evankelis-luterilaiseen uskontokasvatukseen, elämäkatsomustietokasvatukseen tai muuhun opetukseen. Muihin uskonto-

Lähde: Esiopetus - tavoitteellisen oppimispolun alkuna, OPH 2000

kuntiin kuuluvien tai uskontokuntiin kuulumattomien vähäisestä määrästä johtuen muiden uskontokuntien uskontokasvatusta ei erikseen järjestetä. He osallistuvat muuhun opetukseen tai elämäkatsomustietokasvatukseen.

4.5.1. Kulttuurinen katsomuskasvatus

Kulttuurista katsomuskasvatusta opetetaan kaikille lapsille yhtenäisenä. Kulttuurisen kasvatuskatsomuksen tavoitteena on katsomuksellisen ajattelun kehittyminen. Lapset saavat perustietoa suomalaisen yhteiskunnan kulttuurisista juurista. Kulttuuri- ja luontoperinnön tunteminen ja arvostaminen on tärkeää, lasten kanssa tutustutaan esimerkiksi Lahden erilaisiin kirkkorakennuksiin. Ryhmässä olevien eri katsomusten juhlaperinteen ja tapojen kohtaaminen ja tunteminen kuuluu osaksi kulttuurista katsomuskasvatusta. Lisäksi kirkollisiin toimituksiin, esimerkiksi häihin tutustuminen lisää läheisyyttä, yksilöllisyyttä ja jatkuvuutta. Kulttuuriseen katsomuskasvatukseen kuuluu myös elämäkysymysten pohtiminen.

4.5.2. Uskontokasvatuksen tavoitteet

Uskontokasvatusta toteutetaan enemmistön uskontokunnan mukaan, mikä Lahdessa on evankelis-luterilainen uskonto. Uskontokasvatuksen tavoitteena on mahdollisuus kohdata uskontoon liittyviä asioita ja tutustua uskonnollisiin juhliin sekä siihen miten ja miksi niitä vietetään. Tavoit-

teena on myös antaa mahdollisuus tutustua oman uskonnon keskeisiin sisältöihin. Kasvuympäristön kehittäminen on tärkeää, sillä silloin on tilaa lapsessa olevalle elämäkyselylle. Uskontokasvatukseen liittyy uskuntoon liittyvien asioiden kohtaaminen. Uskontokasvatuksen tärkeänä osana ovat myös pyhät kirjoitukset ja henkilöt.

Toimintaa tukee kaavio eettisen ja uskontokasvatuksen vuosisuunnitelma esi- ja alkuopetuksessa (sivulla 55).

4.5.3. Elämäkatsomustietokasvatus

Elämäkatsomustietokasvatus on vaihtoehto uskontokasvatukselle. Elämäkatsomustietokasvatus koskee uskontokuntiin kuulumattomia lapsia. Elämäkatsomustietokasvatuksen tavoitteena on kehittää valmiuksia kohdata vakaumusellisia kysymyksiä, jotka liittyvät ihmissuhteisiin, kulttuuri-identiteettiin, ihmisen ja luonnon suhteeseen ja yhteisöön. Tärkeää on tutustua kotien juhlaperinteeseen ja ihmisoikeusetiikkaan.

4.5.4. Muu opetus

Jos lapsi ei voi vanhempien toiveiden mukaan osallistua uskontokasvatukseen eikä elämäkatsomustietokasvatukseen, lapselle järjestetään mielekästä, tavoitellista ja jo edeltä suunniteltua korvaavaa toimintaa kahden edellä mainitun tilalle.

4.6. ALKUOPETUKSEN USKONNON OPETUS

4.6.1. Uskonnon opetus ja käsitys lapsesta

Oman elämän- ja maailmankuvan muodostaminen kuuluu ihmisen elämään. Uskonnollinen ulottuvuus on osa maailmankuvaa. Me synnymme, elämme yhdessä ja kuolemme. Pohjimmiltaan olemme samanlaisia ja elämänskysymyksemme ovat suurin piirtein samat kaikenikäisillä. Lapsella on oikeus saada tukea koko ihmisyytensä kasvuun, kysyä, pohtia, muodostaa oman kuvansa elämästä. Lapset tarvitsevat turvallista aikuista, joka ei väistele ja karkaa, ei sellaista, joka tietää kaiken ja osaa vastata kaikkeen, vaan sellaista, joka uskaltaa kohdata kysymyksen ja uskaltaa vastata siihen aidosti jopa silloin, kun ei itse tiedä.

Uskonto ei ole oppisisältö. Uskonnonopetus on nimenomaan ihmisen kohtaamista. Sen luonteeseen kuuluu, että tilanteita ja asioita eletään yhdessä. Traditio (keskeinen sanoma) ja lapsi, hänen kokemusmaailmansa ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Uskonto ja usko antavat parhaimmillaan lapselle turvallisen, elämänuskoksen toivoa ja rohkeutta korostavan näkökulman elämään.

Lahtelaisista lapsista sai vuonna 1999 kristillisen kasteen 92%. Näiden lasten vanhemmat ovat halunneet liittää lapsensa kristilliseen traditioon.

Kristinusko ja sen tulkinta vaikuttavat vahvasti kulttuuriimme, tapoihimme, lainsäädäntöömme ja rakennettuun ympäristöömme. Se on osa lasten elämää, joka kohtaa häntä niin arkielämässä kuin juhlissa. Antamalla lapselle mahdollisuus kasvaa omaan uskonnolliseen taustaansa ja oppia kokemusten avulla tuntemaan sitä, luodaan lapselle lähtökohta myös erilaisten katsomusten kohtaamiseen.

4.6.2. Uskonnon opetuksen tavoitteet

Suomessa uskonnon opetus on perinteisesti tunnustuksellista Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen Ortodoksisen kirkon opetuksen mukaista opetusta. Uskonnonopetuksessa korostuvat yhdessäeläminen, opetuksen elämyksellisyys ja perinteiden jatkaminen. Uskonnon opetus ei ole oppisisältö, joka toteutuu erillisenä osana muusta toiminnasta tai elämästä. Sen tulee olla osa kokonaisuutta, joka rakentaa lasta, ihmistä ja antaa oman perspektiivinsä asioihin. Esimerkiksi keväästä, heräävää luontoa tutkittaessa luomiskertomuksessa toistuva teema ”ja Jumala katsoi kaikkea tekemänsä ja kaikki oli hyvää” saattaa pysähdyttää pohtimaan niin luonnon kauneuden, tarkoituksenmukaisuuden kuin luonnon- ja ihmisensuojeluun liittyviä asioita.

Lapsen kokemusmaailma, hänelle ajankohtaiset elämänskysymykset ovat usein hedelmällisin lähtökohta yhteiselle pohdinnalle. Silloin aikuisen

pysähtyminen, kuuleminen ja läsnäolo ovat valmiita vastauksia tärkeimpään. Opetuksessa korostuu myös eettisen kasvatuksen merkitys; oikein – väärin. Opetuksessa etsitään yhdessä vastausta kysymykseen, mitä ihmisenä eläminen on? Opetuksessa liitetään Raamatun kertomukset tämän päivän elämään ja samalla oman seurakunnan tunteminen on tärkeää.

Yleistavoitteena uskonnonopetuksessa on, että oppilas saavuttaa monipuolisen uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen. Se tapahtuu:

1. Perehtymällä omaan uskontoon.
2. Tutustumalla muihin uskontoihin.
3. Kehittämällä eettisesti vastuullista elämänsä asennetta.

Uskonnon opetuksen tavoitteena on

1. Tukea lapsen kokonaispersoonallista kasvua ja myönteistä minäkuvaa.

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on Jumalan luoma, ainutkertainen ja ainutlaatuinen, juuri sellaisena hyväksyty, elämään oikeutettu ja tasavertainen.

2. Antaa lapselle mahdollisuus osallistua ja elää juhlapyhien perinnettä ja saada tietoa kristinuskon keskeisestä sisällöstä.

Joulu ja pääsiäinen ovat sisällöltään suurimmat ja tutuimmat kristillisistä juhlistamme, jotka kohtaavat jokaisen Suomessa (ja länsimaissa) asuvan lapsen. Jeesuksen elämänsä ja tehtävän tunteminen muultakin kuin ainoastaan näiltä osin välittää kristinuskon perussisältöjä lapselle.

Erilaiset kirkolliset toimitukset kuten kaste, vihkiminen, konfirmaatio ja hautaansiunaaminen ovat osa lasten ja perheiden omia elämäntapahetkiä. Aloite niiden käsittelemiseen ryhmässä tulee usein lasten omien kysymysten ja kokemusten kertaamisen muodossa.

Kristinuskon keskeisiä sisältöjä, jotka kohtaavat lasta ja voivat elää häntä rakentaen jokapäiväisessä arkielämässä, ovat etenkin anteeksisaamisen, anteeksiantamisen ja armon eli täydellisesti hyväksytyksi tulemisen mahdollisuus.

3. Ohjata lasta suhtautumaan kunnioittavasti uskonnolliseen vakaumukseen ja erilaisiin katsomustapoihin.

Yhdessä eläminen yhä moniarvoisemmassa yhteisössä ja yhteiskunnassa edellyttää suvaitsevaisuutta ja toinen toisensa kunnioittamista. Kristillisen etiikan keskeinen periaate ” *Kaikki, minä tahdotte ihmisten tekävän teille, tehkää te heille* ” (Matt. 7:12) ei anna mekaanista käyttäytymismallia, vaan haastaa asettumaan aktiivisesti

toisen ymmärtämiseen, hänen todelliseen kunnioittamiseensa.

Usein pystyäksemme todella ymmärtämään toisia ihmisiä tarvitsemme oman samansuuntaisen tai samanlaisen kokemuksen, muistikuvan tai herkän mielikuvituksen voidaksemme asettua toisen asemaan. Myös oman kulttuurinsa, uskonnollisen taustansa, oman historiansa tunteminen antaa todellisen mahdollisuuden ymmärtää toista, vierasta, eri kulttuurista ja uskonnosta tulevaa ihmistä.

Oikea tieto poistaa useimmiten pelkoa ja arkuutta aiheuttavia mielikuvia ja asenteita itselle vierasta tavoista ajatella, toimia tai uskoa. Jokaisella uskonnolla on eri muunnelmia eikä oppikirjojen esitys jostakin uskonnosta ehkä sovi juuri siihen perheeseen, jonka kanssa olemme tekemisissä. Siksi itselle vieraita uskontoja ja muita maailmankatsomuksia edustavat vanhemmat ovat parhaat asiantuntijat myös valottamaan esim. lapsen arkielämää koskevia erilaisia tapoja.

Kunnioittaminen välittyy tavassa kohdata toinen ihminen ja toimia hänen kanssaan. Siksi aikuisen antama aito malli on ratkaiseva lapsen oppimiselle, esim. sävy, jolla puhumme asioista, kertoo asenteestamme enemmän kuin sanat, joita käytämme.

4. Antaa lapselle mahdollisuus saada vastauksia uskonnollisiin kysymyksiin

Lapsi työskentelee eri asioiden, myös suurten syntymää, elämää ja kuolemaa koskevien, aikuisten uskonnollisiksi luokittelemien asioiden parissa kysymystensä avulla. Tätä prosessia tulisi kunnioittaa. Liian valmiit tai lukkoonlyödyt vastaukset pysäyttävät työskentelyn ja saattavat lukkiuttaa. Kaikkiin kysymyksiin ei aina löydy vastauksia, ei ainakaan heti. Nehän löytyvät usein itse elämällä ja kokemalla. Elämisen rohkeuden ja tiedonhalun ruokkiminen on vastausten tärkeä tehtävä.

On tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, miksi lapsi kysyy. Kahden samankaltaisen kysymyksen avulla lapsi voi kysyä aivan eri asioita riippuen taustasta, josta kysymys nousee.

Aikuisen rehellisyys ja aitous tukee lapsen luottamusta ja turvallisuutta. Lapselle vastaamista helpottaa, kun aikuisena uskaltautuu kysymään myös itseltään, mitä todella kysymyksestä itse ajattelee. Lapsen vanhemman arvovaltaa ei kasvattajan tule koskaan asettaa lapsen silmissä kyseenalaiseksi. Lapsi ei joudu erilaisten arvomaailmojen suhteen ristiriitaan, jos näitä edustavat aikuiset ilmaisevat lapselle kunnioittavansa toisiaan.

Uskonnonopetuksessa tarvitaan mielikuvia ja tunnelmia sen sisältöjen välittämiseen. Kasvat-

taja on siitä vastuussa: onko hän luomassa lapselle turvallista jumalkuvaa vai heijastuuko hänen puheistaan ja toiminnastaan pelottava ja ankara hallitsija.

Lapselle tulisi välittää sellaista käsitystä esim. Jumalasta, taivaasta ja kuolemasta, jota hänen ei tarvitse myöhemmin hylätä tai oppia pois. Koska kuitenkin joudutaan aina jossain määrin valikoimaan kerrottavia asioita, on parasta pitäytyä sellaisissa asioissa, joitten varaan voidaan rakentaa myös myöhemmissä kehitysvaiheissa.

5. Antaa lapselle mahdollisuuden hiljentyä

Hiljentymisen on mahdollisuus pysähtyä, rauhoittua, koota kiireen hajoittamaa itseä. Uskonnollisella hiljentymisellä tarkoitetaan nimenomaan hiljentymistä pyhän edessä - pysäyttää se ihmisen sitten huikaisevan kirkkaan tähtitaivaan alla, yksin hiljaisessa kirkossa tai lapsiryhmässä yhdessä luetussa aamurukouksessa.

6. Tutustua Raamatunkertomuksiin

Lapsella on mahdollisuus samaistua raamatunkertomuksiin ja samalla ymmärtää syvästi kristinuskon keskeistä sanomaa. Erilaiset raamatunkerrontakirjat auttavat kertomusten valinnassa ja kertomisessa. Elävän kerronnan saa kertomalla itse omin sanoin tutun kertomuksen.

Joitakin esimerkkejä Uuden testamentin kertomuksista:

Sakkeus

Kertomuksen keskeinen sanoma liittyy yhteisönsä ulkopuoliseen, halveksittuun, valtaansa väärinkäyttävään, pienuutensa takia pilkattuun virkamieheen, Sakkeukseen, joka kaikkien yllätykseksi saa Jeesuksen hyväksynnän ja ystävyuden. Tämä häkellyttävä hyväksynnän kokeminen saa Sakkeuksen uskaltautumaan toisten lähelle, auttamaan ja korvaamaan tekemänsä virheet. Mitä ajatuksia, kysymyksiä kertomus synnyttää lapsissa? Koskevatko ne kiusaamista, ystävyyttä, anteeksiantamista?

Jeesus siunaa lapsia

Samaistuminen aina väsyneiden aikuisten tiellä oleviin lapsiin ei liene vaikeaa lapselle tänäkään päivänä. Lämpö ja hyväksyntä konkretisoituvat kertojan sanoissa

"Hän otti heitä syliinsä ja siunasi heidät".

Parantamis- ja ruokkimiskertomukset

Esim. Sokea Bartimeus (Mark. 10:46-52), Jaiuksen tytär (Luuk. 17:40-56), kymmenen spitaalista (Luuk. 17:11-19), Pietarin anoppi (Luuk.

4:38-39) sekä viidentuhannen ruokkiminen (Joh. 6:1-13) kertovat Jeesuksen ja ihmisten kohtaamisesta, joka pysäytti ja hämmästytti, vapautti elämään, mutta myös pelotti joitakin. Kertomukset valottavat Jeesuksen toimintaa ihmisten auttajana ja osoittavat hänen erityistä asemaansa yhtä aikaa Jumalana ja ihmisenä.

Pelko

Eksynyt lammas (Matt. 18:12-14) ja Jeesus tyynnyttää myrskyn (Luuk. 8:22-25) ovat kertomuksia huolenpidosta yllättävän ja pelottavan keskellä.

PA.B.V

4.6.3. Oppisisältöjä 1-2 luokilla

Koti ja koulu

-Erilaiset perheet, vanhemmat, isovanhemmat, ystävät, erilaiset ystävyys-suhteet, anteeksi pyytämisen, anteeksi saaminen, kiitos.

Elämme yhdessä

- Auttaminen, pelko, kateus, tyytyväisyys, erilaisuus.
-Omatunto.

Jumala

-Luoja, Taivaan Isä.
-Rukous on keskustelua Jumalan kanssa.

Raamattu

-Erilaisia Raamattuja, Raamatun synty, Vanha testamentti, Uusi testamentti.

Jeesus

-Jeesuksen lapsuus, Jeesus ja opetuslapset, Jeesus auttaa, opettaa ja parantaa.

Seurakunta

-Tutustuminen oman alueen seurakuntaan ja sen toimintaan, jumalanpalvelus, kirkko.

Lähetystyö

Kirkolliset juhlapyhät

-Pyhäinpäivä, jouluku, pääsiäinen (vuosi vuodelta

syventäen ja uutta löytäen).

Virsiä ja hengellisiä lauluja aiheeseen liittyen.

4.6.4. Vieraat uskonnot (alkuopetuksen) uskonnon opetuksessa

Muihin uskontokuntiin kuuluvat oppilaat saavat oman uskontonsa mukaista opetusta, mikäli heidän uskontonsa opetuksen opetussuunnitelma on asianmukaisesti hyväksytty.

Jos oppilaan huoltajat eivät kuulu mihinkään uskontokuntaan niin heidän lapsensa eivät myöskään kuulu mihinkään uskontokuntaan. Tällöin oppilas voidaan vapauttaa koulun uskonnon opetuksesta (uskonnonvapauslaki) ja he osallistuvat koulun järjestämään elämäntutustumustiedon opetukseen. Kirkkoon kuulumattoman huoltajan lapsi voi myös osallistua koulun antamaan uskonnon opetukseen, mutta Suomen Evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvan huoltajan lapsi ei voi osallistua muun uskonnon tai elämäntutustumustiedon opetukseen.

4.7. Keskeiset työ- ja toimintatavat

Uskonnon opetuksessa ja -kasvatuksessa on tärkeää luoda turvallinen ilmapiiri. Opetuksessa käytetään mahdollisimman vaihtelevia opetusmenetelmiä ja -työtapoja. Tärkeää on muistaa, että esiopetukseen osallistuvat lapset sekä ensimmäi-

sen luokan ja vielä toisenkin luokan oppilaat ovat monilta työskentelytaidoiltaan hyvin erilaisia ja vajavaisia, joten yhteinen pohdinta ja yhdessä tekeminen (oppilaat opettajat) soveltuvat parhaiten alkuopetuksen työtavoiksi.

Musiikki ja kirjallisuus

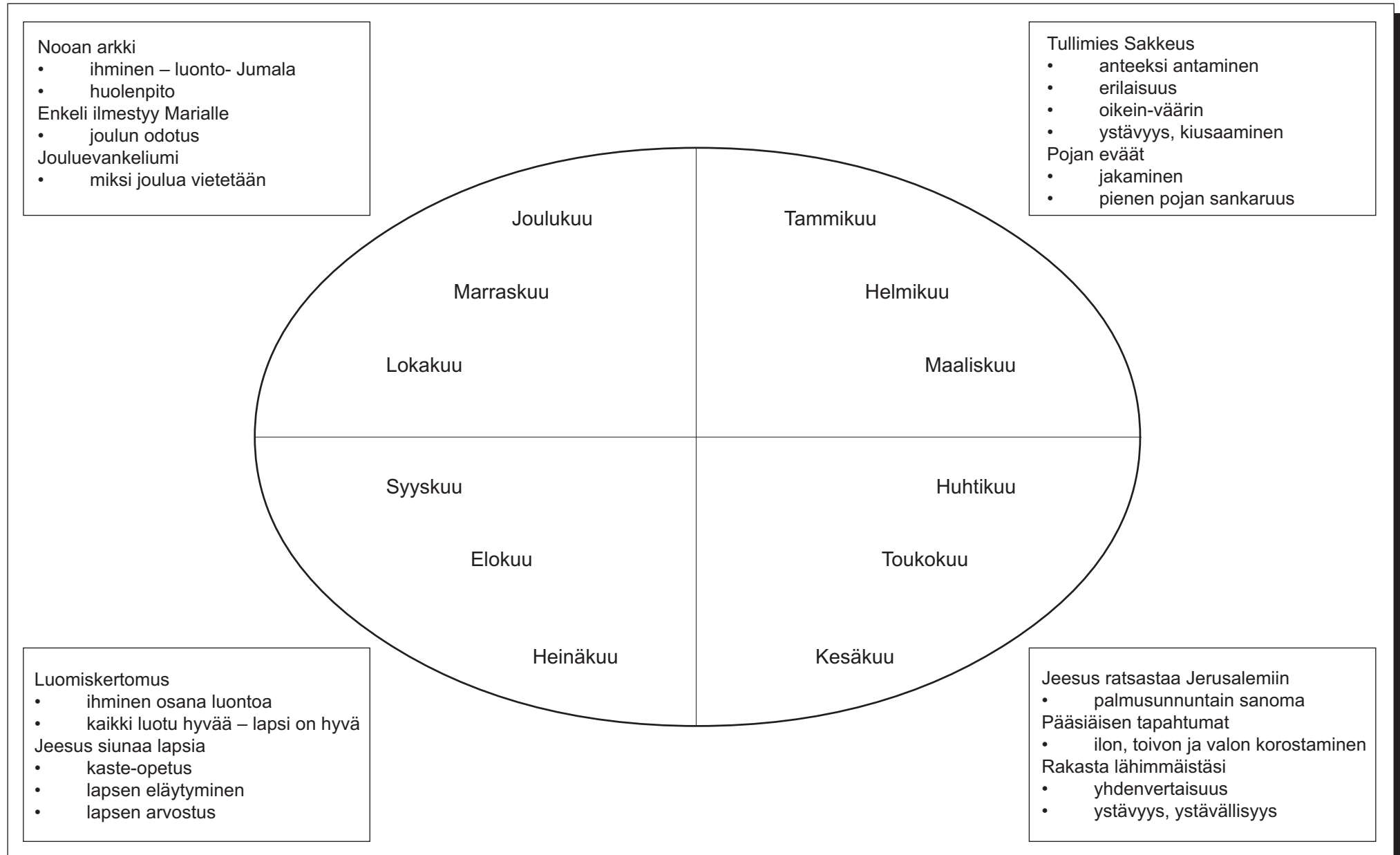
Virret ja hengelliset laulut ovat osa suomalaista kulttuuriperinnettä. Niiden osaaminen mahdollistaa myös kokemuksen yhteisestä osallistumisesta erilaisissa kirkollisissa toimituksissa, joihin lapsi osallistuu. Kirkkomusiikkia voi käyttää apuna esimerkiksi erilaisissa vaelluksissa, hiljentymishetkissä. Kirjallisuus antaa pohjan ja virikkeen keskustelulle ja mahdollisuuden aiheen työstämiselle ryhmän omien ajatusten avulla.

Leikit ja eläytyminen

Lapsi ottaa haltuunsa luonnostaan uusia, kiinnostavia asioita leikin avulla. Ristiäiset, häät tai hautajaiset, joihin lapsi osallistuu, tulevat mukaan leikkeihin. Juhlatapojen luonteva tunteminen auttaa jokaista osallistumaan ja keskittymään itse juhlaan levollisesti ilman rajoittavaa jännittämistä omasta selviytymisestä.

Taulu 6: EETTISEN JA USKONTOKASVATUKSEN VUOSISUUNNITELMA ESI- JA ALKUOPETUKSESSA

- käytä soveltaen

Draama

Eri raamatunkertomusten esittäminen draaman keinoin elävöittää ja syventää oppimistilannetta. Draaman keinoja ovat muun muassa nuketeatterit, pöytäteatterit, kuvaelmat, bibliadraamat ja vaellukset.

Kuvataide, symbolit ja kauneus

Elämys, joka koskettaa ihmisen sisintä, hiljentää kohtaamaan itseään, ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan. Esteettisesti kauniiden alttareiden, kuvien, värien ja taustojen käyttö myös hiljentymishetkissä antaa lapselle mahdollisuuden käyttää omia mielikuviaan ja rakentua niistä.

4.8. Eettinen kasvatusta ja käsitys lapsesta

Moraalisten tunteiden kasvattaminen on kaiken kasvatuksen perusta. Moraaliset tunteet ja etiikka kehittyvät yhteydessä muihin ihmisiin, vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Eettisen kasvatuksen lähtökohta on "tunteva lapsi", joka on aktiivisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Eettiseen kasvatukseen kuuluu lapsen valintojen kunnioittaminen. Eettinen kasvatusta perustuu sellaiseen kasvatustilanteeseen, jossa lasta kunnioitetaan yksilönä ja rohkaistaan ilmaisemaan tunteitaan ja toisaalta myös hallitsemaan niitä.

Eettisyyden perusta on tunne-elämän kehittämisessä. Aluksi eettinen kasvatusta on tunteiden liikkumista ja niiden tunnistamista. Tunne-elämän monipuolinen kehittäminen on tärkeä tiedon käsittelyn, sen valinnan ja arviointiprosessien kehittämisen kannalta.

4.8.1. Eettisen kasvatusta tavoitteet

Kasvatusta...

- * yhteistyökykyisiä, itsenäisiä, eettisiä valintoja pohdiskeluvia yksilöitä
- * arvioimaan tiedon laatua ja pohtimaan tietoa erilaisista näkökulmista
- * ottamaan vastuuta itsestään, toisista ihmisistä ja lähiympäristöstään
- * tunnistamaan myönteisiä ja kielteisiä tunteita ja hallitsemaan niitä
- * pohdiskelemaan käyttäytymisen syitä ja seurauksia
- * lasta sietämään ristiriitaisuuksia ja epävarmuutta

ja vahvistaa...

- * lapsen tasapainoisen identiteetin, myönteisen minäkuvan kehittämistä
- * lapsen yksilöllisyyttä ja kykyä kunnioittaa toisia ihmisiä monikulttuurisessa ympäristössä
- * lapsen kykyä tulla toimeen toisten ihmisten ja muuttuvan ympäristön kanssa

Kasvatusta, opettaja ole elävä ja rehellinen malli.

4.8.2. Eettisen kasvatusta sisällöt

Eettisen kasvatusta suunnittelun lähtökohta on, että opettaja tuntee kasvatettavansa yksilöinä ja ryhmänä. Opetuksen sisällöt perustuvat lapsen ajatuksiin ja näkemyksiin. Yhteisöllisen ja yhteistoiminnallisen kasvatusta edellytys on se, että lapset ovat mukana suunnittelussa, neuvottelussa ja vastuunjaossa.

Ihmisen elämään liittyvät sisällöt:

- elämänkysymykset, kuolema, elämä, syntyminen
- elämää kunnioittava perusasenne
- perheeseen liittyvät eettiset kysymykset
- omaan tulevaisuuteen liittyvät eettiset kysymykset

Ihmisiin liittyvät sisällöt:

- toisen huomioonottaminen
- tasavertaisuus ja oikeudenmukaisuus
- erilaisuuden hyväksyminen
- vieraiden kansojen ja kulttuurien ymmärtäminen
- suvaitsevaisuus - itsehillintä/itsehallinta

Ympäristöön ja luontoon liittyvät sisällöt:

- suhtautuminen luontoon ja luonnonsuojeluun
- suhtautuminen esineympäristöön
- vastuullinen kuluttaminen

Työhön ja toimintaan liittyvät sisällöt:

- työn kunnioittaminen
- vastuu ja velvollisuus
- rehellisyys
- sitkeys (itsehillintä työnteossa)

4.8.3. Eettisen kasvatuksen työ - ja toimintatavat

Motivaatio, emotionaalinen kokeminen:

- * elämykset, omat kokemukset, todelliset tapahtumat esim. draaman avulla
- * eläytyminen tunnetasolla esim. harjoitusten avulla (Lea Pulkkinen)
- * mielikuvitus, taide/ilmaisuaineet, kirjallisuus

Kognitiivinen ymmärtäminen:

- * asioiden problematisointi, keskustelu

Käytännön ohjaaminen:

- * oikea - väärä, hyvä - paha
- * keskustelu – problematisointi

4.8.4. Kirjallisuutta

Liittyen eettiseen ja uskontokasvatukseen:

Ahteenmäki-Pelkonen, Leena. 1993. Päivähoidon uskontokasvatus. Kirjayhtymä.
Eskelinen, K. (toim.) 1983. Päiväkodin uskonnollinen kasvatus. Lasten Keskus oy.

Hilksa, P. 1995. Lastentarhanopettajien uskonnollisen kasvatuksen intentiot. Uskontopedagogiikan pro gradu –työ. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Koskinen, Lennart. 1998. Jumala. LK-kirjat.

Koskinen, Lennart. 1994. Mikä on oikein? Eetikan käsikirja. Lasten Keskus oy.

Lampinen, Jyrki. 1991. Eettisen ja uskonnollisen kasvatuksen toteutuminen päiväkodissa lastentarhanopettajien arvioimana. Kasvatustieteen pro gradu –työ. Jyväskylän yliopisto.

Laulaja, Jorma. 1994. Elämän oikea ja väärä.

Eettiset valinnat tänään. Kirjapaja.

Luumi, Pertti. 1987. Taitava kertoja. Kerronnan käsikirja. Lasten Keskus oy.

Nurmi, Suvielise. 1994. Katsomukset kohtaavat. Kirjayhtymä.

Pursiainen, Terho. 1998. Kymmenen (uutta) käskyä nykyajalle. Kirjapaja.

Tamm, Maare. 1988. Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Lasten Keskus oy.

Tamminen, K., Vermasvuori, J., Niemi, H., Kontula, L. 1987. Johdatus uskontokasvatukseen. Yliopistopaino.

Kirjallisuutta liittyen Raamatunkerrontaan:

Järvelä, J., Petäjä, H., Saarinen, S., Tuomola, L. 1998. Kuvakatekismus. Lasten Keskus oy.

Lapsen Raamattu. 1996. Lasten Keskus oy.

Lasten Raamatunkertomuskirja. 1999. Lasten Keskus oy.

Liimatainen, E., Saarinen, S., Venäläinen, K.

1999. Jauhoja ruukussa. Kerron Raamattua lapsille. Lasten Keskus oy.

Lindgren, Kaisa (toim.). 1992. Kedolla ja kaupungissa. Elämyksellisyyttä raamatunkerrontaan. Lasten Keskus oy.

Lasten Keskuksen julkaisemia uskontokasvatuksen käsikirjoja:

Lasten kirkkokuuosikirja. Valo laajenee.

Lasten kirkkokirja. Kuuntelemme hyvää sanaa.

Kotien rukouskirja. 1991. Lasten Keskus oy.

Pikkuväki-lehti kasvattajalle.

Pyhäkoululehti kasvattajalle.

4.9. KANSAINVÄLISYYS

Kansainvälisyys on yksi aikamme iskusanoja. Kansainvälistyminen avaa ovia maailmaan, tuo ulottuvillemme rikkaita kulttuureja, uusia tapoja, vieraita kieliä ja kenties mahdollisuuksia muuttaa ulkomaille asumaan.

Kansainvälisyyskasvatuksen päämäärinä ovat humanistiset ja yleisinhimilliset arvot, kuten suvaitsevaisuus, erilaisuuden hyväksyminen ja tasa-arvo.

Kansainvälisyyskasvatus lähtee oman itsensä ja kulttuurinsa tuntemisesta. Ihmisen koko elämä on kulttuuria. Hän on kulttuurinsa tuote sidottuna aikaan, paikkaan ja historiaan. Oma kulttuuri sisäistetään jo lapsena ja kasvuamme oman kulttuurin jäsenyyteen vahvistetaan koko ajan.

Oman itsensä tunteminen ja hyväksyminen, hyvä itsetunto sekä ihmissuhdetaidot ja avoimuus ovat hyviä lähtökohtia kulttuurin ja elämän hallinnassa.

Lapsille on annettava vahvat juuret. Erilaisten kulttuurien tunteminen on tullut hyvin tärkeäksi osaksi kansainvälisyyskasvatusta, sillä lapset kohtaavat päivittäin muita kulttuureja ympäristössään maahanmuuttajien, television, elokuvien ja lehtien kautta.

Kun tutustumme eri kulttuureihin on hyvä pitää mielessä, että kulttuuri laajasti ymmärrettynä käsittää suuren joukon ihmiselämän eri ilmiöitä ja ettei mitään yksioikoista, helposti omaksuttavaa toiminta - tai käyttäytymismallia voi kenellekään antaa. Me käyttäydymme yksilöllisesti eri tilanteissa.

Pienten lasten kansainvälisyyskasvatus on syytä aloittaa lähiympäristöstä. Usein unohdetaankin paikkakunnan ulkomaalaiset, joita pidetään opetuksen kohteina - ei vuorovaikutuksen toisena osapuolena.

Parasta kansainvälisyyskasvatusta onkin elää arkitodellisuutta toisesta kulttuurista tulevien kanssa. Hehän nimenomaan ovat kulttuurinsa asiantuntijoita. Erilaisten tapojen, uskontojen, ruokailutottumusten, vaatetuksen ja ihonvärin kirjon alta paljastuu meitä kaikkia yhdistäviä tuntuja piirteitä. Ihmisten tarpeet, huolenaiheet, pyrkimykset, ilot, surut ja unelmat ovat hämmästyttävän samanlaisia kaikkialla.

Päiväkotien ja koulujen kansainvälistä profiilia pohdittaessa on viisasta lähteä peruskysymyksistä:

- *Millaista kehitystä päiväkotikoulu tahtoo edistää kansainvälisyyskasvatuksen keinoin?*
- *Millainen opetus virittää toivottua oppimista?*
- *Millaisen oppimisympäristön toivottu oppiminen tarvitsee?*

Työskentelyssä tulee painottaa havainnollisuutta, elämyksellisyyttä, toiminnallisuutta, empaattisuutta ja pitkäjänteistä vastuullisuutta. Vahvalta itsetunnolla, vahvoin juurin varustettu lapsi kykenee kasvattamaan kantavat siivet, joiden avulla selviydytään tulevaisuuden monikulttuurisessa maailmassa.

5. MAAHANMUUTTAJALASTEN OPETUS

Suomen koululaitokseen tulee vuosittain ulkomailla monta tuhatta lasta. Maahanmuuttajaopilaissa on mm. paluumuuttajia, siirtolaisia, pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja yhä enenevässä määrin ulkomaalaisia lapsia, joiden vanhemmat tulevat työn vuoksi Suomeen muutamiksi vuosiksi. Näiden lasten kieli-, kulttuuri- ja kokemustaustat ovat hyvin erilaisia.

Suomeen tuleva maahanmuuttajalapsi on kokenut muuton ja sen mukanaan tuomat asiat. Uuteen elämään sopeutuminen on hyvin yksilöllinen prosessi ja vaatii aikaa. Sopeutuminen on henkilökunnan ja lapsen yhteinen kokemus ja aikuisilta odotetaan lapsen kulttuurin tunnistamista ja herkkyyttä tunnistaa kulttuuritaustoista johtuvat erot.

Alkuvaiheessa on tärkeää, että lapsi saa kaikessa rauhassa

- aloittaa sopeutumisen uuteen maahan ja sen ihmisten elämään tutustumalla lähiympäristöön ja jokapäiväiseen elämään
- aloittaa suomen kielen opiskelun oman äidinkielen rinnalla
- ryhtyä luomaan uusia ihmissuhteita niin aikuisiin kuin lapsiin
- käsitellä omaan maahansa ja muuttoon liittyviä kysymyksiä

Edellä luetelluista asioista on syytä nostaa esille lapsen oman kulttuurin tukeminen erityisesti äidinkielen opiskelun kautta. Kieli yhdistää kokonaisuuksia kansoja.

Äidinkieli on ajattelun kieli. Maailman hahmotus tapahtuu kielen, erityisesti äidinkielen, avulla. Jos opetus ei tue oman äidinkielen kehittymistä, lapsi voi äärimmäisessä tapauksessa kadottaa yhteyden vanhempiinsa, sukuunsa ja koko kansaansa, sen kulttuuriin. Lapsi kasvaa ilman juuria - ilman ehjää identiteettiä. Lisäksi kielen osaaminen on arvokas pääoma paitsi henkilölle itselleen myös koko yhteiskunnalle. Esiopetuksen tulee luontevalla tavalla ilman kynnyiskohtia liittyä alkuopetukseen myös maahanmuuttajaoppilaiden osalta.

Maahanmuuttajalapsen tulisi päästä päiväkotiin noin kaksi vuotta ennen koulun aloittamista suomenkielen oppimiseksi. Mikäli hoidon tarvetta ei ole, maahanmuuttajalapsen on hyvä olla kotihoidossa noin 3 - 4 -vuotiaaksi, jolloin hänen äidinkieltänsä saa rauhassa kehittyä. Hyvä äidinkieli luo pohjan käsitteellisen ajattelun kehittymiselle.

Maahanmuuttajalapset tarvitsevat äidinkielisiä avustajia, jotka huolehtivat kotikielen ja kulttuurin tukemisesta. Sosiaalitoimi palkkaa avustajia tarpeen mukaan. Äidinkielisten avustajien koulutuksesta on myös huolehdittava. Myös tulkki-palveluita pitää olla riittävästi tarjolla.

Tarvittaessa ryhmäkoko voidaan pienentää. Tällöin lapsen erityistarpeet sekä ryhmän muiden lasten tarpeet tulevat huomioiduksi. Päivähoitopäällikkö tekee asiasta päätöksen päiväkodinjohdajan esityksestä.

Lapsille tulee laatia henkilökohtainen opinto-ohjelma, jossa otetaan huomioon maahanmuuttajuuteen liittyvät erityistarpeet.

Esiopetuksessa noudatetaan opetushallituksen vahvistamia valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita, joiden perusteella Lahteen on laadittu Ensi- Ops 2002, Lahden kaupungin esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelma.

Maahanmuuttajalasten kohdalla toteutetaan opetussuunnitelmaa ja tarvittaessa käytetään apuna äidinkielistä avustajaa sekä Lahden kaupungin Suomi toisena kielenä -opetussuunnitelmaa, joka on jaettu jokaiseen päiväkotiin.

Esi- ja alkuopetus

Perusopetukseen valmistava opetus

Esiopetusta annetaan päiväkodissa. Esiopetusikäiset lapset pyritään sijoittamaan lähipäiväkotiin. Tavoitteena on antaa lapsille valmiudet selviytyä suomalaisluokissa. Opetuksessa kiinnitetään tämän vuoksi erityistä huomiota suomen kielen taidon saavuttamiseen. Samalla pyritään

ottamaan huomioon oppilaan oma äidinkieli ja sen säilyttäminen sekä oppilaan oma kulttuuri-tausta.

Mikäli oppilas ei lainkaan hallitse suomen kieltä eikä hänellä näin ollen olisi edellytyksiä opiskella suomenkielisessä luokassa, hänet pyritään sijoittamaan perusopetuksen valmistavalle luokalle. Ryhmän opettaja ja koulukuraattori haastattelevat oppilaat ja vanhemmat ennen opetuksen alkua.

Perusopetuslain mukaan maahanmuuttajille järjestettävän perusopetuksen valmistavan opetuksen laajuus vastaa puolen vuoden oppimäärää.

Perusopetusasetuksen mukaan perusopetukseen valmistavaa opetusta annetaan 6 - 10 -vuotiaille vähintään 450 tuntia ja tätä vanhemmille vähintään 500 tuntia. Opetukseen osallistuvalla on oikeus siirtyä perusopetukseen jo ennen ko. tuntimäärien täyttymistä, jos oppilas pystyy seuraamaan perusopetusta ja pärjää siinä .

Lahden kaupungin koululaitoksessa on useita valmistavan opetuksen ryhmiä ja lisäksi yksi ryhmä niille oppilaille, jotka eivät valmistavan opetuksen jälkeenkään selviydy normaaliluokissa. Valmistavan opetuksen ryhmissä opetusta annetaan keskimäärin 25 tuntia viikossa.

Joonas

LIIPOLAN KOULU 7V.

Opetuksessa noudatetaan omaa valmistavan opetuksen opetussuunnitelmaa , jossa pääpaino on sellaisten valmiuksien saavuttamisessa , että oppilas selviytyy suomalaisluokassa. Eri-tyistä huomiota kiinnitetään suomen kielen oppimiseen.

Käytännössä oppilaat ovat valmistavassa opetuksessa koko lukuvuoden. Jo valmistavan opetuksen aikana oppilaita pyritään integroimaan lähinnä taito- ja taideaineissa suomalaisluokkiin. Valmistavassa opetuksessa oppilaiden suorituksia arvioidaan sanallisesti.

Kieliavustajat

Koulutoimen talousjohtaja palkkaa koulujen kieliavustajat tehtäviinsä. Kieliavustajat toimivat val-

mistavan opetuksen luokissa sekä perusopetuksen luokissa opettajan apuna. Kieliavustajan tulee hallita oppilaiden äidinkieli ja suomen kieli.

Tulkkipalvelut

Tulkkipalveluja on mahdollisuus saada sellaisiin luokkiin, missä on maahanmuuttajaoppilaita. Tässä toimitaan yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Jokaiselle maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistavassa opetuksessa olevalle oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Siirtyminen valmistavasta opetuksesta yleisopetukseen

Valmistavan opetuksen jälkeen oppilaat siirtyvät pääsääntöisesti yleisopetukseen omiin lähikouluihinsa. Siirtymisestä päättävät oppilasta opettaneet opettajat yhdessä vastaanottavan koulun kanssa. Luokka-aste määritellään kunkin oppilaan kohdalla erikseen. Siirtyvä oppilas pyritään yleensä sijoittamaan ikä- ja kehitystasoaan vastaavalle luokalle. Luokkataso voi joissakin tapauksissa olla myös alempi, mitä oppi-

laan ikä edellyttää. Oppilaalle on joka tapauksessa eduksi sijoittua sellaiselle luokka-asteelle, jossa hän pystyy mahdollisimman vaivattomasti jatkamaan koulunkäyntiään.

Maahanmuuttajaoppilaiden koulussa etenemiseen sovelletaan samoja säännöksiä kuin muihinkin peruskoulun oppilaisiin. Kuitenkin heidän osaltaan oppilasarvioinnissa otetaan huomioon ne rajoitukset, joita heillä on esim. suomen kielen osaamisen suhteen. Myös sanallista arviota numeroarvostelun sijasta on mahdollista soveltaa väljemmin ko. oppilaisiin.

Kuitenkin peruskoulun päättöarviointi annetaan aina numeroarvosteluna.

Maahanmuuttajaoppilaiden tukiopetus

Maahanmuuttajaoppilaille annetaan tukiopetusta jokaisessa koulussa, jossa tähän opetukseen oikeutettuja oppilaita on.

Opetukseen on oikeutettu sellainen oppilas, jonka Suomeen tulosta on kulunut enintään kolme vuotta. Lisäksi opetukseen ovat oikeutettuja koulutulokkaat seuraavan kolmen vuoden ajan. Valmistavassa opetuksessa olevat oppilaat eivät ole oikeutettuja saamaan tätä tukiopetusta. Tukiopetus toteutetaan erityisellä opetushallitukselta saatavalla tukiopetuskiintiöllä. Sitä annetaan koulun eri oppiaineissa ja ennen kaikkea suomen

kielessä. Tukiopetusta voidaan antaa myös oppilaan omalla äidinkielellä.

Oman äidinkielen opetus

Oman äidinkielen opetusta annetaan opetushallitukselta saatavalla tuntikiintiöllä (2 h / vko). Edellytyksenä on, että oman äidinkielen opetusryhmään kuuluu lukukauden alussa vähintään neljä oppilasta. Opetuksen tarkoituksena on oppilaan oman äidinkielen ylläpitäminen. Opetusryhmä saadaan jakaa kahtia, kun tietyt edellytykset oppilasmäärän ja luokka-asteiden osalta täyttyvät.

Myös peruskoulussa esiopetusta saavat esikoululaiset voivat kuulua ryhmään.

Suomi toisena kielenä -opetussuunnitelma on valmistunut Lahdessa vuoden 2000 keväällä. Ko. opetussuunnitelma on saatavilla sekä koulu- että sosiaalitoimesta (virastot).

Uskonnon opetus

Muuhun kuin evankelis-luterilaiseen tai ortodoksisen kirkkoon kuuluvalla vähintään kolmelle koulun omasta uskonnonopetuksesta vapautetulle oppilaalle järjestetään heidän oman tunnustuksensa mukaista uskonnonopetusta, jos heidän huoltajansa sitä vaativat. Tätä opetusta varten pitää olla asianmukaisesti hyväksytyt ope-

tussuunnitelma. Tällä hetkellä Lahdessa annetaan islamin uskonnon opetusta kaikilla vuosiluokilla.

Maahanmuuttajien kotouttamisohjelma

Kotouttamisella tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja.

Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen.

Lahden kaupunkiin on valmistunut oma kotouttamisohjelma. Ko. suunnitelma on saatavilla sekä koulu- että sosiaalitoimesta (virastot).

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö

Yhteydenpito maahanmuuttajalasten vanhempiin on tärkeää, koska perheillä voi olla erilaiset käsitykset oppimiseen ja opetukseen liittyvistä asioista kuin opettajalla. Oman äidinkielen ja kulttuurin merkitystä identiteetille on syytä korostaa vanhemmille. Samoin tulee välittyä tietoa siitä, että oppilaan edistymistä eri osa-alueilla seurataan ja arvioidaan yksilöllisenä tapahtumana.

6. VARHAISKASVATUKSEN-, ESIOPETUKSEN, JA ALKUOPETUKSEN ERITYISOPETUS

Varhaiskasvatuksen-, esi- ja alkuopetuksen erityisopetus

Erityistä opetusta, kasvatusta ja hoitoa tarvitsevia lapsia on päivähoitossa ja koulussa niin yksilö- kuin ryhmäintegraatioissa. Vastaavasti on päivähoiton erityisryhmiä sekä koulun erityisluokkia.

Päivähoidon erityisopetuksesta vastaavat alle kouluikäisten ja esiasteen erityisopettajat (ELTO), kiertävä erityislastentarhanopettaja (KELTO) sekä resurssierityisopettaja (RELTO). Koulun puolella toimii erityisluokanopettaja.

Yksilöintegraatioissa lapsen opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavat lastentarhanopettajat ja luokanopettajat.

Erityistuen tarve ilmenee lapsella yhdellä tai useammalla kehityksen osa-alueella. Lapsen tuen tarve ja kehityksen pulmakohdat on kartoitettu tutkimuksin (päivähoidon ja koulun psykologit, perheneuvola sekä erityissairaanhoito).

Erityisopetus ja lääkinnällinen kuntoutus (esim. puhe- ja toimintaterapia) tunnistavat, kuntouttavat ja ehkäisevät oppimisvaikeuksia sekä psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia.

Erityisopetuksen suunnitteleminen koulussa ja päivähoitossa

Erityisopetuksen tavoitteena on kuntouttaa lasta kokonaisvaltaisesti oppijana ja yksilönä lapsen ja perheen tarpeita kuunnellen ja kunnioittaen. Kuntoutuksen suunnittelun lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet ja arvio oppimiseen liittyvistä riskitekijöistä ja vaikeuksista.

Päivähoidon piirissä erityislapselle laaditaan päivähoiton opetus-, toiminta- ja kuntoutussuunnitelma yhdessä lapsen vanhempien, opettajien ja terapeuttien kanssa.

Koulun puolella laaditaan HOJKS (henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma). HOJKS:in laadintaan osallistuvat oppilaan vanhemmat, mahdollisesti oppilas itse, sekä muut oppilaan kanssa yhteistyötä tekevät osapuolet.

Päivähoitossa pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle lapselle tehdään HOJKS, jonka laadinnasta vastaa se taho, johon lapsi on fyysisesti sijoitettu. HOJKS:ssa ilmenee myös lapsen tarvitsemat oppilashuoltopalvelut ja apuvälineiden tarve.

Kummankin asiakirjan tarkoitus on pohtia lapsen oppimiselle ja kasvulle lyhyen aikavälin konkreetteja tavoitteita, jotka tukevat lapsen fyysistä, kognitiivista ja sosioemotionaalista kasvua. Päi-

vähoidon kuntoutussuunnitelmaan tai koulun HOJKS:iin kirjataan lapsen oppimisympäristöön (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen) liittyvät muutostarpeet.

Päivähoidon kuntoutussuunnitelma ja HOJKS ovat työvälineitä ja sitouttavat työntekijät asiakirjojen toteutukseen ja arviointiin. Erityislasten henkilökohtaisia HOJKS:a tarkastellaan valtakunnalliseen- sekä päiväkotij- ja koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin.

Käytännön toimenpiteet esiopetuksessa

Erityinen tuki

Esiopetuksessa erityistä tukea tarvitsevat

1. lapset, joiden kehityksen, kasvun ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet sairauden, vamman tai toimintavajavuuden vuoksi
2. lapset, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea kasvulleen
3. lapset, joilla on opetuksen ja oppilashuollon asiantuntijoiden mukaan kehityksessään oppimisvalmiuksiin liittyviä riskitekijöitä
4. lapset, jotka ovat pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä tai joiden perusopetuksen aloittamista on päätetty siirtää vuotta myöhemmäksi sekä
5. lapset, jotka otetaan tai siirretään erityisopetukseen esiopetuksen aikana.

Lapsen erityistuen tarpeesta on oltava lääkärin tai psykologin lausunto sekä huoltajan toteama tuen tarve.

Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tulee laatia lapsen esiopetuksen suunnitelma yhdessä huoltajan ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Tukena voidaan käyttää lapselle aiemmin tehtyä kuntoutussuunnitelmaa.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla lisäresurssina voidaan asiantuntijalausunnon perusteella käyttää joko ryhmäkoon pienentämistä tai avustajaa. Ryhmäkoon pienentämisestä päättävät päiväkodin johtaja päivähoiton psykologin lausunnon perusteella ja avustajan käytöstä päättävät päivähoiton psykologit.

Opetusta järjestettäessä tulee huolehtia siitä, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen ottaminen tai siirtyminen perusopetukseen tapahtuu yhteistyössä perus- ja esiopetusta vastaavan henkilön sekä huoltajan kanssa.

Erityisopetus

Erityinen tuki voidaan toteuttaa myös erityisopetuksena eli esiopetus tulee järjestää lapsen tarpeen mukaan yleis- tai erityisopetuksena jo päivähoiton toteuttaman esiopetuksen aikana. Lapsi on mahdollista siirtää tai ottaa erityisopetukseen esiopetuksen aikana, jos oppilaalle ei vam-

maisuuuden, sairauden tai kehityksessä viivästy-
misen tai tunne-elämän häiriön taikka muuten
niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa ope-
tusta muuten. Erityisopetus esiopetuksen aika-
na järjestetään pääasiassa muun opetuksen ohe-
sa samanaikaisopetuksena tai pienryhmä- ja yk-
silötyöskentelynä. Erityistä tukea tarvitsevista op-
pilaista voidaan muodostaa oma ryhmä. Niille
lapsille, jotka on otettu tai siirretty erityisope-
tukseen, tulee laatia henkilökohtainen opetuksen
järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Päätöksen oppilaan ottamisesta tai siirtämisestä erityisopetukseen esiopetuksen aikana tekee päivähoitopäällikkö. Ennen päätöstä tulee neuvotella oppilaan huoltajan kanssa, sekä jos mahdollista hankkia oppilaasta ja hänen oppimis-
dellilyksistään psykologinen tai lääketieteellinen tutkimus taikka sosiaalinen selvitys (käytännössä psykologin lausunto). Päätös voidaan tehdä määräajaksi tai toistaiseksi. Jos lapsi on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä, niin se edellyttää aina erityisopetuksen siirtopäätöstä. Toistaiseksi tehtävät päätökset tulisi tehdä yhteistyössä koulutoimen kanssa.

Näin esiopetusta saava lapsi voi olla ns. yleisopetuksessa, erityisen tuen tarpeessa tai eri päätöksellä erityisopetuksessa. Suoraan erityisopetukseen otettavista tai sinne siirrettävistä lapsista tulee tehdä esitys päivähoitopäällikölle.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetus

Lapsella on oikeus maksuttomaan esiopetukseen myös

1. Sinä vuonna kun hän täyttää viisi vuotta, jos hän on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä vammansa tai sairautensa vuoksi (perusopetuslain 25§:n 2 momentti). Tämä esiopetus on oppilaalle vapaaehtoista. Lisäksi oppivelvollisuuden alkamisvuonna (kuusivuotiaana) ko. lapselle annetaan vielä esiopetusta.

2. Sinä vuonna kun hän täyttää kuusi vuotta, jos hän on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ja perusopetuksen aloittamista on lykätty vuodella.

Jos näiden lapsien vanhemmat haluavat lapsensa maksuttoman esiopetuksen, heidän tulee noudattaa pääsääntöisesti normaalia esiopetukseen hakeutumismenettelyä. Jotta oikeus maksuttomaan esiopetukseen syntyy, lapsella tulee olla koulutusjohtajan päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta. Päätöksen lapsen hyväksymisestä esiopetukseen tekee päiväkodin johtaja saatuaan päätöksen pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin hyväksymisestä.

Poikkeuksena muusta maksuttomasta esiopetuksesta pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla ja maksuttomaan esiopetukseen hyväk-

sytyllä lapsella on oikeus perusopetuslain 32§:n mukaiseen koulumatkaetuun I. jos esiopetusta saavan lapsen matka on viittä kilometriä pitempi tai jos se oppilaan ikä tai muut olosuhteet huomioiden muuten muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi, on oppilaalla oikeus maksuttomaan kuljetukseen taikka oppilaan kuljettamista tai saattamista varten myönnettävään riittävään avustukseen. Oikeus koulumatkaetuun on saatettava vanhemmille tiedoksi. Päätökset matkaedusta tekee päivähoitopäällikkö.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma tulee tehdä 1) lapsille, joilla on pidennetty oppivelvollisuus sekä 2) lapsille, jotka siirretään tai otetaan erityisopetukseen esiopetusvuoden aikana.

HOJKS täydentää lapsen esiopetuksen suunnitelmaa tai kuntoutussuunnitelmaa. HOJKS:n laatimisesta vastaa päiväkodin johtaja ja käytännössä huolehtii lapsen esiopetuksen vastaava opettaja. HOJKS tulee tehdä yhdessä huoltajan, koulun edustajan ja tarvittaessa asiantuntijan kanssa.

HOJKS-asiakirja, huoltajan anomus erityisopetukseen ottamisesta ja pidennettyä oppivelvollisuutta koskeva lausunto toimitetaan koulutus-

palvelukeskukseen (malli liitteenä). Mikäli asiantuntijalausunnosta ei vielä 5-vuotiaiden osalta ilmene tarkasti tuleva koulu, HOJKS-asiakirjaa tarkennetaan, kun lapsen oppimisedellytyksistä saadaan lopullinen koulumuodon selvittävä asiantuntijalausunto.

Moniammatillisuus ja yhteistyö

Erityisopetuksessa korostuu eri ammattiryhmien ja työntekijöiden verkostoituminen. Lasten ja perheiden kanssa on yhteistyössä kasvatus-, opetus-, sosiaali- ja terveysalan henkilöstö. Opetuksen ja kasvatuksen kannalta on keskeistä ja kehittämisen arvoista varhaiskasvattajien ja alkuopettajien yhteistyö. Erityisen tärkeää yhteistyö on lapsen siirtyessä päiväkodista kouluun sekä silloin, kun lapsi suorittaa 11 -vuotisen oppivelvollisuutensa esiopetusvuotta päiväkodissa.

Yhteistyötä tarvitaan myös silloin, kun 5 -vuotiaalle erityislapselle laaditaan koulutussuunnitelmaa ja mietitään hänelle sopivaa koulumuotoa.

Haasteellisia ja vaativia yhteistyötilanteita ovat ne, kun päivähoidon erityislapsi siirtyy yksilöintegraatioon koulun yleisopetukseen.

Lisäksi tarvitaan yhteisesti pohditut kriteerit lapsille, joiden koulunaloitusikää pitäisi arvioida - lykkäämmekö vai varhennammeko koulunalkua?

Erityisopetusta antavia kouluja Lahdessa ovat:

Harjukadun koulu (mukautettu opetus)

Kaikuharjun koulu (puhe- ja kuulovammaisten sekä muiden vaikeista kielellisistä häiriöistä kärsivien oppilaiden opetus)

Kallion koulu (oppilailla sosiaalisessa ja / tai tunne-elämän kehityksessä vaikeuksia)

Kanervikon koulu (sairaala koulu, Päijät-Hämeen keskussairaala)

Kivipuiston koulu (mukautettu opetus ja)

Lounaanpuiston koulu (harjaantumisopetus)

Puistolan koulu (opetusta liikunta- ja näkövammaisille, pitkäaikaissairaille, vaikeita visuaalisia hahmotus- ja tarkkaavaisuushäiriöitä omaaville sekä kommunikaatiohäiriöisille lapsille)

Erityispäivähoitoa antavat päiväkodit:

Asemantaustan päiväkotit

Hennalan päiväkotit

Liipolan päiväkotit

Onnelantien päiväkot

Möysän päiväkot (kehitysvammaisten iltapäivähoito)

Timonkadun päiväkot

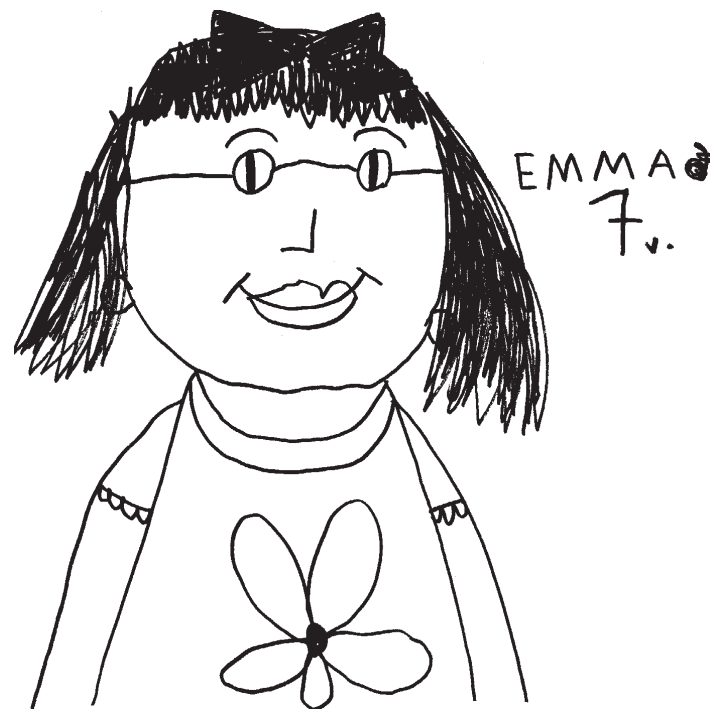
KELTO

RELTO

Erityispäivähoidon työryhmä on laatinut Lahdessa **Erityispäivähoidon työvälineitä- vihkos**en (1999), joka toimii apuna varhaiserityiskasvatuksessa.

Erityisryhmien esiopetus ei saa olla liian kaukana tavallisesta esiopetuksesta, koska vaarana on opetuksen eriytyminen ja jopa muuttuminen vrt. opetusmenetelmät, tavoitteet tai sisällöt.

Lahden koululaitoksen erityisopetusta antavista kouluista on laadittu niiden toimintaa esittelevä kirjanen **Lahden erityiskoulut** (2000).

7. ARVIOINTI

Arviointia suoritetaan monella tasolla. Arviointi koskee tavoitteita, menetelmiä ja työtapoja. Se koskee päiväkodin ja koulun koko toimintaa sekä eri tahojen yhteistyötä. Arviointi voi kohdistua yhteen ainoaan lapseen tai oppilaaseen, opettajaan tai muuhun henkilökuntaan kuuluvaan ja myös koko organisaatioon. Esi- ja alkuopetuksessa havainnoinnilla on keskeinen merkitys.

Arviointi voi ja sen myös pitäisi entistä enemmän kohdistua koko oppimisen arviointiin perinteisen vain tuotoksiin kohdistuvan arvioinnin sijasta.

Arvioinnin tulisi olla ohjaavaa, kannustavaa ja toimintaa tukevaa. Sen tulee edes auttaa oppimista ja tutkimusta tavoitteiden suuntaisesti.

Arviointi on osa koko kasvatustapahtumaa, se ei ole vain arvostelua vaan se on esim. lapsen koko kasvun ja oppimisen tukemista ja auttamista entistä parempaan lopputulokseen. Lapsen arvioinnin kohteena ovat minäkuvan kehittyminen, lapsen oppimaan oppiminen, työskentelytaidot ja sosiaaliset valmiudet. Alkuopetuksessa arvioidaan myös eri sisältöalueiden esille nostamia asioita.

Arvioinnissa keskeiset kysymykset ovat:

- * mitä arvioidaan, miksi arvioidaan, kenelle arvioidaan ...?

* mikä on hyöty ja vastaavuus..?

* arviointiin liittyy myös koulujen ja päiväkotien yhteistyön arviointi

Lahdessa on käytössä niin koulu- kuin sosiaalipuolella omat hallintokuntaakohtaiset arviointijärjestelmät. Niiden avulla pyritään löytämään toiminnan heikkouksia ja vahvuuksia; jotta osataan etsiä oikeat välineet ja menetelmät tarpeellisiin kehittämistoimenpiteisiin.

Varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa arviointi perustuu kehitys- ja oppimissuunnitelman toteutumiseen (ks. kohta 8.2.).

Esiopetuksessa

Esiopetuksessa arviointi perustuu esiopetuksen yleisten tavoitteiden ja lapsen esiopetuksen suunnitelmassa asetettujen lapsen omien tavoitteiden toteutumiseen (ks. lapsen esiopetuksen suunnitelma).

Palaute annetaan, tavoitteita tarkistetaan ja mahdollisia uusia tavoitteita asetetaan opettajan ja huoltajien kanssa käytävissä säännöllisissä arviointikeskusteluissa. Näihin voi lapsi osallistua.

Alkuopetuksessa

Oppilasarvioinnin tulee olla lasta kannustavaa ja ohjaavaa. Lasta ohjataan suorittamaan itsearviointia, joka on säännöllinen työtapo lapsen koulupäivässä. Tämä tukee lapsen minäkuvan kehittymistä.

Lapsia ei verrata toinen toisiinsa, vaan heidän suoritustensa verrataan heidän omaan aikaisempiin suoritustensa. Lapsen edistymisestä on tiedotettava riittävästi ja riittävän usein koteihin.

Arviointia voidaan tutkia mm. seuraavien osalueiden avulla:

Tehtävä:

- * antaa palautetta työn suorittajalle, olipa kyseessä oppilas, opettaja, koko koulu- tai päiväkotiyhteisö
- * ohjata toimintaa asetettujen tavoitteiden suuntaan
- * kannustaa ja rohkaista lasta yrittämään
- * lisätä työn suorittajan (lapsen) itsetuntemusta ja uskoa itseensä ja taitoihinsa
- * toimia tietokanavana kodin ja koulun sekä päiväkodin välillä

Menetelmät:

- * itsearviointi
- * keskustelu, haastattelu, havainnointi
- * kokeet, kyselyt, testit

- * työnäytteet (esim portfolio eli salkkuarviointi; muu materiaali kuten työkirjat, vihkot ja muu näkyvä”työn jälki, jota voidaan yhdessä tai erikseen tutkia ja tarkastella)
- * esiopetustodistus ja sen liitteet
- * erilliset tiedotteet (’joulutodistus’) ja niiden liitteet
- * lukuvuositodistus ja niiden liitteet

Kohteet:

- * kehitys kasvatustavoitteiden suuntaan
- * työskentelytaitojen kehitys (ryhmässä toimiminen, keskittyminen, pitkäjänteisyys ja huolellisuus)
- * tiedollinen ja taidollinen edistyminen sekä kehittyminen eri oppiaineissa

On erityisen tärkeää, että **arviointi** tukee niin koulun kuin päiväkodin kasvatus- ja opetussuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista. Kasvatustavoitteiden asettaminen tiedollisten tavoitteiden rinnalle tulee näkyä kaikessa arvioinnissa.

Ulkoapäin tulevan arvioinnin sijasta tulee kehittää työn suorittajan itsearviointia.

Itsearviointi on luonnollinen osa prosessioppimista ja johtaa oppijan jatkuvaan oman toiminta-

tansa kehittämiseen. Itsearviointia tulee tapahtua myös opettajien kaikessa tavoitteellisessa toiminnassa niin koulussa kuin päiväkodissa ja se on oiva menetelmä opetussuunnitelman toimivuuden tutkimiseen. Sen avulla voidaan myös kehittää opetussuunnitelmaa entistä paremmaksi ja toimivammaksi.

Lasten vanhempien mukaantuloa pitää kannustaa ja rohkaista sekä saada heidät mukaan lastensa arviointiprosessiin niin yksilönä kuin yhteisönä.

Kunnalliset päättäjät (luottamusmiehet, virkamiehet) kuuluvat mukaan arviointiin ja toiminnan kehittämiseen. Tämä sitouttaa ja motivoittaa ihmisiä työhön ja toimintaan.

Arvioinnin merkitys päiväkodin ja koulun toiminnan kehittämisessä.

Aina arvioitaessa saadaan myös tuloksia, jotka ovat monenlaisia, monitasoisia ja moniselitteisiä. Arvioinnin tulisi vaikuttaa koko työyhteisön arkipäivän työskentelyyn. Arviointi ei saa olla pelkkää lopputuloksen esittämistä tai selittämistä.

Arvioinnin kautta työyhteisö saa itselleen todellista tietoa toiminnastaan. Arviointi kertoo niin vahvuudet kuin heikkoudet ja sen avulla voidaan käynnistää mahdolliset ja tarvittavat kehittämis- ja toiminnanjärjestelytyöt.

Arviointi auttaa työyhteisöä kohdentamaan huomionsa juuri oikeaan suuntaan ja poistaa tietämättömyyttä työyhteisön tilasta sekä toiminnasta.

Arviointi auttaa työyhteisöä myös sen perustehävän selkiytymisessä eli mikä on koulun tai päiväkodin perustehtävä ja miten siihen päästään mahdollisimman hyvin?

Arvioinnin tulisi olla mukana toiminnan aloitusvaiheessa (suunnittelussa), itse prosessin osana ja yhteisen lopputuloksen tarkastelussa.

Päiväkodin tai koulun oman työn tarkastelu tai uuden toiminnan kehittämistoimintoissa arviointi voidaan jakaa kolmeen osioon:

- * arviointi kaiken toiminnan alkuvaiheessa
- * arvioinnin merkitys toiminnan aikana
- * arvioinnin merkitys toiminnan päätyttyä.

Kehittämisessä arviointi voisi toimia seuraavasti:

Alussa

- * järkevöittää toimintaa
  - panokset (aika, raha) ja mielekkyys suhteessa resursseihin ja tavoitteisiin
- * osoittaa ristiriidan nyky- ja tavoitetilan välillä
- * on apuna yhteisten tavoitteiden ja päämäärän määrittelyssä

Prosessin aikana

- * toimii suunnan tarkastajana ja mahdollistaa täten toiminnan muutokset riittävän ajoissa *mikä edellyttää onnistumisen kriteerin määrittelyn, selkeät mittarit tapahtuneen edistyksen havaitsemiseksi ja yhteisesti sovittua aikataulua*
- * jäntevöittää toimintaa
- * pitää kehittämisen vauhdissa
- * lisää yhteenkuuluvuutta sekä sitoutumista ja motivaatiota kehittämisprosessiin (arvioinnin sosiaalinen tehtävä)

Prosessin päätyttyä

- * tulosten (välittömät ja pitkäaikaiset) arviointi antaa vahvistusta toiminnan oikeellisuudesta (opettajille, vanhemmille tai ylläpitäjälle) suhteessa yhteisön perustehtävään
- * tuotosten arviointi suhteessa panoksiin
- * jatkosuunnittelun perusta

Uuden prosessin aloitus ja siihen liittyvän arviointiprosessin kehittäminen.

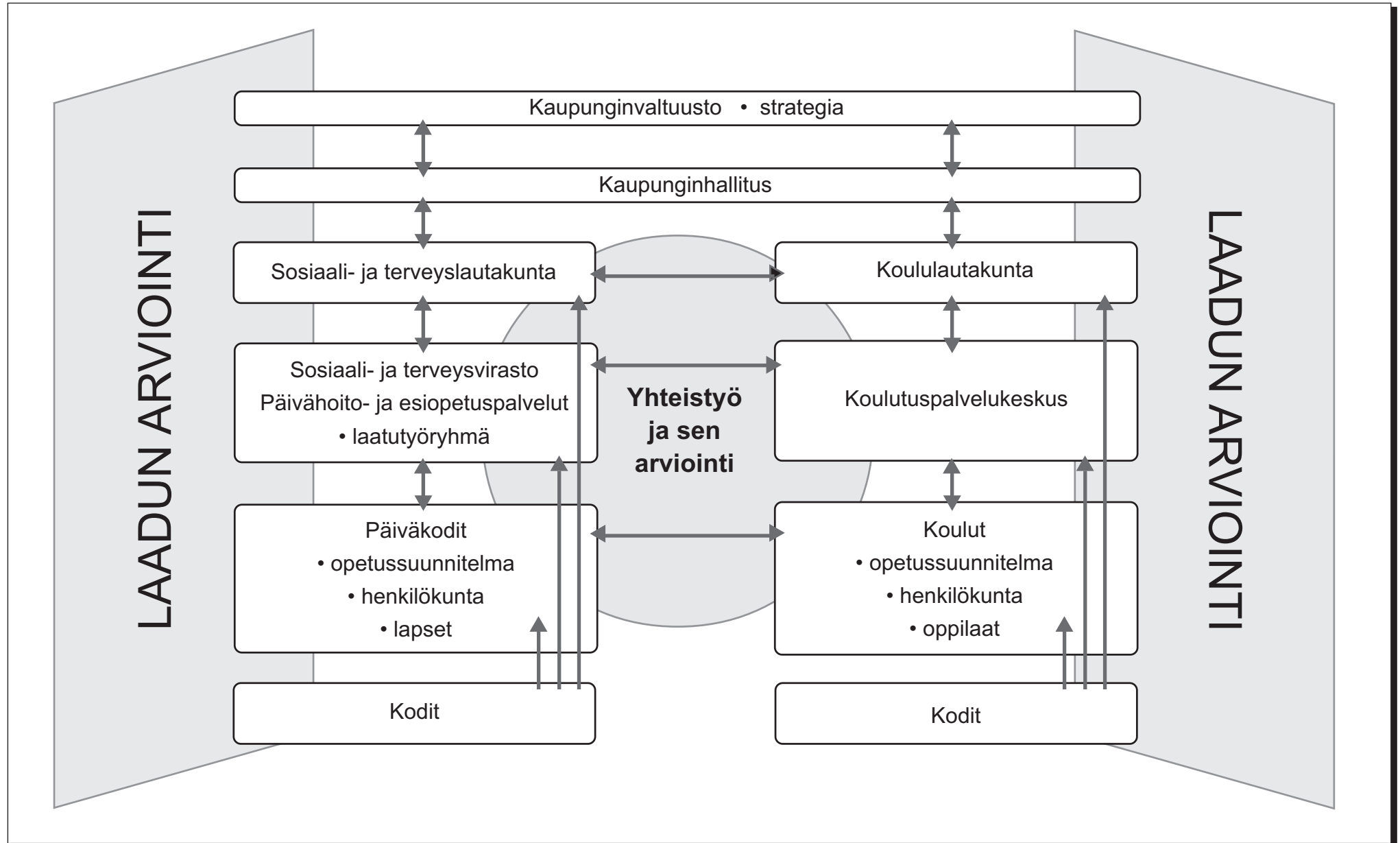
Lähde: Asko Leppilampi 1994.

JOUTSENET

Liipolan koulu
Tanja-Tuulia Juntunen Fv.

Taulu 7: Esi- ja alkuopetuksen toiminnan toteutumisen jatkuvan arvioinnin kaavio

8. ORGANISAATIOMUODOT JA YHTEISTYÖ

8.1. Päiväkodin ja koulun yhteistyö

Lastentarhanopettajien ja luokanopettajien sekä muun henkilöstön välinen yhteistyö on välttämätöntä oman yksikkökohtaisen opetussuunnitelman laadinnassa ja toteuttamisessa sekä esi- ja alkuopetuksen niveltämisessä.

'Talojen' omaleimaisuus, arvot ja arvostukset, työn arki, työmotivaatio ja muutosvalmius vaihtelevat paljon. Se tuo yhteiseen työhön vahvuuksia ja vaikeuksia.

Ennakkoluulot ovat kaikenlaisen kehityksen suurin este ja jarru. Kaikilla on tärkeä tehtävä edesauttaa uuden toiminta- ja työkuulttuurin syntymisessä. Meiltä vaaditaan uutta ja rohkeata yhteistyökykyä erilaisten työkuulttuurin omaavien työyhteisöjen ja työntekijöiden kohtaamisessa ja tuntemisessa.

Yhteistyö on kaiken perusta ja tuki.

Työyhteisöjen johtajien asenteissa työilmapiirin luomisen taito, avarakatseisuus, kehitysmyönteisyys, yhteistoiminnan tärkeiden ymmärtäminen, työkuulttuurin muutos kollegiaaliseksi yhteisöksi ja opettajien ammattitaidon (profession) uudistaminen ovat avainasemassa, kun pohditaan ja listataan erilaisia avainsanoja yhteistyöhön.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että laadullisesti uudenlaisen opetussuunnitelman käyttöönotto tai edes vastaanotto vaatii kouluilta ja päiväkodeilta (siis opettajilta) laajaa valmiutta lähteä tutkimaan asenteitaan ja arvojaan sekä syvään juurtuneita tottumuksia. Hyvän luettelon on tästä asetelmasta tuottanut kasvatustieteiden tohtori Pasi Sahlberg, joka toteaa, että:

- 1. Raha ei ole ratkaisu koulun tai päiväkodin (työyhteisön) muutoksen ongelmiin. Pelkätään resursseja lisäämällä ei pysyvää muutosta saada aikaan.*
- 2. Muutos onnistuu parhaiten silloin, kun muutoksen kohteena olevat yksilöt haluavat muutosta ja se on heille merkityksellinen. Muutama innokas ei riitä.*
- 3. Työyhteisön kehittäminen edellyttää huomattavaa muutosta yksilöiden keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa sekä niihin liittyvissä uskomuksissa, asenteissa, normeissa ja valtarakenteissa. Koulun tai päiväkodin muutos edellyttää siten rakenteellisten uudistusten lisäksi kulttuurin muutosta ja varsinkin ajattelutapojen muutosta. (Sahlberg 1997, 116)*

8.1.1. Käytännön yhteistyöstä

Yhteistyön onnistumiselle on tärkeää, että kummankin työmuodon opettajat kykenevät tiedostamaan omansa ja naapuriensa kasvatuskuulttuurin

todelliset ominaispiirteet. Esi- ja alkuopettajien kasvatuskäytänteiden integraatio on pitkäaikainen prosessi. Lähtökohtana tulee olla toisen ammattiryhmän työn ja osaamisen arvostaminen.

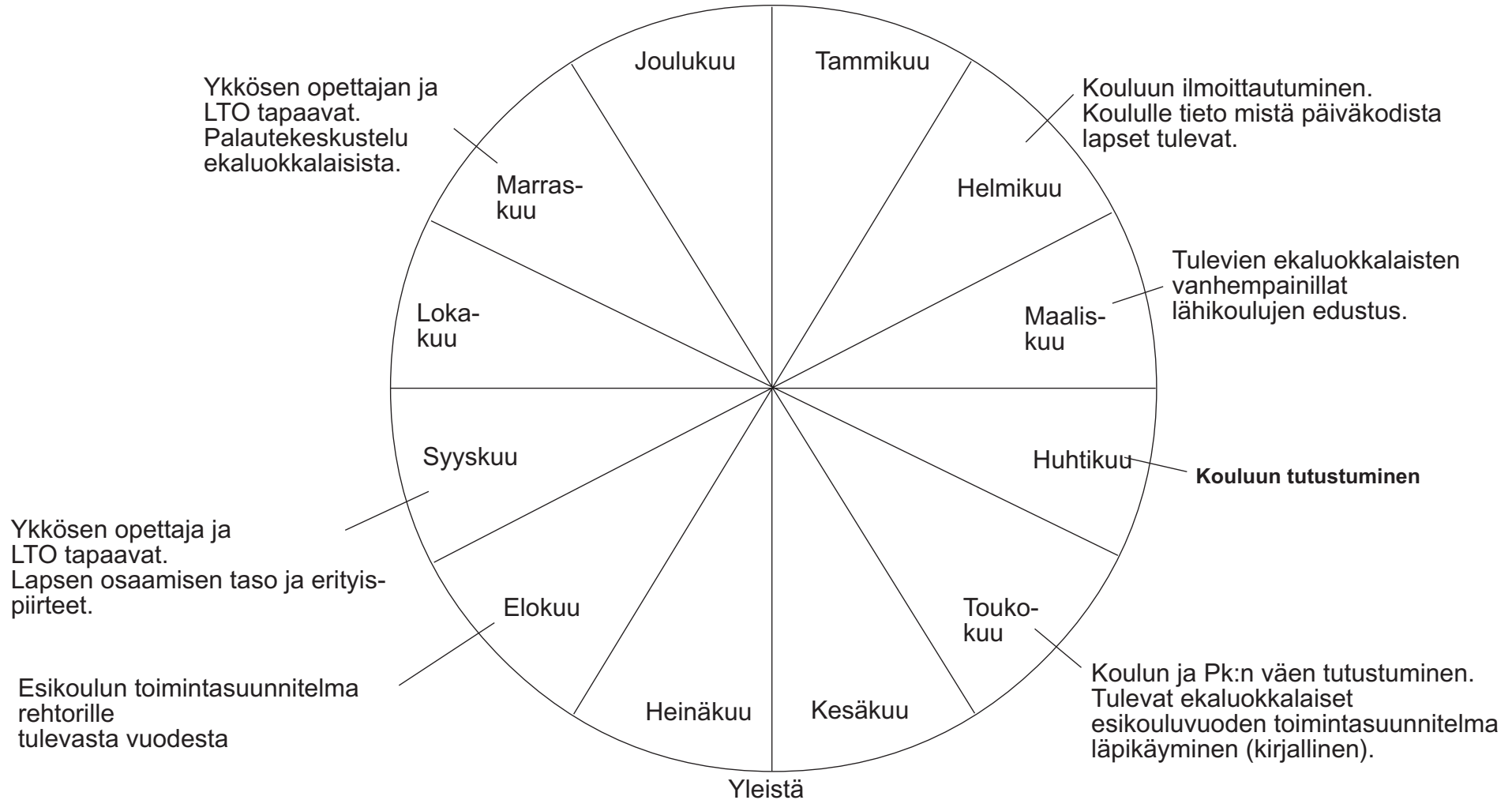
Onnistuneen integraation edellytyksenä on kummankin kasvattajaryhmän riittävän yhtenäinen pedagogiikan näkemys. Jos yhteistä työtä yritetään tehdä vain toisen osapuolen ehtojen, metodiiikan ja vaatimusten pohjalta ei toivottuun lopputulokseen päästä. Oppimisen ja kasvamisen jatkuvuuden turvaaminen edellyttää esi- ja alkuopettajilta kiinteää yhteistyötä päiväkotien ja koulujen kesken. Koulu- ja sosiaalitoimen hallintokuntien keskinäinen yhteistyö on myös hyvin tärkeää käytännön yhteistyön arjessa ja sen kehittämisessä. (Hytönen, Brotherus, Krokfors)

Käytännön yhteistyöhön tulee avuksi seuraava vuosiympyrä, johon on kalenterinomaisesti koottu selviä vuotuisen työskentelyyn niin kouluissa kuin päiväkodeissa kuuluvia asioita.

Milloin kouluun ilmoitaudutaan, mitä tietoa koululle tai päiväkodille annetaan ja milloin tietoa annetaan, miten tieto annetaan ja kuka sitä antaa?

Vuosiympyrä tulee avuksi työhön ja se elää omalla tavallaan 'talojen' arjessa. Vuosiympyrä tulee 'päivittää' säännöllisesti ja sitä tulee tutkia sekä tarkastella sen kautta, miten se palvelee yhteistyötä ja yhteisiä toimintatapoja.

Taulu 8: VUOSIYMPYRÄ

- Yleiset tapahtumat, vierailut ym.
- Joustavan tiedonkulun merkitys.
- 'Eskareiden' perheiden tutustuminen kouluun (kouluretki).
- Koululaisten vierailu esikoulussa
- keväällä kertomassa 'koulussa'
- 'eskarit' kouluun
- kouluun tutustumispäivä

8.2. Yhteistyö vanhempien kanssa

Yhteistyö vanhempien kanssa esi- ja alkuopetuksessa on kaiken perusta. Yhteistyön perustana on päiväkodin tai koulun kulttuuriin tutustuminen. **Kulttuurin näkyväksi tekeminen lasten huoltajille edellyttää opettajien aktiivista aloitetta – tämä toiminta ja työ selkiyttää huoltajien, lasten ja opettajien roolit.**

Ilman yhteistyötä ei voida saavuttaa esi- ja alkuopetuksen tavoitteita ja päämääriä: Luottamus, vastavuoroisuus, ihmistuntemus, rakkaus, kunniointi, lapsen ja *hänen perheensä tuntemus sekä ammattitaitoisuus kasvatustyössä.*

Päiväkodeissa tehdään kaikille lapsille kehitys- ja oppimissuunnitelma yhdessä vanhempien kanssa.

Esiopetuksessa lapsille tehdään esiopetuksen suunnitelma yhdessä vanhempien kanssa.

Vanhempainillat, avoimet ovet ja opettajien käymät keskustelut niin oppilaiden kuin lasten vanhempien kanssa kouluissa ja päiväkodeissa ovat hyviä ja hyväksi koettuja menetelmiä. Jokainen yhteisö osaa kehittää ja käyttää sille luontuvia ja sopivia yhteistyömuotoja.

Rohkeus, uskallus ja ennakkoluulottomuus ovat avainsanat.

8.3. Muut yhteistyötahot

Muita yhteistyötahoja ovat mm. erilaiset alueilla toimivat laitokset ja yritykset sekä kaupungin päättäjät. Alueen seurakunta, erilaiset järjestöt, terveydenhuollon henkilöstö ja muut viranomaiset ovat käytettävissä, kun rakennetaan toimivia ja tavoitteellisia yhteistyömuotoja.

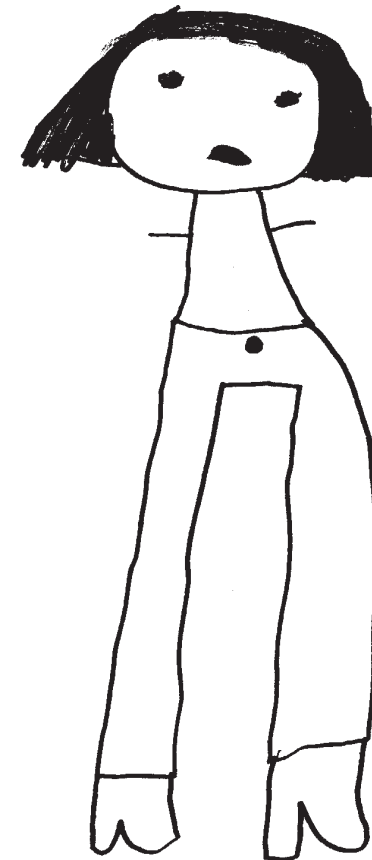
8.4. Henkilöstön koulutus

Henkilöstön ammattitaidosta on pidettävä huolta jatkuvalla koulutuksella. Koulutuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on saada aikaan henkilöstössä halukkuus oman itsensä kehittämiseen kouluttautumalla.

Opetussuunnitelmaan liittyvällä koulutuksella pyritään opetussuunnitelman sisältöjen hallintaan, kasvatusta ja opetusmetodien monipuolistamiseen sekä opetussuunnitelman jatkuvaan kehittämiseen.

Lastentarhanopettajille ja luokanopettajille tarkoitettussa yhteistyökoulutuksessa käsitellään päiväkodin ja koulun nivelkohtaan liittyviä kysymyksiä. Tavoitteena on työyhteisöjen toimivuus.

Koulun, päiväkodin ja kodin yhteistyön toteuttamiseksi kasvatuskysymyksissä voitaisiin harkita henkilöstön ja vanhempien yhteisiä koulutustilaisuuksia.

65ANNI

8.5. Tukipalvelut

Tukipalveluita ovat ne palvelut, jotka edistävät lapsen terveyttä ja hyvinvointia. Yhteistyöosa-
puolia ovat (lasten) neuvolat, sairaalat, psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä erilaiset sosiaalipalvelut (alueelliset sosiaalikeskukset, valtion viranomaiset ym).

Moniammatillisen yhteistyön järjestäminen ja aloittaminen on erittäin tärkeä asia esi- ja alkuopetuksessa. Tällöin verkosto- ja toimintatapojen luominen on erityisen tärkeää, jotta opetussuunnitelma on toimiva väline eikä vain kirjallinen tuotos. Myös molempien hallintokuntien täytyy nähdä yhteistyön merkitys ja sitä on tuettava niin henkisesti kuin taloudellisestikin.

Esi- ja alkuopetuksen on tehtävä selkeät ja toimivat yhteistyömuodot ja käytänteet erityistyöntekijöiden kesken moniammatillisessa yhteistyössä.

Yhdessä on hyvä pohtia:

- mitkä ovat oikeat yhteistyömuodot - ja kanavat ?
- mitkä ovat työtä haittaavat esteet?
- miten esteet voidaan poistaa?
- miten yhteistyö saadaan alkuun?
- miten se sitten jatkuu ja toimii ?
- millaiset toimintamuodot olisi syytä luoda - vai ovatko ne jo olemassa ?
- kuka kutsuu, ketä kutsutaan jne.....?

Yhteistyön tarkoituksena on luoda **jatkumo** esi- ja alkuopetuksen välille. Moniammatillisessa yhteistyössä tarvitaan esiopetuksen ja koulun yhteisesti sovittuja **käytänteitä, periaatteita ja sopimuksia**.

Lahden kaupungin esi - ja alkuopetuksen opetussuunnitelman ainekohtaiset työryhmät

1. Äidinkieli

Leena Piipponen, Metsäkankaan päiväkoti
Sirpa Saimovaara, Mukkulan päiväkoti
Marjo Lehtovuori, Pääskynpesän päiväkoti
Liisa Parikka, Jalkarannan koulu
Lea Lifflander, Jalkarannan koulu
Kirsti Metzner, Jalkarannan koulu

2. Matematiikka

Tuulevi Eskola, Joutjoen päiväkoti
Sirpa Rask, Kullankukulan päiväkoti
Irma Lauren, Kullankukulan päiväkoti
Markku Pekkala, Anttilanmäen koulu

3. Luonto- ja ympäristökasvatus

Merja Savolainen, Kanervan päiväkoti
Pia Kakkonen, Paavolan päiväkoti
Liisa Tolvanen, Rautakankareen päiväkoti
Risto Paulamäki, Saksalan koulu
Satu Tuomikoski, Mukkulan koulu

4. Kuvataide ja käsityöt

Anne Luukkanen, Herrasmannin päiväkoti
Kati Kaarna, Paavolan päiväkoti
Hanna Moilanen, Lahden Lyseon lukio
Kristiina Norri, Renkomäen koulu

5. Musiikki

Eeva Valkeavuori, Renkomäen koulu
Maarit Raitala, Ruoriniemen päiväkoti
Leena Hakulinen, Mukkulan päiväkoti
Päivi Mikkola, Paavolan päiväkoti
Jaana Vanamo, Renkomäen koulu

6. Liikunta

Karoliina Mäkelä, Renkomäen koulu
Anja Vasala, Mukkulan päiväkoti
Maija Turja-Harjula, Villa Piiparin päiväkoti
Tuija Kumpulainen, Paavolan päiväkoti

7. Uskonto- ja eettinen kasvatus

Miia Hakala, Paavolan päiväkoti
Tiina Vilkuna-Rössi, Kiveriön koulu
Suvi Hytti, Lahden ev.lut.seurakunta
Jyrki Mykrä, Ainonpuiston päiväkoti
Marja Wendelin, Kivimaan koulu

8. Maahanmuuttajalasten opetus

Marja-Leena Broman, Kallion päiväkoti
Sirpa Saimovaara, Mukkulan päiväkoti
Marja Rautala, Päivänpesän päiväkoti
Ilse Pullinen, Liipolan koulu
Elli Toivonen, Möysän koulu
Martti Moisio, Koulutuspalvelukeskus

9. Erityisopetus

Tiina Vaara, Mustikkamäen ja Kallion päiväkoti
Tarja Pölkki, Kelto
Sinikka Kinnunen, Onnelantien päiväkoti
Mirja Holma, Puistolan koulu
Eero Parkkila, Puistolan koulu